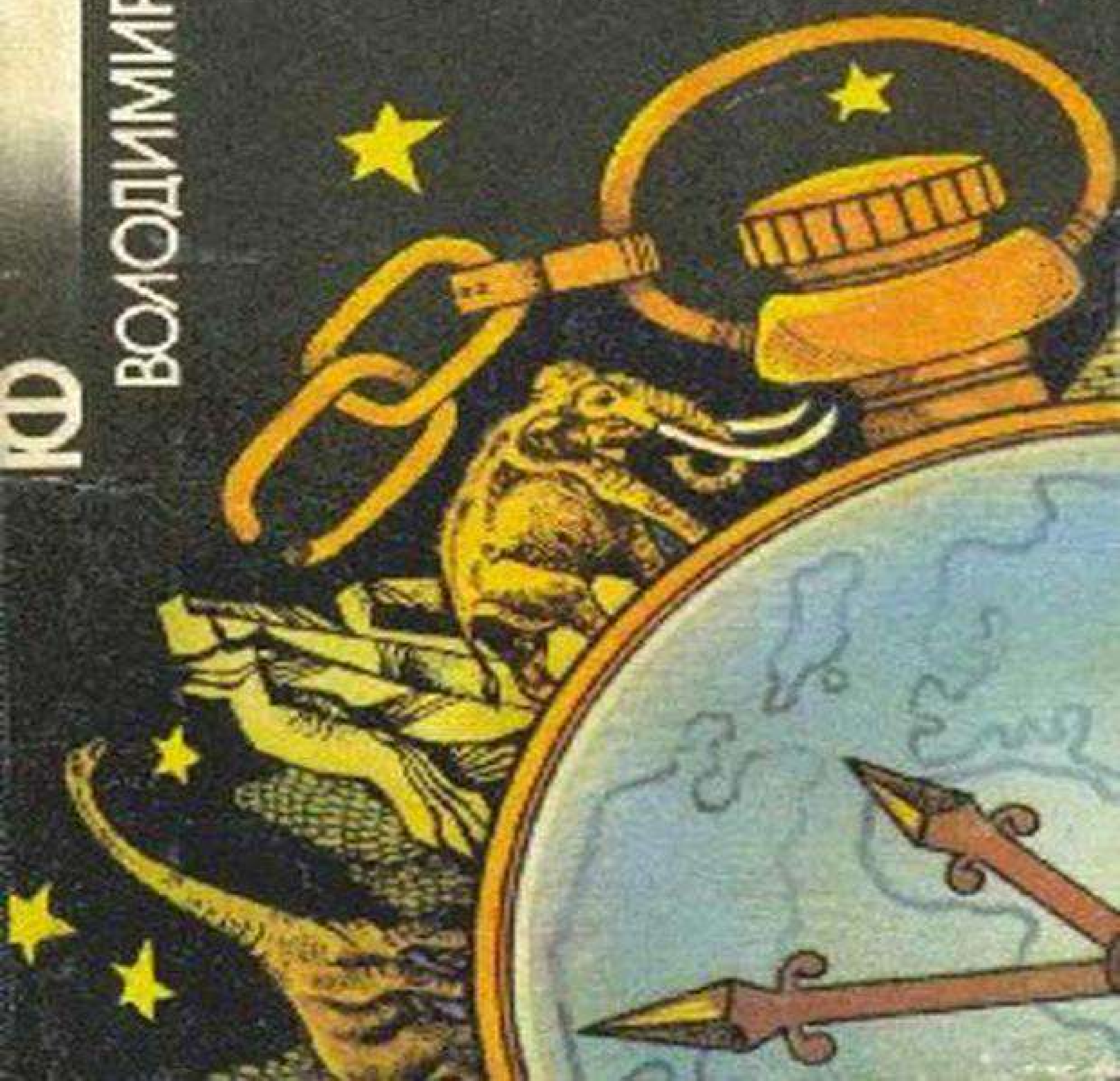
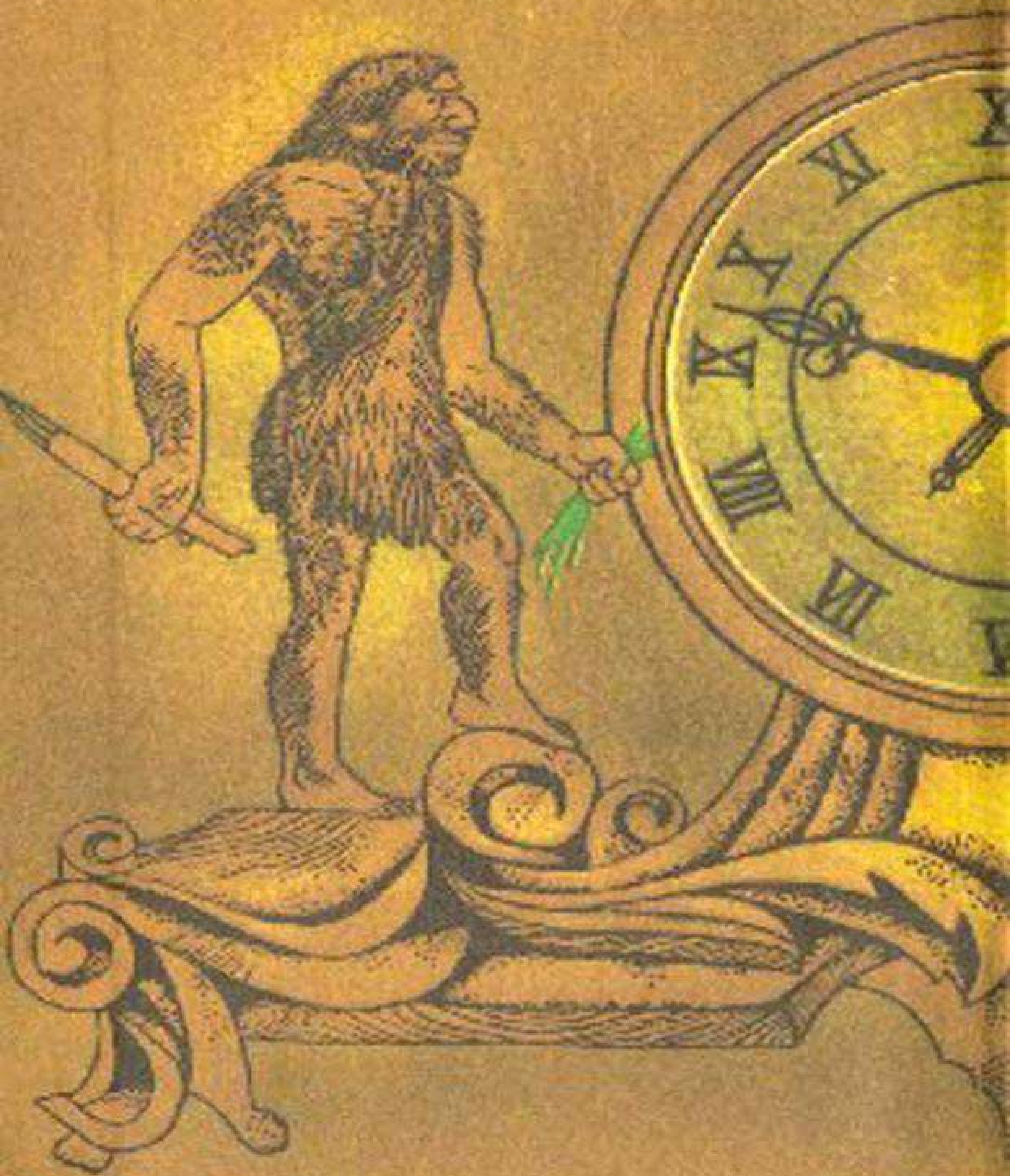
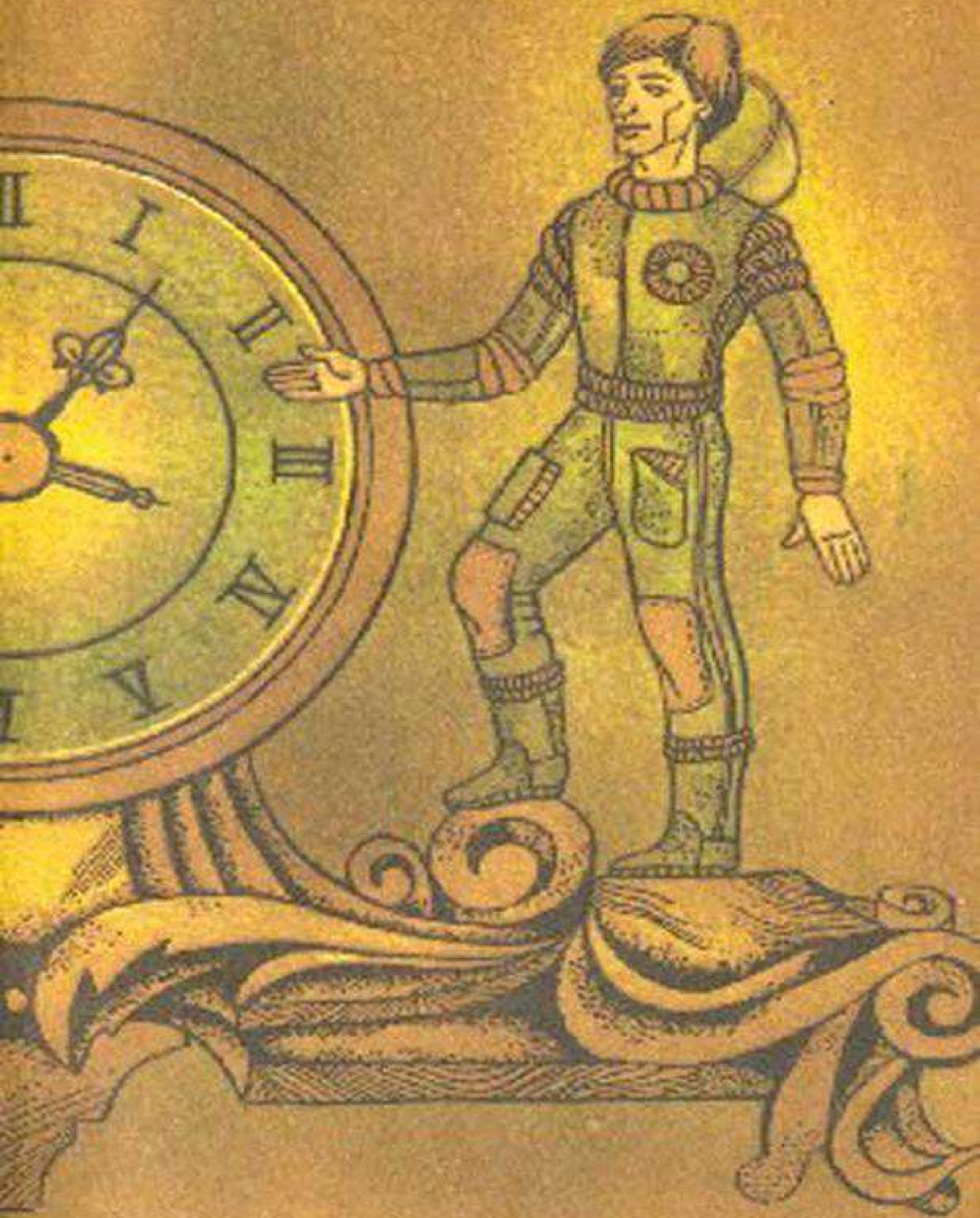
Темпонавти

Володимир Заєць

КФ

Володимир Заєць

Науково-фантастичні оповідання

Для середнього шкільного віку

Художник
ВАЛЕРІЙ ЄРМОЛАЄВ

І БУВ ДЕНЬ НОВИЙ…

Утрете за ніч тишу розітнув гуркіт корабля, що стартував. Семен, прокинувшись, одразу ж прийшов до тями, ніби й не спав, і тепер чуйно дослухався до подиху дружини, десь у глибині душі сподіваючись, що вона не прокинулась, і водночас усвідомлюючи все безглуздя цього сподівання: такий гуркіт міг би пробудити не тільки зі звичайного, а й з летаргійного сну. Ну що ж, тоді лишається одне…

— Ваговоз, — промовила Надійка ледь хрипкуватим сонним голосом. — Знову ваговоз.

— Еге ж, ваговоз, — поквапився згодитись Семен. — Певно, якісь позачергові вантажі прибули з Землі.

Він відчував, що слова його прозвучали наскрізь фальшиво і що даремно він так старанно наголосив на слові “прибули”. І хоч Семен не бачив у темряві обличчя дружини, він знав, що вона всміхається — загадково й трохи іронічно. Нічого себе дурити: вона здогадалась, напевно здогадалась.

— Ваговози відлітають, — сказала Надійна. — При посадці двигуни працюють в іншому режимі.

Вона помовчала, а тоді раптом сказала:

— Евакуація не потрібна. Але я цих розумників з комітету переконувати не буду, однаково вони до моєї думки не дослухаються.

Для них найважливіша думка експертів. Вони забувають, що експерти насамперед люди. З усіма наслідками, що звідси випливають. А шкода, що мене не послухають…

Семен мовчав, не знаючи, йняти віри її словам чи ні. Може, він просто її хибно зрозумів. Та він мовчав, не запитуючи ні про що; хотів, щоб залишалась бодай крихта надії, що недаремно задумано всю цю катавасію. Та якщо він правильно її зрозумів… Ні! Краще не думати… Адже Надійка помилялася надзвичайно рідко і часом виказувала разючі приклади проникливості, що межувала з ясновидінням. Серьогін — керівник групи комплексного обстеження планети — сказав якось:

— В середні віки таких жінок спалювали на вогнищі.

Ледь чутно шурхотів кондиціонер, навіваючи прохолоду; нічний морок був непроглядний і здавався таким щільним, аж кортіло його помацати. Семен чув важкий віддих дружини й згадав, як сім років тому їй уперше заболіло серце. Вона була терпляча й ніяково всміхалась, розповідаючи, як гострий біль, зароджуючись у серці, шириться до лівої лопатки, а тоді ще далі — по лівій руці до пальців.

І ще Семенові згадалося те, що сталося два роки перегодом. Стояла провесна, лагідне сонце пригрівало землю, вуличний шум здавався приглушеним, а обриси предметів — розмитими. Повітря було насичене теплим золотавим сяйвом, сповнене пташиним гомоном, напоєне гіркуватим запахом бруньок, пробуджених від сну. Семен дивився на весняну метушню байдужим поглядом, немовби все, що діялося довкруги, не мало до нього ані найменшого стосунку. Того дня він відпросився на роботі чимраніше, щоб застати лікаря Надійки. Ординаторська кардіологічного центру була залита веселим сонячним промінням, сірі теки з історіями хвороб лежали на столах, і все здавалося таким повсякденним, аж поставала певність: не може бути тут ніяких трагедій, ніяких смертей. Семен намагався не дивитись на стіну, де висів ретельно накреслений графік із зловісним написом: “Летальність по кардіологічному центру”. Лікар прийшов на початку одинадцятої, відразу після обходу. Весь вигляд його — упевнений і спокійний — викликав довіру. Він мав великі білі руки, й Семенові чомусь уявилося, як його довгі пальці спритно маніпулюють у неймовірно складному плетиві м’язів, нервів і судин. Хірург

усміхнувся Семенові як давньому знайомому — тепло й довірливо — і сказав:

— Безпосередньої загрози для життя вашої дружини нема, — він помовчав трохи й, видно, вирішивши бути до кінця правдивим, додав: — Проте за майбутнє це ручуся.

Семена схвилював лікарський висновок, і він поклав розпитати про все докладніше. Думки ці, здавалося, заполонили Семена геть, проте на краю свідомості водночас майнула й інша думка.

— Якщо можна, будь ласка, конкретніше: що їй загрожує в майбутньому?

Семен силкувався здаватися спокійним і перебрав міру: запитання прозвучало надто сухо. Здивувавшись, хірург ледь звів брови: потім він зиркнув на обличчя відвідувача, помітив страдницьку зморшку в куточку рота, побачив, як неспокійно зчіплюються і розчіплюються пальці, й, кивнувши у відповідь на свої якісь думки, мовив:

— Я буду цілком щирий, Семене. Вас же Семеном звати? Я ще з інституту вас пам’ятаю. Ви тоді були асистентом на кафедрі біохімії. Так от: нам несила допомогти їй радикально. Тільки паліатив…

— Чому?! — не стримався Семен. — Чому ви не хочете зробити їй звичайнісіньку пересадку серця? Ви щодня у вашому центрі робите кілька таких операцій.

— Ми хочемо, — тихо й виразно промовив лікар. — Але ми не можемо дібрати вашій дружині відповідного трансплантата.

Семен відчув, що в нього ослабли ноги, й він сів.

— Але ж… Я про такі випадки не чув, — сказав він геть розгублений.

— Я теж, — мовив хірург, дивлячись у вікно.

Семен навіщось і собі поглянув у вікно. Від кардіологічного центру променями розходилось кілька асфальтових доріжок, що вели до дво- та триповерхових допоміжних прибудов із прозорими дахами.

Між доріжками ледь зеленіла вбога трава, праворуч виднів білий ріг одноповерхового будиночка. “Морг, напевно”, — чомусь подумав Семен.

— Чому? — насилу зміг вимовити він, і кілька секунд йому здавалося, що все те діється не з ним, а з якимось іншим незнайомим йому чоловіком.

— Річ у тім, що білки організму вашої дружини містять додаткову амінокислоту. Але серцева недуга з'явилася зовсім не через те. Амінокислота ця чудово вписується в організм вашої дружини, тобто: існує цілий комплекс ферментів, що забезпечують обмін у її тканинах, але в тканинах людей не трапляються. Природно, що її генетична інформація також відрізняється від звичайної, тієї, що в решти людей.

"Генетична інформація відрізняється від звичайної, тієї, що в решти людей, — подумки повторив Семен. — Божевільна ідея. Що ж вона — прибулець з інших світів, моя Надійка? Люба, рідна, кирпата Надійка — прибулець?! Нісенітниця якась!" Та що затятіше й обуреніше відкидав Семен цю думку, то настирливіше зринали цілком недоречні в даному разі й геть безневинні спогади про те, як скупо Надійка згадувала про минуле, як уникала розказувати про дитинство. Атож, він зовсім не знає минулого своєї дружини. Та до чого тепер усі ці думки? Тепер важить одне: як її порятувати?

Семен перевів погляд на стіну й знову побачив ретельно накреслений графік показників роботи кардіологічного центру. Цікаво, чому вони не хочуть виводити всіх даних на дисплей? Мабуть, усе-таки медики — найконсервативніші люди. І що більше Семен вдивлявся у чорні криві, то менше подобались йому ті ефектні показники: всього-на-всього соті частки тих, кому тут не змогли допомогти. Та саме в цих сотих частках сухої статистики побивалось і голосило їхнє живе лихо.

За кілька місяців до того, як Надійку "з певним поліпшенням" виписали із стаціонару, телескопи орбітальної обсерваторії виявили об'єкт, що мчав з величезною швидкістю; вона дорівнювала половині швидкості світла. За розрахунками, через десять днів об'єкт мав пройти небезпечно близько від планети. Відомості, зібрані про об'єкт різними методами, були вкрай суперечливі. Швидкість об'єкта вимірювали постійно, і виявилося, що вона дедалі зростає — так, що коли об'єкт порівняється з планетою, його швидкість дорівнюватиме швидкості світла.

Подив викликали й дані про масу; виходило, що маса об'єкта безмежна. І це при його обмежених розмірах!

Після тривалих роздумів та суперечок вирішили, що об'єкт можна зарахувати до групи релятивістських разом з нейтронними зірками та чорними дірками. Рада відразу зробила практичні висновки

й постановила за п’ять днів евакуювати всіх людей та обладнання. Ці події колоністи намагались приховати від Надійки — єдиної людини, нездатної евакуюватися за станом здоров’я.

Семен попросив дозволу на відпустку, й, щойно її одержавши, вони вилетіли на попутному літакові до будиночка відпускників, знаного серед колоністів як “Ведмежий закут”. Літак, що летів по двох геологів та зразки, був мало пристосований для перевезення пасажирів, Семен та Надійна сиділи на якихось дорожніх пластикових ящиках, до стін були приладнані для чогось металеві ріжки, передню стінку рясно укривали прилади. Призначення кожного з них було загалом зрозуміле, але їх поєднання пантеличило. Ревів двигун, не даючи говорити; грубий брезент усе сповзав з ящиків, і його доводилось раз у раз поправляти. Через двадцять хвилин польоту літак потрапив у грозу. В кабіні споночіло, наче вони зненацька пірнули в темну осінню воду; град часто заторохтів по фюзеляжу й раптом ущух. Літак нахилився на крило й, надсадно ревучи моторами, провалився в “яму”…

Незабаром гроза лишилась позаду, і в мокрий ілюмінатор ударило яскраве проміння Дельти. Внизу пропливали пейзажі, вельми схожі на земні, тільки темно-зелені масиви лісів займали великі обшири, а венозні звивини річок та річечок не розривалися водоймищами.

Пілот висадив їх біля будиночків, заклопотано попрощався і, крадькома кинувши погляд на Надійку, ввімкнув кіберпілот. Літак, прибивши потужним повітряним потоком високу траву, знявся в повітря, завис на кілька секунд на місці; турбіни завили в іншому режимі, й літак полинув, обернувшись у маленьку сріблясту рисочку.

Будиночок, де вони мали жити, був невеличкою рубленою спорудою, стилізованою під давньоруську хату. Семен провів рукою по колодах, відчув живе тепло нагрітого за день дерева. Подекуди на поверхні колод жовтіли краплинки живиці. Семен на повні груди вдихнув повітря, насичене пахощами, схожими на соснові, й з відтінком зажури подумав, що останні десять днів їхнього життя збіжать саме тут і, може, на цьому місці їх спостигне…

Першого ж дня Семен, ніби випадково, “зламав” відеон, і вони лишилися без усякого зв’язку з зовнішнім світом.

— Це ж чудово! — бадьоро заявив Семен, набираючи з кадобу воду емальованою квартою. — Житимемо в цій хатинці, як справдешні

відлюдники. Давно я мріяв про таку розкіш!

— Дивно, — ледь іронічно озвалась Надійна, — як неждано часом збуваються мрії.

Надійчині слова були найзвичайнісінькі, здавалось, годі в них шукати якоїсь каверзи, але в інтонації дружини Семен зауважив щось особливе, що насторожило його. Він ковтнув разів з кілька, відчуваючи, як починає ломити зуби й терпне піднебіння. Вода ніби протверезила його, і він запевнив себе, що у всьому винна його уява, а також манера дружини говорити загадково, немовби чогось не доказуючи. І так з самого початку, з першого дня їхнього знайомства.

Тоді він затримався у своїй біохімічній лабораторії довше, ніж звичайно — електрофорезна установка чомусь “не тягла” й фракції розділялись досить повільно. Що й казати, настрій був не з найкращих: незабаром здавати роботу, а до кінця експериментів ще й не наблизились. Чомусь згадався вранішній шефів жарт, що інгібітори іноді впливають не тільки на хімічні реакції, а й на розумову активність декого з людей. Жарт сприйняли, заусміхались, тим паче, що стосувався він когось потойбічного, Семенові невідомого. Але тепер йому здалося, що жартом тим шеф хотів шпигнути і його. Адже саме Семенова лабораторія займалася інгібіторами.

І тоді до лабораторії зайшла Вона — струнка, висока дівчина з голубим волоссям, хоча в моді тоді було, здається, зеленаве з оранжевою “іскрою”; в очах її немовби мерехтіли далекі зірниці, й годі було сказати напевне, якого ж кольору очі. Вона пояснила, що теж біохімік, що їй терміново потрібна методика, розроблена в його лабораторії. Семен, як зачарований, вслухався в музику її голосу, згідливо киваючи головою і погано розуміючи, що вона каже. Він дивився на неї, і йому ввижалося, що вся вона складається з таємниці, загадки й грації. Вони сиділи поруч на високих лабораторних табуретах, гомоніли й не могли нагомонітися, і все здавалося, що найголовнішого ще не сказано. Вони, мов давні-предавні друзі, розуміли одне одного з півслова, і це невимовно тішило його. Певно, збоку все те було смішно і наївно, та саме так почалося їхнє кохання. Скільки вони тоді прогомоніли, Семен не знав, пам’ятав тільки одне: коли він кинувся до установки, то пересвідчився, що дослід “ляснув” остаточно й безповоротно. Але така дрібниця його анітрохи не засмутила.

Незабаром Семен та Надійка побралися, і було це сорок років тому — термін не такий-то вже й великий, якщо врахувати, що тривалість людського життя сягнула 150 років.

Семен погамував зітхання і, намагаючись не. рипнути мостиною, навшпиньки пробрався до дверей.

Дельта сходила яскрава, ніби виглянсувана, ранок був свіжий, сповнений пташиних голосів. Семен узяв одну з вудочок біля надвірної стіни і вже дорогою здогадався, що це причандал його товариша по лабораторії Миколи.

Стежка привела Семена до байраку, він спустився наспід, і в обличчя йому війнув струмінь холодного повітря, настояного на гіркуватих пахощах трав. Високе, упорівень з людиною зілля, виросле по схилах байраку, поникло під вагою роси, й стежка ще повужчала. Подеколи Семен необачно зачіпав стебла, і його обдавав холодний душ. З несподіванки Семен ахкав і наддавав ходи.

Треба якнайпереконливіше зіграти роль відпускника, вжитися в образ людини, що весело й безтурботно відпочиває на лоні природи. Може, тоді Надійка, при всій її чутливості й проникливості, нічого не запідозрить?

“Ну, Семене, веселіш! — промовляв він сам до себе. — Ширше крок! Не забувай: ти лишень відпочиваєш. І нічого не скоїться через тиждень. Буде такий самий чудовий ранок. Головне для мене зараз — рибальство, тільки рибальство”.

Схили байраку роздалися, і попереду зблиснуло плесо тихої річечки. Семен став на положистому березі й озирнув річку. Місце, де він стояв, здалося йому підходящим: неподалік від берега видніли кущики водоростей, там напевне ховалися риби, схожі на йоржів. На плесі раз у раз розходилися кола: чи то падали у воду дрібні комахи, чи вистрибувала риб’яча дрібнота; від середини річки часом долинали важкі сплески — то полювали великі риби. Семен заходився неквапом розмотувати вудку, силуючи себе приглядатися до неї, думати про те, чи досить високо піднято тягарець і чи не загруба волосінь.

Сонце підбивалося дедалі вище. Робилося гаряче. Тиховій ковзав по водяній гладіні, хвилював її, і на легких смарагдових брижах іскрилося і мінилося проміння Дельти.

І раптом неждана думка прорвала всі психологічні заслони: він уявив, як розпадається і корчиться у муках весь цей зелений веселий

світ, що його поглинає похмуре космічне чудовисько. Семен здригнувся і витер зразу змокріле чоло. Не відвертати уваги! Спокійно!

Минуло кілька днів. Удень вони ходили гуляти у ліс, що зітхав, мов жива істота. “Зітхання” йшло з дерев, що випускали кисень через спеціальні клапани. Величезні жовті квіти, чимось схожі на соняшники, стріляли в найближчих летючих комах липучими нитками. Вони підтягували до себе полоненого, але не поглинали його, а, вкачавши в пилок, відпускали. Місцеві летючі білки, роздувши водневі мішки, перелітали з дерева на дерево, долаючи не одну сотню метрів.

За день до події Семен примітив, що поведінка дружини змінилась: вона про щось замислювалась, могла не почути зверненого до неї запитання. Ввечері, після прогулянки, вона рантом пригорнулась до нього й прошепотіла:

— Правда ж, ми з тобою були щасливі? І, не чекаючи відповіді, прослизнула в хатину. Спазма стисла Семенові горло, й він промовчав. У відповідь на такі слова годилося щиро обуритися, запитати, чому це вона говорить про все у минулому часі? Але момент було згаяно, і Семен відчув, що між ними зависло, мов яка примара, щось недоказане, гнітюче. Може, то було передчуття катастрофи — відомої, невідворотної?

Ввечері Семен сидів біля віконця і дивився на багряний захід сонця — останній захід сонця в їхньому житті. Кожна подробиця здавалась йому зараз надто важливою: і ці хмаринки, вже підбиті рожевою лямівкою, і ця синява, що дедалі розливалася по небу і ніби стискала зусебіч червоне півколо. Надійка тихо підійшла ззаду, поклала руки на плечі.

— Не переживай, любий. Повір, усе буде чудово. Не катуй себе даремно!

Семен нічого не відповів і тільки притисся щокою до її руки.

Того останнього ранку він удосвіта подався ловити рибу, намагаючись до кінця грати роль безтурботного відпускника. І справді, до річки меткою ходою йшов скоріш молодий, аніж середніх літ чоловік, худорлявий, у білій панамі та з вудкою на плечі.

Він сів на своє звичне місце і став розмотувати вудку. Йому тепер хотілось одного: коли станеться ЦЕ, бути поруч із Надійною. Семен махнув вудлищем і краєчком ока помітив рух на березі. Більш ніж

певний, що рух йому привидівся, він повернув голову і… остовпів. На березі за кілька метрів од нього, підібгавши ноги й обхопивши їх руками, сиділа голубокоса дівчина і зацікавлено дивилася на нього. “Гостра шизофренія, — вирішив Семен і, знайшовши пояснення диву, відразу заспокоївся. — Раніше шизофренія перебігала приховано, а при нервовій перенапрузі давалася взнаки. Та дарма, завтра, — тут він похмуро всміхнувся, — від неї не залишиться й сліду. Втім, як і від мене. Настане цілковите зцілення”. Семен знову поглянув на дівчину й побачив, що вона викапана Надійка замолоду.

— Семене, — стиха мовила голубокоса, встаючи.

Семен здригнувся і зблід. Голос був такий, як у сьогоднішньої Надійки. “Клінічний випадок комплексної галюцинації”, — ще встиг подумки зіронізувати він, але тут же збагнув, що все діється насправді.

Надійка підійшла до нього, уважно й сумовито зазирнула йому в очі.

— Атож, це я, — змахнула густим волоссям. — Тут нема дива. І психічно ти цілком здоровий. Я, котру ти бачиш, і та Надійка, що зосталася в хатині, це єдине ціле, і живемо ми, співіснуючи у спіральних часових витках. Нам з тобою здавна суджено бути разом. Зараз я мушу відлетіти у твоє минуле, щоб ми з тобою залишились назавжди разом.

— Надійко!

Семен відкинув вудку й простяг до дівчини руки. Та дівоча постать зблякла й розтала. Ще кілька секунд на місці, де вона щойно стояла, клубочився напівпрозорий туман, відтак і його не стало.

— Не бійся, — глухо долинуло з пустки. — Катастрофи не буде. Це мій світ…

— Зажди! Постривай! — Семен, як сліпий, водив довкола себе руками. Потім він навіщось побіг до того місця, де спочатку сиділа юна Надійка, й росяна вода бризнула з-під його ніг. Та все було, певна річ, марно.

Семен знеможено сів на траву, силкуючись дати лад своїм думкам, та круговерть останніх подій погано піддавалася логічному поясненню. Якийсь інший світ, що з ним зв’язана Надійка. її переміщення в часі. Взаємозв’язок її з нею самою, але тією, що існує в іншому часі. А чи не може існувати взаємозв’язок між зникненням цієї юної Надійки та його Надійкою теперішньою, що чекає в хатині його

повернення? “Містика!”, — заспокоював він себе, а тоді бігцем рушив додому.

Засапавшись, він підбіг до будиночка і з порога закричав:

— Надійко! Надійко!

У будиночку було тихо, тільки ледь чутно цокав годинник.

— Надійко! — розпачливо зойкнув Семен, втрачаючи рештки самовладання, і зараз же з суміжної кімнати на поклик легкою ходою вийшла дружина. На губах її не було звичної синяви, що свідчила про тяжку ваду серця.

— Семене! — радісно всміхнулась вона. — Тепер я здоровісінька. Мене вилікували мої… — вона помовчала, добираючи слова, — земляки. Тепер вони це можуть. І повір нарешті, що ніякого зіткнення не буде. У нас досконала техні…

І тут увімкнувся відеон.

— Ти вибач, — лукаво всміхнулась Надійна. — Я без тебе вставила блок, якого бракує.

З екрана стомлений і щасливий Серьогін мовив з виглядом іменинника:

— Ви тут сидите у своєму закуті й нічого не знаєте! Ніякого зіткнення не буде. Це по-перше! — Він помовчав, щоб подивитися на вражені обличчя. Сподіваної реакції не було, й Серьогін провадив далі з трохи меншим запалом.

— По-друге, це не Чорна дірка і не квазар. Це другий Всесвіт! Цей Всесвіт законсервували його мешканці, коли період розширення скінчився й час почав зупинятися. Мешканці цього Всесвіту випередили нас на тисячу років. Навіть у часі мандрувати вміють. Щоправда, роблять це у крайніх випадках, оскільки за таке доводиться розплачуватися: слабнуть іноді внутрішні органи, найчастіше серцево-судинна система, і чомусь хвороба дається взнаки не відразу, а через кілька років. Одне слово, цікавого багато. Триматиму вас у курсі подій. А як хочете, терміново закінчуйте відпустку.

Серьогін просто-таки променів ентузіазмом.

— Подивіться, вони передали зображення своїх мешканців.

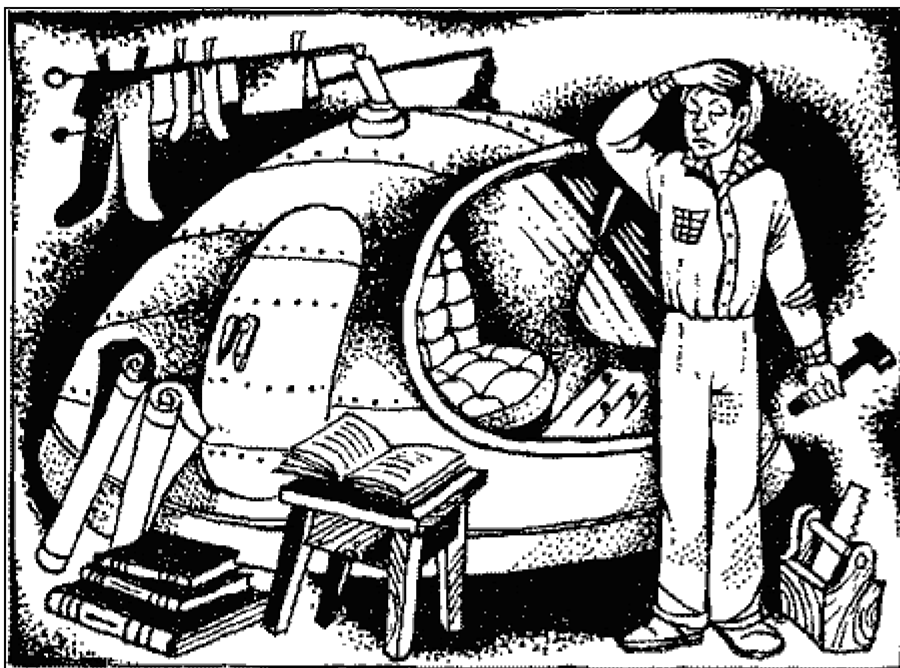
На екрані з’явилося зображення кремезного чоловіка й високої стрункої дівчини… з голубим волоссям і очима, де в глибині немовби мерехтіли далекі зірниці.

Тієї ночі вперше за останні десять днів Семена не діймали кошмари. А вранці вони пробудились раненько і разом пішли на річку вузькою стежиною, торкаючись одне одного плечима, вдихаючи свіжі пахощі дзвінкого ранку, здригаючись і сміючись від холодної росяної купелі.

Семен весело поглянув на Надійку й з усміхом сказав:

— І був ранок. І був день новий…

ТЕМПОНАВТИ

— Я збігаю до крамниці, — сказала дружина, одягаючи демісезонне пальто, — а та за молоком доглянь.

— Угу, — муркнув Максим.

Ніна раптом скипіла.

— Повтори, що я сказала!

— Повторюю, — покірно промовив Максим, обмірковуючи, чим же можна замінити дефіцитний площинний транзистор. — Що?..

Парадоксально, але йому, творцеві машини часу, катастрофічно бракувало саме часу. Ідея поглинала його до останку. А ще дружина зі своїми клопотами…

А мав би він більше часу… Та звідки його взяти?! Скажімо, спробувати зацікавити відкриттям Академію наук. Прийде він на прийом і скаже: “Чи знаєте ви, шановний професоре, я тут машину часу винайшов. Тепер будую. Начебто вже дещо виходить”. Професор же на відповідь, тамуючи сміх чи роздратування (як до вдачі й настрою), скаже: “Що ж, вітаю вас із великим успіхом. А ви не пробували винайти вічний двигун? Гадаю, з таким хистом, як у вас, упораєтесь заіграшку”. І він візьме креслення з розрахунками, для заспокоєння прохача запише його адресу та прізвище. Останнє ще й для того, щоб сказати секретареві: “А оцього, Євонько, наступного разу до мене ані на поріг”.

Максим боявся приниження, пов’язаного з відмовою, але ще дужче боявся дискредитації ідеї. Ідею він вважав за істину і вірив у неї самовіддано. Він вірив і знав, що існують на одній просторово-часовій вісі минуле, теперішнє і прийдешнє. Одне хвилювало його найбільше: наскільки прийдешнє зумовлене минулим? Чи слід брати до уваги людську волю, чи воля ця лише позірна і підлягає тим самим об’єктивним законам, яким підлягає уся природа, зокрема й жива? Коли це так — є лише одне реальне прийдешнє. Коли ж ні — обриси майбутнього розпливаються, у ньому якось незбагненно існують кілька рівноправних і ймовіроносних реальностей, і, можливо, здійснення однієї з них багато в чому залежить від поведінки темпонавта (так Максим назвав людей, що переміщатимуться у просторі та часі).

Досвід — джерело всякого пізнання та суворий суддя всяких теорій. Щоб позбутися своїх сумнівів, Максим мав випробувати машину. І він гнав навпростець до своєї мети, до цієї осяйної зірки, і в його кімнаті помалу росла небачена споруда — обшита блискотливим металом куля з двома телескопічними антенами нагорі та пласким днищем. До овальних дверцят була припасована клямка від одежної шафи. Кабіна вийшла тіснувата, сидіння Максим зняв зі старої канапи; пульт був предметом його гордощів — на ньому світилося безліч кольорових індикаторів, ліворуч містився невеличкий екран зовнішнього огляду, у правій частині пульт випинався силою-силенною тумблерів та рукоятей.

Саме цього вечора закручено останню гайку й припаяно останню деталь. У хаті запанувала тиша — дружина подалася з сином на день народження його приятеля. Максим незрушно сидів біля машини і відчував, як вирує в ньому невситима жадоба діяльності. Він сидів, не вмикаючи світла, на триногому стільці, прихилившись до гладенького борту машини, і в душі його проклькьовувалось щось давно забуте — ніжне, як пролісок, тендітне, як сніжинка.

І він зрозумів, що то — щастя.

До дійсності його повернув яскравий спалах світла. Максим побачив перед собою двометрового красеня в просторих золотавих шатах. Незнайомець мовчки переводив погляд з Корнєєва на машину. Максим на мить розгубився, але відразу ж збагнув, що це йде від перевтоми, і знову заплющив очі. Проте світло, що невідь-як з’явилося в кімнаті, било просто в обличчя, й перед очима плавала червона мла.

Максим розплющив очі. Видиво не зникало. Воно всміхалося зичливо й співчутливо, Максим зауважив це співчуття і відразу ж, повіривши в реальність незнайомця, спалахнув:

— Що вам треба і як ви тут опинилися?!

Та перш ніж незнайомець відповів, Максима осяяв радісний здогад, і він з усміхом вислухав, як незнайомець буденним тоном відказав:

— Двадцять друге століття. Дві тисячі сто вісімдесят третій рік, дев’яте вересня.

— Теж осінь! — чомусь зрадів Максим.

— Я хотів би впевнитися, чи туди я потрапив. Ви Максим Іванович Корнєєв, рік народження тисяча дев’ятсот сорок п’ятий, радіо-інженер за освітою?

Максим мовчки кивав, а той провадив далі:

— У нас, в істориків темпорології, виникли незгоди. Частина дослідників, до них належу і я, вважають, що вперше можливість переміщатися у просторі обгрунтував Максим Іванович Корнеєв. Тобто — ви. Інші відносять винайдення машини часу до середини двадцять першого століття.

У Корнєсва неприємно засмоктало під грудьми.

— …І вони гадають, що принцип переміщення просторо-часовим континуумом відкрила Флоринда Браун.

— Яка Браун!? — прикро вразився Корнєєв. — Я той принцип відкрив! Я і машину побудував. Ось вона.

Він мовив це й сам здивувався своїй гарячковості й цьому нескромному інстинктові, що не знати звідки взявся.

Прибулець підійшов до апарата й ніжно провів по ньому рукою.

— Ось він, найперший, — сказав він із солодким тремтінням у голосі.

— Власне, а навіщо вам було прилітати сюди — аби переконатися у моєму пріоритеті? — запитав Максим. — Вам простіше було б покопатися у відповідній літературі.

Гість здивовано звів брови.

— Простіше? Чи ви знаєте, що це таке? А-а-а! У вашому столітті інформаційний вибух тільки починається. Та ви, певне, вже помітили, що кількість інформації зростає, як снігова лавина. У нас зараз із цим

труднощі неймовірні. Впоратися з потоком інформації дуже важко навіть з допомогою ЕОМ дванадцятого покоління.

— Невже нема ради?

— Шукаємо, — спохмурнів гість. — Ми неспроможні зорієнтуватися в потоках інформації навіть у своїй вузькій спеціальності. А припинити дослідження — річ немислима. Адже в пізнанні — сенс існування людства.

— Потоп. Другий всесвітній потоп, — зітхнувши, зіронізував Максим.

— Що? — не зрозумів прибулець.

— Це з царини міфології.

— Які ви ерудовані! — захоплено мовив темпонавт. — Проте нам час прощатися. Енергія в накопичувачах вичерпується…

Почулося сухе клацання, і “видиво” щезло. Максима знову огорнула сутінь.

Не збігло й кількох секунд, як народився дивовижний звук, цього разу схожий на гудіння басової струни, й перед Максимом виріс другий темпонавт, ще вищий за попереднього, у вузькому одязі, що виграввав сріблом. Цей прибулець був діловитіший. Він заговорив без довгих передмов — енергійно й різко:

— Вітаю! Ви — Максим Іванович Корнєєв? Добре! Ви створили машину часу? Чудово! Я це й доводив отим, — він тицьнув пальцем кудись собі за спину. — Де ж вона?

Максим стомлено звівся й підійшов до машини.

— Просто, але досить надійно, — констатував прибулець.

Деякі слова йому важко було вимовляти, і тоді він шепотів у чорну коробочку.

— Це що? — зацікавився Максим.

— Універсальний перекладач. Зручна річ! Дарую вам. Знадобиться у мандрах…

— З якого ви століття? — запитав Корнєєв, тримаючи невагому коробочку.

— Кінець двадцять третього! Вік швидкостей, біороботехніки, квазізоряної інженерії!

— Невже у вас ніде не зазначено, що машину часу винайшов я? — сумовито поцікавився Максим. — У мене вже був один з двадцять другого століття.

— Вони — самі собою, ми — самі собою. Звідки нам було знати, що у вас побувала експедиція? Спробуй відкопати ці відомості у гігантському потоці інформації. Вона затоплює нас. Це жахливо!.. Ну, до побачення — кваплюся. Ніколи!

Знову забриніла басова струна, і прибулець зник.

Виявилося, що цей візит був не останній. Гості прибували, мов за розкладом, з інтервалом 2–3 хвилини. Третій… Четвертий… П'ятий… Восьмим був прибулець з XXV століття. Його одяг сяяв різнобарвними вогнями, великі очі дивилися лагідно й уважно, голову охоплював широкий золотавий обруч. Здавалося, думки незнайомця ллються прямо з нього. Корнєєв відчував, що в його мозку самі собою народжуються слова та образи.

— Я прибув до вас із двадцять п'ятого століття…

— Ага! — швидко сказав роздратований Максим. — У вас інформаційні клопоти. Вам вкрай важливо з'ясувати, хто ж винайшов машину часу! Цікава ситуація складається, хай йому грець!..

З обруча вихопився імпульс подиву.

— Я винайшов. Але пробачте, я дуже втомився від усіх цих безглуздих візитів непроханих гостей. Прощавайте!

Восьмий прибулець повільно розчинився у повітрі, не перестаючи випромінювати хвилі подиву…

Ніна з сином повернулася близько одинадцятої, її увагу відразу привернув шум у чоловіковій кімнаті. Вона прислухалась і вирішила, що Максим розмовляє сам із собою. "Цього давно слід було чекати",— подумала вона.

Всю ніч з кімнати Максима Івановича долинали гучні голоси.

На ранок він був украй знеможений. Коли в кімнаті в ілюмінаційному блискові постав двадцять другий відвідувач, Максим невиразно скрикнув і пожбурив у нього шматок каніфолі, що випадково потрапив під руку. Темпонавт № 22 злякано зник. А Максим, начепивши коробочку універсального перекладача на шию, поквапливо забрався до кабіни машини часу і, накрутивши на циферблаті потрібні цифри, натис на червоний ґудзик пуску. Темпомобіль, переміщаючись у просторі й часі, мав потрапити до малоазіатського міста Сіракузи.

Максим відчув запаморочення. До горла підступила легка нудота, як у пасажирів літаків, коли ті провалюються у повітряні ями.

Коли він розплющив очі, то побачив, що апарат стоїть на вузенькій брукованій вулиці біля будинку з пласким дахом. Сонце стояло високо над головою, повітря дихало спекотою. Під розпеченим дашком сидів смаглявий плечистий чоловік. Йому було десь за п’ятдесят. У кучерявій бороді вилися срібні пружинки сивизни. В одній руці він тримав циркуль, у другій — кулю, пильно вдивляючись у неї, ніби силкуючись розгледіти невидиме.

— Успіху тобі у всіх починаннях, — привітав його Максим, приступивши ближче, і коробочка хутко переклала речення на давньогрецьку.

— Чи не скажеш, де оселя вельмишановного Архімеда?

— Чого тобі від нього треба? — гостро спитав грек.

— Мені б хотілося побалакати з цим великим ученим, — сором’язливо мовив Максим. — Чи то правда, що він відкрив знаменитий закон і вмів добувати квадратні корені з дуже великих чисел, а ще…

Грекове обличчя збуряковіло, на чолі набрякли жили. Він хрипко прокричав кілька слів, і універсальний перекладач безпорадно затріщав.

— Що з вами?! Я тільки хотів дізнатись…

— Дізнатись! І цей теж! — з мукою в голосі заволав грек і, приклавши кулю до плеча, мов ядро, чимдуж метнув її в Максима.

Якимось дивом Максим ухилився і запально гукнув:

— Ти що, з глузду з’їхав? Дикун ти, а не стародавній грек! Я завжди з повагою думав про стародавніх греків як про носіїв високої культури, але тепер бачу, що глибоко помилявся! Невже важко сказати, де живе славетний Архімед?

— Я — Архімед, — понуро зізнався грек, нервово погладжуючи бороду. — Пробач, прибульцю, замалим не завдав тобі шкоди. Видно, боги на мить відібрали в мене розум. Повір, дуже важко зберігати спокій, коли тебе цілий тиждень один за одним навідують чужоземці і звертаються з пустими запитаннями, як от ти. Спершу рослявий муж у золотавій одежі, тоді…

— …Тоді у сріблястій одежі, — підхопив Максим.

— Звідки ти знаєш? — нашорошився Архімед. — Чи не твої вони друзі?

— Ні, вони не мої друзі. Та я знаю про них, бо вони приходили і до мене!

— Виходить, і ти вчений? — зрадів Архімед. — Тоді, може, поясниш мені, про який такий закон правили прибульці? Та й ти, либонь, згадував про якийсь закон.

— Найперше хочу нагадати, що у воді предмети видаються легшими.

Архімед нетерпляче ляснув пальцями.

— Ближче до суті! Я давно помітив і зрозумів, що то вода виштовхує тіло, занурене в неї.

— Занурімо будь-який предмет, скажімо, твою кулю, у ванну. Рівень води підіймається. Куля витискує рідину об'ємом, що дорівнює її власному. Ця рідина намагається зайняти свій попередній об'єм і виштовхнути кулю з силою…

— З силою, скерованою вгору, — в захваті вдарив себе по стегну Архімед, — і рівною вазі води, що витіснила куля! Послухай-но лишень! Закон цей універсальний! Він підходить для будь-якого предмета!

— Оце і є знаменитий Архімедів закон, широко знаний у нас. Його вивчають навіть у школі.

Архімед аж пританцьовував від захоплення.

— Я давно міркував над цим! І тепер усе стало враз ясно! Ев-ри-ка!!!

І з криком "Еврика!", не в змозі стримати почуттів, він помчав вулицями Сіракуз.

Він повернувся лише за півгодини, радий і майже не задиханий — давньогрецька спортивна підготовка давалася взнаки.

— Зайдімо в оселю, прибульцю! — сяйнув він білозубою усмішкою. — Гадаю, нам є про що погомоніти.

Вони зайшли до покою, і Максим побачив, що весь він заповнений сувоями, що лежали на ложах, під ложами, стояли сторчма по кутках, а то й просто валялися долі.

— Оце все плоди моїх роздумів, — гордовито повів рукою господар.

Він здмухував легкий порох, розгортав креслення і, даючи короткі пояснення, нишком позирав на Максима. Катапульти, підіймальні механізми, блоки в найфантастичніших поєднаннях,

геометричні креслення, знову катапульти… Та, розгорнувши одне з креслень і ледь поглянувши на нього, Архімед хапливо згорнув сувій і густо почервонів.

Все ж Максим устиг дещо завважити і вже наготувався ставити запитання, як тоненько пролунав зумер, даючи знати, що енергія невдовзі вичерпається. Натиснувши на ґудзик браслета, він відімкнув сигнал і заквапився до виходу. Архімед, що йшов за ним, зненацька спитав:

— Я відразу здогадався, що ти з прийдешнього. Чи не можеш ти провістити мою долю й майбутнє мого рідного міста? — Архімед посмутнів. — На нас давно гострять зуби римські загарбники — ці злостиві дикуни, що вивчили тільки одну науку — науку вбивати. Максим кивнув.

— Атож, я знаю ваше майбутнє. Ти зробиш силу-силенну відкриттів у механіці та в геометрії. Проте любов і вдячність співгромадян ти здобудеш тим, що за облоги Сіракуз римським полководцем сконструюєш потужні катапульти, які несхибно нищитимуть ворога, метальні машини, що посилатимуть хмари стріл та дротиків. Твої величезні, схожі на журавлів механізми міцними лещатами хапатимуть за прови ворожі кораблі й вергатимуть їх у пучину. І в полководця Марцелла вихопиться розпачливе зізнання: “Доведеться нам припинити війну проти геометра”. Але твоє місто…

— Годі, — суворо урвав його Архімед. — Я хочу вірити, що місто вистоїть!

— Гаразд, — погодився Максим. — Та все ж я розкажу тобі про твою подальшу долю. Та лише для того, щоб умовити тебе врятуватися. Ти загинеш від меча ворожого воїна, коли креслитимеш на піску. І твої слова переживуть століття: “Не руш моїх креслень!” Та подумай, нащо тобі передчасна смерть? Сідай до мене в машину, й полинемо в прийдешнє. Ти продовжиш своє життя на десять, а то й на двадцять років. Послухай, я пропоную тобі не дурничку — життя!

— Ні! — гостро відказав Архімед і нараз ясно всміхнувся. — Як до тебе не дійде, чужинцю, що я не годен виїхати з рідного міста, коли знаю, що неабияк прислужуся в його оборот? Нехай навіть коштом власного життя! Чи ж це не щастя для мене? Знай же — я залишаюсь!

— Може, тобі розповісти про деякі відкриття прийдешнього? — спитав Максим. — Це полегшить твою працю.

Архімед лукаво примружився.

— У Сіракузах кожен знає: найдобріша вода в тому джерелі, до якого веде найважча стежка.

Максим відчинив дверцята машини.

— Не знаю, чи шкодувати мені, що я не переконав тебе залишити Сіракузи, чи ні?

— Не шкодуй! — Архімед прощально підніс руку. — Боротьба за істину — це ж бо чудово!

Максим забрався в кабіну й собі махнув рукою. Дверцята зачинились. Він сидів, задумливо дивлячись на панель. Куди податися? В XXI століття чи в XXII, а може, зразу в XXX-те махнути? Добре б вибратися туди — в далеку ясну прийдешність. Його там радо привітають, він зможе спочивати на лаврах, оточений загальною шаною як винахідник машини часу. Відпочивати… А чи все я зробив у двадцятому столітті? Максим згадав горду Архімедову відмову й рішуче натис на гудзик, під яким стояв нерівний напис: “Повернення до місця старту”.

Знову запаморочилася голова, й Максим відчув, що падає в бездонну яму. І в ці секунди йому ні сіло ні впало згадалося креслення, що його Архімед посоромився йому показати. Тоді воно видалося Максимові чимось на диво знайомим, хоч і було незавершеним. Та тільки тепер Максима зненацька осяяло, що він бачив наївну, але загалом правильну принципову схему машини часу.

Я ЧЕКАЮ

Осінь. Листопад. Я сиджу на старій парковій лаві й милуюся картиною падолисту. Вражає розмаїття відтінків жовтого та червоного — від яскравої міді березових листочків до густого багрецю кленів. Крізь рідке листя просвічує лагідне сонячне проміння. На небі жодної хмаринки, воно таке синє, аж здається щойно пофарбованим. Повітря чисте, свіже й насичене пахощами прив’ялого листу, що опадав з дерев.

І настрій, і думки співзвучні довколишній природі, Вони плинуть безперервною низкою — ясні, прозорі. В такі хвилини сам собі здаєшся мудрішим і старішим.

Думки мої перебив прихід незнайомця. Він з’явився зовсім несподівано й сів на протилежний кінець чомусь саме моєї лави, хоча неподалік було кілька вільних. Я зразу ж відчув досаду, здавалось, незнайомець від мене так просто не відчепиться. Все це нагадувало початок оповідання, що став уже тривіальним: до автора підсідає незнайомець і починає виливати душу. Та я тієї миті не мав ані найменшого бажання вислуховувати будь-чиї звіряння. Мені хотілося посидіти на самоті, подумати.

— Гарна погода, — сказав незнайомець хрипко, скоса поглянувши на мене.

Я, намагаючись приховати невдоволення, ледь кивнув головою і промовчав.

— Осінь взагалі гарна пора року.

Було видно, що підтримувати розмову ні про що з незнайомим чоловіком йому дуже важко. Навіщо це йому здалося?

В мені ворухнулася зацікавленість.

— Листя таке гарне, — мовив він.

— Атож, — згодився я, зацікавлено позираючи на співрозмовника. — Осінь — найпрекрасніша пора року.

Незнайомцеві було десь під тридцять. Худорлявий. Лице нервове. Спина пригорблена. Найпересічніша зовнішність…

— Для вас, письменників, ця пора року найплідніша, — зауважив незнайомець.

— Кому як, — не стримав я усмішки.

Він помовчав трохи і сказав без усякого зв'язку з попереднім:

— А звати мене Іван Петрович, — він торкнув збитим носком чорного черевика кленовий листок і раптом випалив: — А я ж не випадково до вас підсів. Я вас знаю…

Ось воно, почалося.

Співрозмовник мовчав, певно, збираючи докупи думки, і нервово погладжував спинку лави. Аж тепер я помітив, що в нього тіпається повіка.

— Ну, про що ви хочете розповісти? — заохотив я.

— Я… — незнайомець відкашлявся знов, і я зрозумів, що в такий спосіб він намагається приховати замішання і виграти час на роздуми. — Я мушу повідати вам ось що. Ви ж бо фантаст, ви можете зрозуміти й повірити. Тільки не сумнівайтесь у моїй психічній повноцінності. Втім, я і сам спершу сумнівався. Ходив до нашого психіатра Андрія Григоровича. Він заспокоїв мене. Мовляв, я психічно здоровий, лише нервова система вкрай виснажена. Таке називається астенічним синдромом. П'ю тепер мікстуру, ковтаю таблетки еленіуму. Став спокійнішим. Та чи поможуть пігулки, коли зостається причина, яка цей астенічний синдром викликає? А пов'язане це з особливостями функціонування мого організму, з перебігом біохімічних процесів у мені. Даруйте, що я так по-науковому висловлююсь. Років п'ятнадцять тому я закінчив біофак. Та й цією проблемою спеціально цікавився, — він глибоко зітхнув і повів далі: — Зрозуміло, я помічав усе те давно,

але й гадки не мав, що воно не випадковість, а закономірність. Почну з самого початку…

У півтора року мене несподівано дійняв так званий серйозний менінгіт.

Через кілька годин ця недуга вразила мого п’ятирічного брата. Нічого дивного в цьому не було — захворювання інфекційне, заразливе. Я був кволою хворобливою дитиною, брат — здоровою. Та що дивно, через день я виздоровів, а брат через три доби помер. Друга дивина: розтин не підтвердив діагнозу серйозного менінгіту, хоча клінічний діагноз був незаперечним.

Обличчя незнайомця почервоніло, на чолі виступив піт, дихав він часто й тяжко, як після тривалого бігу.

— Що ж було далі? — він замислився.

— Еге ж, що було далі? — підтримав я його. — Розповідайте, молодий чоловіче.

— Молодий чоловіче, — гірко повторив Іван Петрович. — Це я молодий чоловік?! Скільки ж ви мені даєте?

— Ну, — непевно почав я, відчуваючи пастку. — Років тридцять —тридцять два. Ну, тридцять п’ять…

— Ні! Я ваш ровесник, Володимире Степановичу. В січні мені п’ятдесят вісім виповниться. Так, уявіть собі — п’ятдесят вісім років!

— П’ятдесят вісім, — повторив я, силувано всміхаючись, і відчув, як усе всередині мене холоне. “Все-таки, — стрельнула думка, — ненормальний, шизофренік, напевно. А як добре почав!”

Іван Петрович уважно подивився на мене, й гіркий усміх торкнув його губи.

— А ви, признайтеся, погано про мене оце подумали, — з сумовитим докором сказав він, і я спаленів. — Слухайте далі, й ви переконаєтеся: я розповідаю щирісіньку правду. Випадки, як оцей, повторювались.

Мої приятелі, знайомі, родичі хворіли відразу ж слідом за мною. Я одужував швидко й без найменших наслідків, у них же захворювання, як правило, перебігало важче. Незабаром з’ясувалася дивовижна річ: на моїх близьких переходили не тільки інфекційні захворювання. Будь-яке порушення в роботі мого організму, навіть головний біль, у лічені хвилини спричинювало такий самий стан у того, хто бодай недовго побував коло мене. І коли я став задумуватися

над цим, мені зробилося страшно. Сам дідько не придумав би такого: усвідомлювати, що самим своїм існуванням ти сієш смерть і нещастя серед найдорожчих для тебе людей. Я вжахнувся, став навіть подумувати про самогубство…

Вигляд у Івана Петровича був кепський. Очі його дико блукали, лівиця вп’ялася в спинку лави, а правицею він розтирав груди біля серця.

— Болить, — простогнав він, силкуючись усміхнутися. — Як перехвилююсь — болить…

Він присунувся до мене ближче і гарячково заговорив:

— Та не це найдивовижніше. Страшно ось що: люди довкола мене старіють швидше, ніж звичайно; я ж — у багато разів повільніше.

У двадцять три роки я одружився на двадцятилітній дівчині. Жили ми не те що дуже щасливо, але стерпно. Років за шість—сім настав період, коли люди, з якими нас знайомили, казали про мене дружині:

— У вас такий дорослий син!

Ще за кілька років наша пара перестала дивувати. Мені можна було дати двадцять п’ять, дружині — п’ятдесят.

Невдовзі ми розлучилися.

До речі, мої батько та мати померли не зовсім старими. Може, й тут моя провина.

Обличчя Івана Петровича спотворила гримаса болю, він зігнувся, тримаючись за серце, глухо застогнав.

І раптом я відчув, ніби мене зі страшною силою вдарили під серце, дух перехопило і під лівою лопаткою вибухнув гострий біль. Навколишній світ розплився і померк. Я ледь-ледь вловлював тихий, ніби шерех, голос Івана Петровича:

— Володимире Степановичу! Що сталося? Невже і ви теж?!

А тоді й голос зник, і останнє, що я відчув, був легенький поштовх у бік від падіння і дух прив’ялого листя, в яке я утнувся обличчям.

До пам’яті я приходив поволі. Спершу усвідомив, що живий, відчув, що дожу на чомусь м’якому. Відтак я зміг розплющити очі й побачив стіни лікарняної палати. Як я сюди потрапив, чому? Мляві, тупі думки неквапом пливли в мозку, ніби стиснутому тугою

пов’язкою. Так нічого *ш* не згадавши, я заснув і коли прокинувся, то відчув себе краще й легко згадав усе, що скоїлося зі мною.

— Ну, як ми себе почуваємо? — зачув я професійно бадьорий голос і, повернувши голову, побачив біля ліжка лікаря — чоловіка сорока з гаком років з добрим, привітним обличчям.

— Не знаю, як ви, а я, здається, ще не дуже, — спробував я всміхнутися.

— Ха-ха-ха! — засміявся лікар, знімаючи з шиї фонендоскоп. — Дотепно **і** свіжо. Свіжо й оригінально. Пацієнт жартує, отже, йдеться до одужання.

Щодо свіжості та оригінальності він мені просто полестив, цей добряк-лікар.

— Я, напевно, в терапії?

— В терапії,— підтвердив лікар, і в його вустах слово “терапія” прозвучало врочисто й піднесено. — Але як ви здогадались?

— У вас халат з вилогами, а в хірургів частіше під шию, з зав’язками ззаду, — неуважно пояснив я. — То що ж зі мною скоїлось?

— Нічого особливого, — поквапився заспокоїти лікар і поклав мені на плече пухку руку, що пахла суничним милом. — Навіть не інфаркт. Правда, є невеличка ішемійка міокарда, атеросклеротичний кардіосклерозик маленький. А так усе гаразд.

— Але ж, коли все гаразд, до вас не потрапляють. У чім же річ?

Лікар вочевидь не знаходив, що відповісти, і, тяжко зітхаючи, погладжував рідкі пасма волосся.

— Ну, як би його краще пояснити? Можна припустити, що у вас була надзвичайно гостра коронароспазма, тобто спазма судин, що живлять серце, щось на зразок стенокардії.

— Але я ніколи не скаржився на серце!

Лікар здивовано стенув плечима.

— Ваш родич, який викликав “швидку”, проінформував, що у вас серцевий напад. Звідки він міг це знати, якщо напад стався вперше?

— Родич? — вразився я.

— Авжеж, він ще зустрів нашу бригаду під парковою брамою — всередину ми заїхати не могли. Страх як переживав, навіть скриньку санітарові допоміг нести. До речі, у нас, медиків, є “закон парних випадків” — тобто навіть рідкісні недуги трапляються зразу в двох хворих. Ось і того дня у нашого санітара стався серцевий напад,

цілком аналогічний вашому. А він же теж ніколи раніше на серце не слабував. Ваш родич після цього повівся трохи дивно: змінився на лиці, сполотнів і ледь не бігом щез.

— Він такий сухорлявий, років тридцяти, все кахикає? — запитав я, майже певний свого здогаду.

— Атож, — підтвердив лікар. — Худорлявий і кахикає як за хронічного фарингіту…

Збігло п’ять місяців. Заструменіло перше весняне проміння. Яскраво світило сонце, і горобці цвірінькали так голосно, аж заглушали трамвайний гуркіт. Я зібрався на прогулянку, коли задзеленчав телефон.

— Алло, — почув я знайомий голос, і співрозмовник мій схвильовано кахикнув. — День добрий, Володимире Степановичу. Це я, Іван Петрович. Ви чуєте?

Я розгублено мовчав, не знаючи, що відповісти.

— Ви чуєте? Алло!

— Атож, чую. Добрий день.

— Ви мене впізнали? Ми з вами півроку тому в парку познайомились. Ви пам’ятаєте?

— Ще б пак, — підтвердив я.

— То ви пам’ятаєте, що я вам розповідав? — тривожно запитав він.

— Пам’ятаю, Іване Петровичу, пам’ятаю.

— От і добре, — пожвавішав Іван Петрович. — Я до вас звертаюся, бо ви єдиний, хто, як мені здалося, повірив мені. Я зв’язався з вами не по телефону. Говорю по рації, тут с гака штука, що дозволяє виходити просто на квартирний телефон. Я зараз перебуваю в пустелі Кара-куми на біологічній станції на одного чоловіка. Ви не уявляєте, скільки мені коштувало зусиль, щоб мене сюди відрядили. Тепер маю трохи апаратури, можу поекспериментувати. Слід з’ясувати, в який спосіб мій організм впливає на організми піддослідних тварин. Первісна гіпотеза така: оскільки вплив мого організму на інші біологічні системи універсальний, то закономірності, закладені в його основі, мають бути універсальними. І недуга, і старощі — це, по суті, процеси наростання в організмі ентропії, збільшення невпорядкованості, дисбалансу на різних рівнях. Мій організм, напевно, внаслідок мутації набув властивості немовби

паразитувати на інших організмах і зменшувати кількість власної ентропії, якимось дивом збільшуючи її в довколишніх. Я докопаюся до причини явища, хоч би мені довелося експериментувати цілодобово. Для мене дуже важливо, що я зараз ні на кого не впливаю, і знаєте, я почав старіти. І то дуже інтенсивно: з'явилася сивина, швидко ростуть залисини, поглиблюються давні зморшки і з'являються нові.

Дивно, але в його останніх словах мені вчулася радість.

— Скажіть, Іване Петровичу, які ж будуть практичні наслідки ваших експериментів?

— Дуже великі! Колосальні! — з ентузіазмом вигукнув він.

— Я…

Нараз у трубці затріщало, захрипіло і почулися часті гудки. Я термосив апарат, кричав "алло", дув у трубку; зв'язок не поновлювався.

Довго після описаних подій я розмірковував над усім, що сталось, і гостре співчуття до цієї людини стискало мені серце. І я вирішив неодмінно написати про все, що сталося.

Я думав над словами Івана Петровича про можливість зменшувати свою енергію, передаючи її іншому організмові, і від перспектив такого відкриття захоплювало дух. Адже той інший організм може бути твариною, а може бути й просто культурою клітин. І тоді у нас з'являється певний шлях до продовження життя, і, навіть страшно подумати, до безсмертя! Є нині наука — генна інженерія — що дозволяє втручатися в найінтимнішу роботу спадкового апарату, змінювати його на свій розсуд. Аби тільки пощастило дізнатися, які зміни знайшли в геномі Івана Петровича! Це помогло б розв'язати найбільшу проблему, що будь-коли поставала перед людством. Аби тільки повірили Іванові Петровичу, аби тільки допомогли йому. Або хоча б не заважали. І може, колись, нехай не дуже скоро, станеться ЦЕ.

Я чекаю…

НЕ ШКОДИТИ

Мерехтливий напис над входом — “Готель Хілтон” — кидав відблиски на майже новий сірий костюм Бена. Несподівана пропозиція наспіла вчасно; Бен було вже змирився, що йому доведеться поповнювати понурі черги безробітних на біржі праці.

Зневірившися знайти бодай абияку роботу, Бен згодився працювати натурником у художника-реаліста. Молодий і традиційно бородатий художник мав дуже стомлений вигляд. Він малював картину “Юність планети”, й Бен позував йому для Прометея. Та невдовзі маляр перестав йому платити. Енергійні конкуренти завзято тіснили колегу-реаліста. Воші не малювали картин, а виробляли їх, широко використовуючи технічні засоби. Найбільшим здобутком головного конкурента була картина “Оглянься — позаду вічність”. Уявіть собі полотно, зафарбоване ультрамарином з пульверизатора. До полотна канцелярськими кнопками прикріплені шлейки. Картина мала шалений успіх. І художник-реаліст прогорів.

А Бен, що зостався без грошей та роботи, несподівано одержав через портьє цидулку: “Приходьте за цією адресою. Ви зробите непоганий бізнес”. Іти треба було до готелю “Хілтон”. І ось Бен стояв перед його дверима, не наважуючись увійти. Запрошення доволі загадкове. Та вибору не було, і Бен переступив поріг. Він твердим кроком перетяв хол і зайшов до ліфта.

— П’ятий поверх, — недбало кинув він ліфтерові.

Ліфтер зміряв його знавецьким поглядом і виконувати прохання не квапився.

— Ну? Що таке? — ледь підвищив голос Бен, і це вмить подіяло. — Дев’яносто п’ятий номер, — додав з незалежним виглядом.

— Праворуч п’яті двері, — в голосі ліфтера прозвучала шаноба.

Дев’яносто п’ятий номер значився, як номер люкс, і не всякому був по кишені.

Бен легко пройшов по ворсистому килиму, зупинився під дверима, підтяг вузол краватки і вже без вагань постукав. Відповіді не було. Зачекавши трохи, Бен постукав знову. Знову ніхто не відповів. Бен прислухався. З-за дверей долинали приглушені голоси. Він пхнув двері й зайшов до кімнати. В глибокому фотелі спиною до входу сидів лисуватий огрядний чоловік із келихом у руці. Ноги в теплих єгерських шкарпетках він поклав на журнальний столик біля телефону.

— Здрастуйте, — голосно привітався Бен.

— А, хеллоу! — вигукнув хазяїн і зробив енергійний запрошувальний жест. — Сідайте, Бене. Я ж не помилився? Ви Бенджамін Кросбі. Віскі, мартіні, джин? Беріть онде самі, не соромтеся. Я хлопець свій: “Хлопець з нашої бейсбольної команди” — так мене всі знайомі називають. І ви мене так називатимете.

— Я не граю у бейсбол, — стримано відповів Бен, — і не п’ю.

— Байдуже. Тоді посидьте просто так. Хочу додивитись “Уолтер Кронкайт і новини”. Не доберу, чому Сі-Бі-Ес[1] не розпрощається з ним. Цей хлопець — невиправний ліберал.

На щастя, передача новин закінчилася швидко, й на екрані з’явилося гарненьке личко Люсі Болл.

— Тепер побалакаймо, — сказав господар номера, тручи масивний гачкуватий ніс. — Побалакаймо по щирості і назвімо кота котом. Я не люблю непевності. Мене звуть Еліот Кін. Свого часу я працював незалежним режисером; був і режисером, і прокатником. Стомився. Надокучило! Тепер на “Юнайтед Артістс” працюю і на Ей-Бі-Сі[2] водночас. Як?! Оце готуюся знімати фільм із життя Стародавнього Риму. Потрібен актор розкішної статури для головної ролі. Я бачив вашу фактуру на картині. Гарна! Тепер розкажіть, хто ви, звідки і що вмієте робити.

— Я народився і жив у Індіанаполісі. Батько з матір’ю розлучилися, коли мені було сім років. Батько завербувався у В’єтнам. Платили добре, й він висилав нам чимало. Наприкінці війни на тринадцятому шосе уламком снаряда йому розтрощило ногу. Батька вивезли до Штатів, довго лікували, гроші швидко танули, а кістка чомусь не зросталася. Таке іноді трапляється. І коли батько зрозумів, що нога не зростеться ніколи, він повісився на спинці ліжка.

— Це буває, — пожвавішав Еліот. — У мене так повісився головний герой одного фільму. Так ввійшов у роль, що й порятувати не пощастило. Досі його вдова править гроші. Тільки не діждеться; я і так платив йому за ризик збіса багато. Тепер, що ви знаєте й умієте?

— Мати плекала мрію виховати з мене щирого джентльмена й віддала до приватного аристократичного коледжу. Крім дисциплін, що їх вивчають у звичайних навчальних закладах, нам викладали давньогрецьку й латину, навчали верховій їзді та фехтуванню.

— О! — захоплено вигукнув Еліот. — Це більше, ніж я сподівався. Чудово! Але… корисні навики втрачаються швидко, ще швидше зникають нелегко здобуті знання. На моїй віллі ви відновите в пам’яті те, що колись вивчали. Моя вілла на дев’яносто другій милі, ви її відразу помітите. А це вам чек на ваші щоденні потреби….

Еліот увімкнув телевізор і відвернувся від Кросбі. Передавали рекламу мила фірми “Про-ктер енд Гембл” та страхової компанії “Перл іншуранс”. Поглянувши на осклілі режисерові очі, Бен зрозумів, що прощатися марно.

Наступного вечора на 92-й милі зупинився ваговоз. Із кабіни пружно сплигнув на бетон молодик атлетичної статури. Бен, а то був він, озирнувся і, побачивши неподалік від шляху віллу, схожу на стародавній храм, розгонисто закрокував до неї.

Під високою металевою загорожею він зупинився і пошукав кнопку дзвінка. Кнопки не було, але Кросбі зауважив, що на верхівці щогли в глибині, подвір’я до нього повернувся об’єктив телекамери. Невидимий спостерігач, напевно, дістав інструкцію щодо Вена, бо задзижчав електромотор і металева пластина ковзнула в паз, відчинивши вхід. За огорожею зеленів фруктовий сад. Бен пройшов вузькою стежкою, посипаною сріблястим піском. На колонах будинку красувалися написи: на лівій — “Ласкаво просимо!”, на правій — “Вхід заборонено саме тобі”. Другий напис був витриманий у дусі

“добрих давніх часів”, коли таблички з подібними написами хилитались на огорожах південноамериканських плантацій і були призначені для негрів.

Двері відчинив мовчазний зморшкуватий старий, зігнутий під тягарем років. Він уклонився і жестом запросив іти за ним. Кросбі неквапливо йшов за провідником і зацікавлено роззирався на всі боки. Мозаїка на стінах викликала в нього спомин про щось дуже далеке. Ага, урок історії, звучний голос викладача: “Зміцнення римської держави сприяло розквітові мистецтв і ремесел”. У книжці — фотографія яскравої мозаїки, що зображує Вергілія з музами історії та поезії.

Перед одними з дверей старий зупинився і, вибравши ключа з важкої в’язки, відчинив їх. Бен увійшов. Ступив кілька кроків і… раптом почув, що двері зачинились. Він повернувся і, впевнившись, що двері замкнені ззовні, заходився спокійно досліджувати своє житло! В його розпорядженні було дві кімнати, у першій на стінах висіли скромні естампи, у другій одну зі стін прикрашала колекція старожитньої холодної зброї, на двох засклених полицях стояло кілька десятків книжок, переважно латиною. Бен вернувся до першої кімнати й примітив на столі записку: “Не дивуйтесь і не лякайтесь (тут Бен насмішкувато пирхнув). Завтра ви про все дізнаєтесь. Ваша Добра Фея”.

Завтра то завтра. Бен роздягся і спокійно ліг спати. Коли сон на м’яких лапках підкрався до самого його узголів’я, Бен прошепотів:

— Ваша Добра Фея, — і заснув, блаженно всміхаючись.

Так само всміхаючись, він легко прокинувся вранці. Ще не розплющивши очей, Бен відчув: у кімнаті хтось є. Примружившись, він кинув погляд до дверей. Що за сюрприз! Там стояла дівчина. Ясноволоса, підперезана тонким паском, у золотавих черевичках на струнких ногах.

— Я знаю, я напевне знаю, що саме ви мені наснилися, — радісно сказав Бен, усміхаючись до вух. — Постараюся не прокидатися чим довше.

І він заплющив очі. Дівчина охоче засміялась.

— Не бійтеся. Вам же тільки сниться, що ви мене бачите.

— Ваша правда, — подумавши, згодився Бен і трохи розплющив одне око. — Це ви написали записку? Такою я уявляв собі фею в

дитинстві.

— На жаль, пора безтурботного дитинства давно минула, тож відразу переходьмо до діла. Я ваша вчителька латини. Наші уроки відбуватимуться вранці та вдень. Увечері ви вправлятиметеся в умінні орудувати холодною зброєю і займатиметесь боротьбою.

— Коли перекидатимуть через кордон? — з діловим виглядом поцікавився Бен.

На дівоче обличчя немовби набігла легка хмаринка.

— Перекидатимуть за кордон? Що ж, можна назвати й так, — загадково мовила вона. — Стрінемося після сніданку. Затямте, відтепер розмовляємо тільки латиною!

Вона легко повернулась на підборах, грюкнули двері, й прекрасна дівчина зникла.

— Куди ж ви? — зі щирим жалем вигукнув Бен, і йому вчувся за дверима дзвінкий дівочий сміх.

Дівчину звали Патті. Таке ніжне, чудове ім’я! Вони цілі дні проводили разом: розмовляли про минуле, міркували про майбутнє, оповідали всілякі сміховинки. Спершу Бен па-силу говорив латиною, але завдяки добрій пам’яті, він швидко згадав забуте й вдосконалив свої знання. В суботу, середу й неділю у Бена не було вечірніх тренувань, і він перебував ці вечори з Патті. Присмерк… Справжній, не зіпсутий блідими вогнями міста. Й тиша… Глибока, напоєна сподіваннями… Вони полюбляли сидіти на мармуровій лаві біля садового водограю. І плече торкалося плеча, і рука шукала руку, й від солодких пахощів нічних квітів паморочилась голова.

Вони розлучались, і для Бена починалися муки. Він згадував усе дивне в її поведінці, розбирав її слова, повні недоброго насміху, коли вона говорила про добро, дружбу та про кохання. І про кохання теж… Та вранці вони зустрічалися знов, Бен дивився в ясні її очі, слухав її співучий голос, і всі його сумніви здавалися гнітючою маячнею.

Якось, на тринадцятий день перебування на віллі, Бен запитав:

— Патриціє, чи не здається тобі, що до моєї підготовки ставляться надто поважно. Я не чув, щоб акторів так навчали й тренували. Адже це коштує силу грошей!

— Виходить, тебе цінують, — намагалася вона відбутися жартом.

— А чи не зависоко?

У Патриції вихопився лихий смішок.

— Цінуй себе високо — й інші цінуватимуть тебе так само.

— Боюся, все це неспроста і за все, що мені дають тепер, доведеться розплачуватися в майбутньому.

Очі Патриції загадково зблиснули.

— А може, в минулому…

Бен знизав плечима, сприйнявши це як невдалий жарт.

— Але зрозумій!

Патті різко урвала його.

— Ти помічний. Не тілом, певна річ, а духом. Такі не виживають. Тобі бракує злостивості й завзяття. Тренери скаржаться Еліотові, що ти тренуєшся з нехіттю. Твої студії латини далеко успішніші. У мене ти курс уже пройшов. Вітаю, і прощавай.

Бен був дійнятий до живого. Звідки Патті знає, про що доповідають Еліотові? І знову зринули чорні підозри, що їх він старанно глушив. Звідки у Патті ці чудові оздоби та шати, що їх вона міняє що не день? Невже скромна платня викладача давала їй таку змогу?

Цієї ночі Бен не спав — думав. Одна підозра гірша за іншу зароджувалася в нього… Бен скреготів зубами. Тільки під ранок він поринув у дурманний сон. Прокинувся Бен пізно, з важкою головою. День був похмурий, мжичило, старий слуга Окава після кожної відповіді вклонявся і, чемно всміхаючись, відказував:

— Ні… Не було… Нічого не казала… Ні, нічого не переказувала…

І Бен зрозумів, що Патті не буде з простої причини: лекції з латини скінчилися. Клятий Еліот! Клятий будинок! Ах, Патті! На вечірньому тренуванні Бен так всипав обом викладачам, що ті пішли постогнуючи й примовляючи, що учень перевершив учителів і що більше їм тут нічого робити.

Другого дня з’явився містер Кін. Він променів радістю і, зводячись навшпиньки, плескав Кросбі по плечу.

— Я радий за тебе, друзяко! Ти домігся чудових наслідків!

— Боюся, містере Кін, що нам доведеться розлучитися, — сухо кинув Бен.

— Але ж я нікуди не збираюся їхати, — запевнив його Еліот.

— Їду я.

Обличчя Кінове видовжилося, та він одразу ж опанував себе.

— Ти вільний, друзяко. Хіба я тримаю тебе? Розумію, що ти не зможеш віддати гроші, затрачені на тебе. Що ж, старому Еліотові не звикати до людської невдячності. Йди!

Кросбі зціпив зуби.

— Що ви мені пропонуєте?

Ніби не помічаючи сухості в Беновім голосі, Еліот підхопив його під руку і запально забалакав:

— Бене, можна заробити грубі гроші. Грубезні! Знаєш, скільки платили за прокат історичного фільму “Клеопатра”? До п’яти мільйонів доларів. Правда, і затратили на нього немало. Як збільшити прибуток від фільму? Менше затратити на знімання і більше одержати за прокат. І я надумав зняти фільм із життя Стародавнього Риму. Зняти не ігровий фільм. Коштуватиме він не дорожче за плівку, на яку його знімуть. Проте постають додаткові витрати, пов’язані з мандрівками в часі.

Бен з подивом зиркнув на Еліота — часом, це йому, Бенові, не вчулося?

— Атож, Бене. Я сказав саме те, що хотів. Не думай, ніби я шаленець. Зрештою, коли б ним і був, то в своєму ділі бізнесмен однак лишається нормальний. Не брехатиму, все одно ти мені не повіриш. Машину часу винайшов не я. Я купив креслення і діючу модель в одного зубожілого винахідника. Ось хто був по-своєму ненормальний! У нього стало кебети винайти таку чудову штуку, а вигідно її продати не зміг. Я купив її за безцінь. Хлопець здихав з голоду і ладен був віддати креслення за шмат ковбаси. Я, звичайно, проконсультувався з експертами, й ті підтвердили, що справа варта заходу. Не знаю, в чім річ — все надто складно, та цього й не треба знати. Щоб дивитись телевізор, не обов’язково розумітися на електроніці й знати вищу математику. Правильно? Але одне я втямив: що більше затратиш енергії, то далі перенесешся в минуле. Точку простору теж вибираєш на свій розсуд. І ось я намислив зняти фільм, якому “Клеопатра” у підметки не годиться. Єдиним справжнім актором там будеш ти, Бене. До мене режисери знімали те, що вже було, вони ілюстрували історію. Ми можемо змінити її, втрутившись якраз у кульмінаційний момент, і зняти все те на плівку. Зиск буде нечуваний, це я гарантую. Погоджуйся, Бене! Ніхто, відколи світ світом, не брав участі в такій захопливій пригоді!

— Гаразд, — суплячись, урвав Бен. — Пристаю, але не задля грошей. Навіть не знаю, чому я згоджуюсь. Може, мені просто подобається історія, надто ж історія Стародавньої Греції та Риму. Та чи варто змінювати історію? Хтозна, до яких небажаних змін призведе це?

— Все буде о’кей! — бадьоро вигукнув містер Кін. — Повір мені, все буде нормально. Я радився з деякими фахівцями. Гайда!

І він не обертаючись, певний, що Кросбі подасться за ним, рушив до будинку, де, як гадав Бен, містилися підсобні приміщення. Вони зайшли до тісної комірчини зі стінами, оббитими густою металевою сіткою. Жодних слідів апаратури Бен, на свій подив, не зауважив:

— Вся апаратура в іншому приміщенні, — відповів на його німе запитання Еліот. — А це так звана “камера активного впливу”. Ти готовий?

— Що, вже? — здивувався Кросбі.

— А чого зволікати? Все потрібне приготоване там, у Стародавньому Римі, в сімдесят четвертому році до нашої ери. Отож, панове, зараз перед вами постане Стародавній Рим — місто з мільйонним населенням, розташована на березі річки Тібр, — і він театральним жестом потяг донизу важіль.

Розлігся рев, ніби величезним пресом стиснуло тіло, світло померкло в очах, тоді Кросбі нараз відчув блаженну легкість у тілі й збагнув, що мандрівка закінчилася. В кімнаті повидніло, звідкись згори цідилося денне світло.

— Ми з тобою в типовому житлі заможного римлянина, — з задоволеним усміхом прокоментував Еліот. — Щоправда, обладнане воно деякою апаратурою не римського виробництва. Досить натиснути цей важіль донизу, і ми опинимося в нашому часі. Та від цього ми поки що утримаємося. Оце помешкання, як тобі вже розповідали на лекціях, називається атріум. Он той водозбір посередині — імплювій.

Він самовдоволено позирав на Бена, спостерігаючи, яке враження справлять його знання. Проте Кросбі мовчки розглядав помешкання.

— Присядь на оту скриню під стіною, — сухо мовив містер Кін. — Я зараз принесу в що перевдягтися.

Він повернувся хвилин за п’ять, зодягнений у білі шати римського патриція. Таку саму одіж він кинув Бенові. Кросбі швидко

перевдягся — в пригоді стала наука, здобута на віллі, — й вони вийшли.

При вході на них чекало двоє осідланих коней. Яскраве полуденне сонце осліпило прибульців, гамір велелюдної юрми й крики оглушили їх. Продавці одягу хапали перехожих за руки, настирливо пропонуючи “найкращу в Римі одежу”, ковбасники на все горло безсоромно вихваляли свій харч непевного зеленкуватого кольору, міняйли чимдуж дзвонили золотими та срібними монетами. Ближче до узбіччя тісної вулиці проходила біднота, дзвінко хляпаючи дерев’яними сандалями по бруківці. А над головами загрозливо нависали вбогі помешкання, здебільшого добряче підгнилі.

Вони виїхали за місто на Аппіїв шлях, довкола слалися неозорі родючі поля. Побіля велетенських ланів вельможних римлян тулилися крихітні наділи вільних селян.

— Поглянь на ті поля, — Еліот показав нагаєм на широкі ділянки, де працювали оголені по пояс раби у високих хутряних шапках. — Вони належать найдостойнішому патрицієві Луцію Гелію Полліколі. Великі володіння?

Бен кивнув, і Еліот хвалькувато додав:

— Я добре знаю цього патриція. Бував на запрошення у нього вдома.

— Я дивуюся не з неосяжності патрицієвих володінь, а з того, що селянські наділи такі дрібні.

— Вони нероби! — зневажливо закопилив губу Еліот.

Бен похитав головою.

— На цих “неробах” багатіє римська знать. Надмір дешевої рабської сили руйнує їх, і вони мимоволі поповнюють загони тієї бідноти, що ми бачили сьогодні. Рабство занапастить Рим.

— Ба ні! Раби кують Римові багатство. Багатство — то влада й могуть. А злидарі… Через те вони й злидарі, що з дурної голови не здатні забагатіти. Хто хоче забагатіти, забагатіє неодмінно, якщо він має лій в голові й не лежень! — Еліот розпалився. Видно, Бен зачепив його вразливе місце.

— Частенько, аби забагатіти, треба переступити моральні приписи.

— Моральні приписи! — Кін так розлютився, аж осадив коня. — І це кажеш ти, хто пристав на мою пропозицію!

— Не розумію, — Бен і собі напнув повіддя. — Хіба аморально зніматися у фільмі?

Кінь нахилив голову, гриз вудила й, пускаючи піну, поглядав на Еліота вогнистим оком.

— Який ти тугодум! Ти ж братимеш участь у справжніх гладіаторських боях! І вбиватимеш насправжки! Ти муситимеш забити самого Спартака!

В обличчя Бенові шибнула кров.

— Яка ницість! Я їду назад!

Він повернув коня, огрів його нагаєм і поскакав назад у Рим. За кілька хвилин Бен почув тупіт — його наздоганяв Кін. Судорожно вчепившись у повіддя, перекособочившись, він випередив Кросбі й заступив йому дорогу.

— Убий, а не пущу! — Еліот мішком плюхнув у пилюгу просто під копита баского жеребця. — Я все вклав у цей фільм. Якщо затія провалиться — пущу собі кулю в лоба. Зглянься!

Його упріле обличчя жалюгідно скривилося. Кросбі дивився на нього з огидою.

— А Патті… Сердешна Патті! — Еліот торохтів, насилу ковтаючи в’язку слину. — Це я приневолив її щезнути. Щоб не перешкодити тобі зніматися. Вона так хотіла бачити тебе. Вона чарівна, ніжна, але вона не звикла працювати. Зманіжена вона дуже. А ти… Якщо зараз… Ти все поруйнуєш. Хоч би й знайшов її. Ви не будете щасливі в злиднях. Вона моя далека родичка. Племінниця вона мені. Сирота. Ось я і прихистив її.

Обличчя Бенове мимоволі злагідніло, але він сказав рішуче, як і раніше:

— Навіть заради Патті я не згоджуся брати в цьому участі.

Еліот, що поглинав очима Бенове обличчя, зауважив зміну й заговорив ще швидше:

— Я пожартував! Ха-ха-ха! — Сміх бринів неприродно й був схожий на кашель. — Нікого ти не вбиватимеш! Кому воно треба, вбивати? Буде суцільна гра. Повір мені. Повір моєму слову честі.

Бен завагався. Еліот благально мовив:

— Уже пізно, а до Рима далі, як до Капуї. Ми майже приїхали. У Капуї все й обміркуємо.

Кросбі, не кажучи ані слова, напнув повід і завернув коня. Решту шляху вони не перемовилися й словом. Еліот тримався трохи ззаду, остерігаючись, що Бен передумає. Він злостиво дивився на супутникову могутню потилицю, і губи кривилися в жорстокому усміхові.

До Капуї вони дісталися увечері. Місто було значно менше за Рим, і все проглядалося з височини пагорба. Кінські копита глухо цокотіли по небрукованих вулицях. Велетенське червоне сонце сідало за міські будинки. Небо над головою було ще ясне, але на вулицях, оточених глухими стінами будинків, панував присмерк. Під одним з будинків, що вирізнявся розмірами й вишуканістю ліній, вони спинилися. Еліот, припадаючи на ногу, підійшов до дверей.

— Це дім господаря школи гладіаторів. Піду домовлюся про ночівлю. Зажди…

В Еліотових словах Кросбі відчув глум. Щоб розім’ятися, Бен став походжати біля будинку. Зацікавившись рабом-ворітником, прикутим ланцюгом до стіни, він приступив до нього ближче. Раб дрімав, сидячи навпочіпки. Його чуб був розкошланий, лице зсохлося, очі позападали. Йому з однаковим успіхом можна було дати і двадцять років, і шістдесят. Коли Бен опинився поруч, раб підвів голову і глухо загарчав. Кросбі глянув йому в вічі й здригнувся — у них не було нічого людського. Зі співчуттям дивився він на цю істоту і не почув, як тихо прочинилася хвіртка в стіні й звідти вислизнуло двоє чоловіків. Вони безшелесно, мов тіні, підкрадалися дедалі ближче. Один з них кинувся ззаду до Бена і з хрипким криком ударив по голові; другий ледве встиг підхопити велета, коли той звалився. Незнайомці схопили Кросбі попід руки й поволокли в темну пройму дверей.

Раб-ворітник незворушно стежив за подіями. Він надивився всячини за роки, проведені на вулиці, багато чого він міг би розказати. Та говорити він не міг. Років двадцять тому йому вирвали язика за те, що він посмів заперечити господареві. І досі він стиха вив ночами, коли йому снилося темне провалля ергастула.[3] Бен лежав ниць, і ніздрі йому лоскотала солом’яна потерть. У темряві кілька чоловік поблизу перемовлялися поганою латиною. Тамуючи стогін, Бен сів і голосно запитав:

— Де я?

Балачка урвалася, і чийсь бас запитав:

— Вже прийшов до пам’яті, римлянине?

— Не римлянин я, — з серця відказав Бен. — Де я і хто ви такі?

— Тобі виявлено честь, — озвався той самий голос. — Ти в школі гладіаторів, найкращій в Італії. А ми, певна річ, гладіатори.

— Невже Еліот продав мене в рабство? — вигукнув приголомшений Бен. — Яка ницість!

— Ця риса притаманна римлянам. Я чув, ніби вони продають до рабства співгромадян, — мовив хтось. — Ви, римляни, здатні на все.

— Та не римлянин я! — палко вигукнув Бен. — Тільки шати на мені римські. Я такий самий, як ви, ваш брат у біді, друже.

— Дивно, — задумливо прогув перший голос. — Одначе запевнення у дружбі — ще не сама дружба.

Гладіатори озвалися схвальними вигуками:

— Спартак говорить незгірше за консула. Його слова дорожчі за золото й міцніші за залізо.

Серце Бенове закалатало часто й сильно. Невже це той самий Спартак? Так, здається, все сходиться: Капуя, школа гладіаторів, 74-й рік до нашої ери. Він!

Збоку дзвякнуло, трохи відхилилася заслінка, і в тьмяно освітленому віконечку з’явилася наглядачева п’яна пика. Він брутально лайнувся й напутливо мовив:

— Цитьте! Хіба ви не знаєте, що раб має або спати, або працювати?

— Ми не прості раби, — трохи зарозуміло озвався молодечий голос. — Ми — гладіатори!

Наглядач знову лайнувся.

— Я тебе вже знаю, зухвальцю, — сказав він погрозливо, дивлячись совиним поглядом у шурхітливу темряву.

З глухим стуком заслінка опустилась.

— Ти помиляєшся, Касле, — мовив Спартак, і в голосі його забриніла гіркота. — Справді, нас годують досхочу, не так, як інших рабів. Та хіба це все, що потрібне людині? Лисиця у пастці відгризає собі лапу, щоб звільнитися; скорпіон у вогненному кільці вбиває себе. Воля — найвище добро для всього живого. А ми, люди, позбавлені її. Чим же ми, гладіатори, різнимося від звичайних рабів? Хіба тим, що навіть смертю своєю маємо звеселити серця нікчемних римлян. Та дарма, невдовзі, ми…

Він понизив голос до шепоту, і Бен більш нічого не почув. Вранці Вена збудив брутальний штурхан під бік.

— Гей ти, новенький, годі пухнути, — згорблений наглядач з обличчям неандертальця штурхав його кіпцем пужална.

— Як ти зі мною поводишся!? — обурився Бен і звів величезного п'ястука. Раптом хтось перехопив його руку.

— Вгамуйся! Хочеш, щоб тебе розп'яли?

Бен пізнав Спартаків голос. Він з цікавістю поглянув на нього. Високий, плечистий, голубі очі дивляться розумно й доброзичливо.

— Нумо снідати. Потім тобі видадуть гладіаторське вбрання замість цього руб'я.

Тільки тепер Бен помітив, що на нього нап'яли шмаття, яке посоромився б носити найпослідущий жебрак.

— Зараз треба добре попоїсти. Сьогодні та завтра мають влаштувати великі бої та розважальні видовища. Клавдій трусить калитою — хоче бути обраним до сенату.

— Гадаєш, і я братиму участь у бойовищах? — здивувався Бен.

— А чом би й ні? — здивувався і собі Спар-так. — Нам сказали, що ти досвідчений боєць. Для глядачів такий гладіатор, як ти, ласий шматочок.

— Ну, а коли я відмовлюся?

Спартак усміхнувся.

— Ти міркуєш, як немовля. Видно, ти і справді недавно в Італії. До речі, звідки ти?

— З Америки. Це дуже далеко звідси.

Спартак стенув плечима.

— Не знаю. Втім, байдуже — в нас у школі зібрані люди з усього світу. Знай же: ці підлі римляни завбачили все. Якщо гладіатор відмовляється від бою, його вбивають. Сьогодні побачиш сам.

— Ліпше я загину, ніж на потіху юрби вбиватиму іншу людину!

— На жаль, якщо один з гладіаторів відмовляється від бою, вбивають і другого. Якщо таке повторюється кілька разів, то за жеребом розпинають кожного десятого або двадцятого гладіатора школи.

— Невже нема ради? — вигукнув Бен.

— Є! — Спартак пильно подивився на співрозмовника й раптом широко всміхнувся. — Чомусь я відчуваю до тебе довіру. До того ж ти

говориш, як освічена й розумна людина. Важить і те, що ти дужий. А мені потрібен помічник і можлива заміна. Атож, заміна… Вже три ночі мені сняться лихі сни. Кружляють наді мною чорні птахи з бронзовим пір'ям і, як стріли, пускають свої пера у мене. Я ховаюсь од них у печері, й там підстерігає мене страхітливий полоз із людською головою. Він обплітає мене й душить, тріщать кістки. “Хто ти?” — кричу я, силкуючися послабити жахливі обійми.

“Твоя доля”, — сухо шелестить він, торкаючись мене роздвоєним язиком. І я прокидаюсь. Одначе, нам пора. Ходімо.

Він невесело засміявся і, підхопивши Вена під лікоть, повів за собою.

— Поснідаємо з мого посуду, а ввечері, після боїв, як тебе не вб'ють, звісно, видадуть постійний, олив'яний.

На одинадцяту ранку глядачі почали заповнювати місця в амфітеатрі просто неба. Арена була потрушена сріблястим піском, музики, сховані в нішах, пробували інструменти. Щоб звірі не кинулись на глядачів, арену відгородили високою сіткою з великими вічками. Посеред арени височів якийсь предмет, напнутий білим покривалом. За знаком розпорядника покривало зірвали, й усі побачили чоловіка, прив'язаного до стовпа. Колишній гладіатор був убраний Прометеем, але вигляд його не узгоджувався з образом гіганта. По двох тижнях ув'язнення обличчя його було змучене, тіло виснажене.

…Гладіатори, привезені з Капуї, сиділи замкнені й на слух коментували події. Бен уже начепив наколінники, тьмяно блищав новий щит, металевий пас був оздоблений мудрованим карбуванням. За жеребом йому випало виступати у важкому озброєнні, б'ючись коротким римським мечем. Беновим супротивником виставили Спартака, озброєного тризубом та сіткою. Його зброя поступалася важкій Беновій. Та Спартак не журився, навпаки, по-дружньому підбадьорював Бена, коли той хмурнів, поринаючи у свої думи.

Знову заграла музика; оголошено про вихід Спартака та Бена — “ватагів з далеких варварських країв”. Бен нап'яв шолом і насунув на обличчя важке металеве забороло.

Вони вийшли на арену й зупинились, щоб звикнути до яскравого світла. Глядачі схвально загули — гладіатори їм припали до вподоби; такі гіганти трапляються не часто. Гладіатори розійшлися в

протилежні кутки арени й по команді почали сходитися. Обидва були оголені до пояса, й могутні м’язи грали під шкірою. Бен поклав не битись, а майстерно імітувати зіткнення, намагаючись відтворити напругу справжнього бою і заразом не пошкодити Спартака. “Спартак має жити!” — так розважив Бен. Збоку могло здатися, що Кросбі провадить бій на всю силу — та то було блискуче імітування. Бій точився красиво, але… безкровно. І “шляхетні” глядачі захвилювалися, затюкали. Господар школи — він спостерігав з проходу — стиха гукнув:

— Жвавіш, варвари невмивані. А то…

Бій тривав півгодини, й гладіатори явно потомилися. Рухи їхні сповільнилися, реакція ослабла. Металеве забороло нагрілося, і їдкий піт заливав Бенове обличчя. Він кілька разів навмисне відводив свого щита набік, коли Спартак робив випади, та диво дивне: удари не досягали мети. Бен удав, ніби наступає. Він зробив фальшивий випад, ще один, розраховуючи, що лезо меча пройде мимо. Тієї ж миті Спартак відскочив убік, і Бен жахнувся: меч із тупим звуком врізався у Спартакову шию. Кров тугою цівкою вдарила з перетятої артерії. Спартак заточився, і на обличчі його з’явилося зачудування. Він зблід і, спираючись на тризуб, укляк, а тоді повільно завалився на бік. Впустивши меча, Бен нахилився над ним.

— Прости, Спартаку, я не хотів!

Спартак спробував усміхнутися, але кутки його рота тільки ледь здригнулися.

— Я це зрозумів з самого початку, — прошепотів він, дивлячись на Бена тяжким поглядом, — очі йому закочувалися. — Пам’ятай про нашу розмову. Все готове до повстання, але потрібен проводир.

Язик йому вже німів, коли він вимовив останні слова.

— Обіцяю тобі! Я зроблю все, що ти нами; слив! — вигукнув Бен. Спартакове обличчя злагідніло, очі заплющились, рвучко шарпнулася рука.

Бен спроквола встав і з ненавистю поглянув на хижі збуджені обличчя глядачів. Він переводив погляд з одного обличчя на інше і бачив у очах жорстокий садистський вогонь. Багато хто вирішив, що повалений гладіатор поранений і що другий чекав на їхній присуд. І вони хапливо опускали великий палець донизу — добити! Раптом Бен здригнувся, йому здалося, що він божеволіє. У третьому ряді біля

центрального входу сиділа… Патті. І на її ніжному обличчі застиг вираз розкоші, й свій великий палець… вона елегантно відстовбурчила вниз. А трохи вище, за кінокамерою завмер сам Еліот.

Бен зірвав із себе маску й кинув на Еліота такий погляд, аж той сахнувся, хоча їх відокремлювало понад двадцять метрів.

Потім Бен повернувся і, сповнений рішучості, рушив з арени до своїх нових друзів…

До директорської приймальні містер Кін зайшов близько дванадцятої. Дебелий, самовпевнений, з дорогою сигарою в зубах, він здавався втіленням таланистого ділка. Патті, зодягнена в щось навдивовижу ефірне й неймовірно дороге, дріботіла поруч, ухопившись за Еліотову руку, як довірлива дитина.

Містер Кін обвів приймальню здивованим поглядом. Які зміни за такий короткий час! Куди поділись кольорові фотографії, вмонтовані в стіну? І вікно прорубали в іншому місці. І молоденька секретарка йому була незнайома. Дивно. Щось тривожно ворухнулось у його грудях. Патті холодним поглядом уп’ялась в Еліотове обличчя.

— Повідомте містерові Гекслі, красуне, що прибув містер Кін. Я не встиг попередити про візит, дуже квапився з радісною для нас обох звісткою.

— Містерові Гекслі? — перепитала секретарка, насилу відірвавши затуманений погляд від телеекрана, де Чарлз Бронсон[4] розвалював голову черговій жертві. — Ви маєте… на увазі містера Дормана?

Знову лихе передчуття шпигнуло Еліота, але він і цим разом опанував себе?

— Містера Дормана? Еге ж, я мав на увазі містера Дормана. Хіба я назвав когось іншого?

— Мені здалося, ви сказали “містера Гекслі”.

— До речі, ви знаєте це прізвище?

— Ні, — стенула вона плечима.

— Ви, напевно, недавно тут працюєте? — спробував ухопитися за соломинку Еліот.

— Ні, чому ж, близько двох років, — секретарка надула губи, сприйнявши це запитання як особисту образу.

— Двох років, — безбарвним голосом повторив містер Кін, відчуваючи, як грунт вислизає у нього з-під ніг.

Секретарка відчинила важкі двері.

— Будь ласка, заходьте.

Побачивши, що Еліот відвернувся, Патті рушила до виходу.

Містер Кін зайшов до кабінету, насилу переставляючи ноги. Він придивився до обличчя чоловіка за столом — і остання квола надія, що все це звичайне непорозуміння, зникла. Чоловік той був анітрохи не схожий з його давнім приятелем містером Гекслі.

— Містере… є, Дормане, — долаючи спазму в горлі, звернувся Еліот. — Я режисер, моє прізвище Кін. У мене для вас чудова пропозиція. Я зняв фільм про славнозвісного Спартака з реалістичною картиною його загибелі на арені під час двобою. Сенсаційна зйомка! Розкішні кадри!

Щось підказало Еліотові, що ризиковане повідомлення про машину часу краще тим часом не робити.

— Про славнозвісного Спартака? — непорозуміло спитав містер Дорман. — Ви кажете про знаменитого Спартака?

— Авжеж! — нетерпляче вигукнув містер Кін. — Про Спартака, славнозвісного ватажка повстання рабів у Стародавньому Римі в сімдесятих роках до нашої ери.

— Школярі й ті знають, що проводирем цього повстання був Бен, — глузливо зауважив директор. — Він очолив повстання гладіаторів, до них прилучилася маса рабів. І в переможному марші, розбивши війська римлян, Бен вивів своїх людей за межі імперії. Цей “славнозвісний” — як ви його назвали? — Спартак, певне, відомий тільки вам.

— Бен! — ніби оглушений, повторив Еліот. — Але ж Бен… Спартак… Я вам усе поясню!

Директор звівся, даючи зрозуміти, що розмова закінчилася.

— Відпочиньте. Полікуйтесь. Потім усе й поясните.

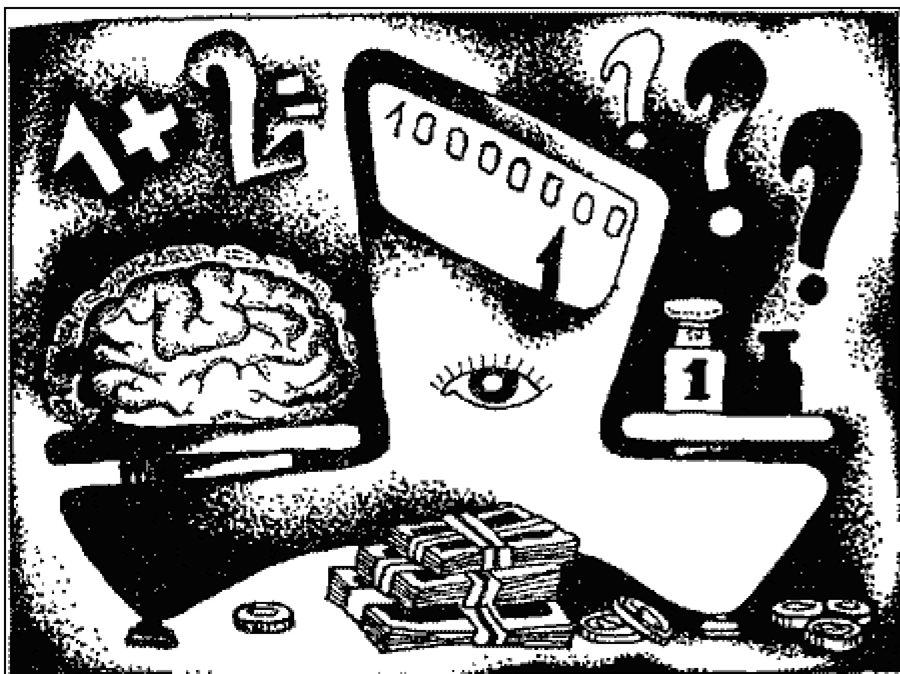
І тоді Еліотові згадалися Бенові слова: “Від втручання у минуле може змінитися ваше сьогодення”. Все ж бо взаємопов’язане. Не шкодити! Приголомшений усім, що сталося, він покірно вийшов, гірко шепочучи:

— Загинув! Ах, загинув!..

Коли двері за відвідувачем зачинились, містер Дорман скрушно подумав, що шизофренія в їхньому світі трапляється дедалі частіше…

ТРАНСПЛАНТАЦІЯ

14 котода …71 р.

Навіщо я пишу цей щоденник? Відповісти непросто, і я починаю міркувати, які ж обставини привели мене до такої думки; міркую, і відповідь, здавалося б, уже готова: тому-то й для того-то. Та чи варто лицемірити з самим собою, як це звикли чинити мільйони людей на нашій планеті? Я не повинен уподібнюватися до тих, може, й потрібних та гарних, але прозаїчно простих організмів-споживачів. Я маю стояти на найвищому щаблі пізнання й поблажливо поглядати на тих, кому "не дано". Але моя приналежність до еліти духу та розуму зобов'язує мене до надточного аналізу не тільки чужих почуттів та дій, а й своїх власних.

Втім, чи ж можу я знати достеменно, що криється у величезній підводній частині айсберга психічної діяльності людини?

Я закінчую медичний факультет при старовинному Тольському університеті. Працюю над проблемою зв'язку епіфізу — ендокринної залози в центрі мозку — з центральною нервовою системою, з одного боку, й іншими ендокринними залозами, з другого. Навдивовижу цікавий орган! Його екстракт гальмує розвиток пухлинних клітин, він відає біоритмами організму, гормон цієї залози бере участь у формуванні статі ембріона в утробі.

Без фальшивої скромності маю відзначити, що є в мене низка прецікавих ідей. Мій майбутній патрон професор Орк вельми зацікавлений у мені, і я гадаю, що відразу по закінченні факультету він візьме мене до себе. Працюватиму в парі з його асистентом Моранді. Мене трохи насторожує те, як наполегливо професор Орк рекомендує мені підтримувати з Моранді тісніші контакти. Він явно прихильний до нього. Моранді працює по професоровій темі, вивчаючи пересаджування нервових клітин з одного організму до іншого. Моранді хлопець роботящий, але, на жаль, безкрилий. Чи не заздритиме він мені? Не сумніваюся, що заздритиме. Але навряд, щоб цей Моранді був небезпечний для мене.

До речі, проблема пересаджування мозку досить перспективна. Пройшли чутки, що Орк і Моранді вже досить успішно експериментують на мавпах — ті після пересаджування “розумнішають”.

Мої експерименти йдуть успішно, але їх гальмує убогість фінансів. Бракує коштів як на обладнання, так і на реактиви.

Приходила Вальта. Чарівна дівчина. Коли б не наука, я кохав би її над усе на світі.

15 котода …71 р.

Дивовижне явище відкрив я сьогодні. Але тс-с, про це завчасу я боюся згадувати навіть у щоденнику. Якщо все буде гаразд, відкриття стане моїм скромним подарунком людству.

Терміново потрібні гроші, аби продовжувати експерименти. Я заклав годинника, подарованого на повноліття. Тепер, можливо, пощастить придбати реактиви для роботи з гормонами та радіоізотопи.

Я балакав з Моранді. Який він обмежений, який зануда! Виявляється, він знає саму біологію, а в ядерній фізиці, космології та палеонтології зовсім темний. Боюся, дізнавшись про це, я не зумів приховати свого подиву. Спробував перевести розмову на інше — забалакав про особливості гекзаметра та про переваги цього віршового розміру перед новочасними. Моранді замулився й квапливо розпрощався. Невже він не знає і таких елементарних речей? Неймовірно!

Мені привиділось, що, йдучи, він метнув на мене злостивий погляд і пробурмотів щось погрозливе. Я розповів про це Вальті. Вона мене заспокоїла, мовивши, що я надто недовірливий.

16 котода …71 р.

Щоб купити потрібні реактиви, довелося закласти всі речі, що мають бодай якусь цінність. Сьогодні я міг попоїсти лише раз Наприкінці робочого дня до мене приходив Моранді. Натякнув, що вони взялися пересаджувати нервову тканину в людини. “Певна річ, — зауважив він, — потрібні ентузіасти, їх щедро винагородять”. На тих словах він значно зиркнув на мене. Напевно, варто згодитися, щоб мені відсадили нервову тканину, таке донорство мене не страхає. У людини 15 мільярдів нервових клітин, коли відсадити якихось кілька мільйонів, це не повинно позначитися на інтелекті, тим паче на моєму.

Мені здається (можу ж я довірити це щоденникові), що мій інтелект має якісно відмінну основу, ніж інтелект будь-якого іншого, наприклад, Моранді.

Всі мої міркування логічні, але про ухвалу свою я вирішив Вальті не казати. Нехай вона лишається в невіданні й не хвилюється.

19 котода …71 р.

Операція минула безболісно. Вже другого дня я зміг узятися до праці. Заплатили мені, справді, фантастичні гроші, зробилося аж ніяково. Тепер стане і на життя, і на експерименти. От тільки чи надовго? І мені спало на думку дати згоду ще на кілька трансплантацій. Тоді ми з Вальтою, нарешті, зможемо побратися. Вона чудова дівчина, все розуміє, але скільки ж можна чекати?

Робота моя посувається майже так само успішно, як і раніше, хоча я відчуваю якийсь тягар у мозкові, немовби брили вергаю, нема колишньої легкості польоту. Мабуть, чи не з перевтоми.

Я бачив нині Моранді. Дивно, як я раніш не примічав, що в нього така сама своєрідна манера тримати сигарету, як і в мене. Завважив у нього біля скроні слід від розтину лазерним ножем. Невже й він згодився брати участь в експерименті з трансплантацією нервової тканини?

25 котода …71 р.

Ще двічі брали нервову тканину. Грошей тепер у мене тьма. Я вирішив на науку їх не витрачати. І так багато розтринькав раніше на якийсь брухт. Усе силкувався сьогодні згадати, навіщо я купив усі ці апарати, але намарне. Дурниці якісь, мабуть. Правильно Моранді каже, що цією бриднею не варто клопотати собі голови. Я дивуюсь, навіщо він мені це розповідає? Що, я сам не розумію? Розказав усе Вальті.

Гадав, разом посміємося. Вона спохмурніла і сказала, що забороняє мені брати участь у дослідах з пересаджуванням мозку. Я пообіцяв їй і подався до Моранді сказати йому про це. Він сидів у лабораторії на місці, де звичайно сидів я, крутив ручки у всіляких апаратах і щось записував. Він був дуже жвавий і, забачивши мене, став захоплено про щось розповідати. Я нічого не втнув. Він правив, що почав захоплюватись особливою залозою. Моранді славний хлопець, та надто вже він любить корчити з себе мудрагеля. Раніш він такий не був. Я йому сказав, що Вальта проти моєї участі в експериментах з пересаджуванням мозку. Тоді Моранді добув з кишені кольорову фотографію чудового котеджу над морем і сказав, що ще кілька пересаджень, і я зможу купити такого для нас із Вальтою. Я погодився, певна річ. Вальті нічого не казатиму. Так Моранді звелів. Я нічого не скажу їй поки що, а коли куплю для нас той чарівний котедж, тоді й викладу все. Моранді всміхнувся мені й сказав, що я кмітливий хлопець, і спитав, чи не хочу я побалакати з ним про якийсь іксаметр. Я здивувався і сказав, що зроду не чував про таку штуку. А може, це прізвище чиєсь, то я такого чоловіка не знаю. Моранді засміявся й відпустив мене, запитавши адресу Вальти.

15 рона …71 р.

Мине ішче тричи опирували. Й аніскіки не боляче. Тіки лоскітно в гулуві. Маранді каже шчо у мине типер богато гроший і я можу купети шчо зхочу. І зрадів типер можу вже ожинитися з Вальтою. Вальта сюгодні приходела і ривла і вимогала гачоб мине одпустели й шчось мині вітдали. А в мине він нечого не брав і сам мині дає попети з нивиличкої пляшички. Мині робицця весило й ловко і я танцюю а Маранді ляпас. Я сказав Вальті, що. ти не лай Маранді він мій товареш. Він сам мини так сказав.

26 рона …71 р.

ішче опирували приходела вальта і все риве і з нею дидичко чужий вуна на ньохо каже аблакат на дядичка маранді він пагано сказав не мона його кривдети він добрий і мині дає цукериків а аблакат мині нечого не дав і він з вальтою ішов і я йому показав язика вальта заривла дядичко маранді зариготав і я тоді зрадів і зариготав теж вальта сказала шчо нечого шчо закон бизсилий проти їх гроший вуна сама поквитасцця зі злочинцем і полехшить мої муки, а я і не мучуся.

Від автора. На рядку, де має бути черговий запис в щоденнику, ідуть нерозбірливі карлючки.

З газети “Вечірній експрес”: “Сьогодні, 30 рона …71 р., на 20 кілометрі 35-го шосе о 8 годині ранку зіткнулися двоє автомобілів. За кермом одного з них сиділа викладачка марської мови Вальта Гіна, а в другому були молодий вчений Моранді Девала й напівідіот-пацієнт, що перебував на лікуванні в клініці професора Орка. Всі троє сконали на місці. За висновком експертів, винуватцем катастрофи була Вальта Гіна, що виїхала на смугу зустрічного руху. Це могло статися через незадовільний стан дорожніх розміток. Газета звертається до мерії від імені всіх читачів з закликом “більше фінансів виділяти для підтримання траси в задовільному стані”.

W-2π
Σ2-C
2
3
4
5
6
7
8
9

ЯКОСЬ У МІЖСЕЗОННЯ

Корпус гвинтольоту спершу завібрував, потім різко шарпнувся і завалився на бік. Кронберг напружив м’язи, і вони напнулись. Літ, крадькома витираючи розквашеного носа, спитав мужнім голосом:

— Ну що там іще?

Гвинтоліт знову шарпнуло, і Кронберг з неймовірною швидкістю заорудував маніпуляторами.

Хард напружено вдивлявся через пілотове плече в показання приладів.

— Плівки? — майже спокійно запитав він.

Кронберг на знак згоди кивнув головою.

— Які ще такі плівки? — втрутився Літ.

Йому не відповіли, й він подумав, що даремно хоробрився і що все-таки треба було пристебнутися пасами. Розтовчений ніс — не найліпша оздоба відважного астронавта. Героєві Космосу більше личать шрами. Літ уявив себе з білим навкісним шрамом на щоці, й ця картина йому сподобалася.

— Вниз! — раптом страшним голосом заволав Хард і, як лещатами, стис Кронбергові плече.

Кронберг, надсадно видихнувши повітря, зробив невловимо швидкий рух, і гвинтоліт пірнув у брудно-зелену хмару. Кілька секунд

вони мчали наосліп кудись до землі. Нараз почувся різкий поштовх, і мотор затих на високій верескливій ноті.

— Сіли! — Кронберг притулив розпашілу щоку до прохолодної шкали.

— Вважай, хлопче, тобі пощастило. За двісті метрів попереду — Чорна трясовина.

Літ не зразу зреагував на Хардові слова, заспокоєний їхнім тоном. Та потім він збагнув зміст сказаного, і по тілу пішли дрижаки. Чорна трясовина! Наймоторніше місце на планеті, не вивчене ні Першою експедицією, ні двома поколіннями ловців мушель-голдінгів. Попит на ці блискучі дрібнички то зростав, то падав, але загалом був досить високий і ризикувати задля них варто було. Ходили чутки, що дехто з контрабандистів позбивав на цій планеті великі капітали. Але Чорна трясовина! Про неї балакали таке, що і в "бувалих" чуб ставав дуба. Подейкували, що там водяться велетенські монстри і страхолюдні марища. Дурниці, звісно. Хоча…

Кронберг ляснув долонею по дошці приладу.

— Бісів апарат! Корито!

Літ запитально поглянув на Харда.

— Ремонт забере багато часу?

— Ремонт? — перепитав Хард. — Кро! Ти чуєш, він каже: "Ремонт"!?

Кронберг з цікавістю глянув на стажера і, почервонівши, натужно засміявся. Чоловіки сміялися важким грубим сміхом, і Літові зробилося моторошно.

— Що таке? Чого ви смієтесь? — бубонів він, розгублено дивлячись на них.

— Плівки, капустяна твоя голово, — простогнав крізь сльози Кронберг і раптом, споважнівши, сказав: — Є тут такі летючі плівчасті об'єкти метрів з двадцять у діаметрі. Не чув? їхні скупчення трапляються здебільшого біля поселень аборигенів. Великі скупчення плівок можуть змінити роботу надпровідних шарів Т-генератора, що живить двигун гвинтольота. Раніше таке тільки теоретично передбачалось. І ось тепер…

— Що ж діяти? Що?

Кронберг поблажливо кивнув.

— Дарма, проб'ємось. Ні болота, ані монстри нас не спинять.

Хард потер підборіддя і провів нігтем риску на великомасштабній карті.

— Спробуймо, — промурмотів він. — Якщо навпростець — скафандри витримають.

Літ пожвавішав.

— Отже, все буде гаразд?

Хард щось підраховував на пальцях і бурмотів:

— Якщо вжити репелент проти хлоп'яків… Якщо йти навпростець… Навпростець!

Він поляскав по карті й вигукнув:

— Послухайте лишень, хлопці. Ми щойно казали, що плівки трапляються над тубільними селищами!

Кронберг тріпнув важкою головою.

— Не розумію.

— Що ж тут не розуміти? Ти сам ось стажерові розповідав, що ми розшукували селища за плівками. Біля одного з них зараз і перебуваємо. Нам потрібен провідник. Розрахунок простий. Кружний шлях займе шість годин. Хлоп'яки прогризають скафандр за п'ять годин. Шлях навпростець забере чотири години. Та хіба знайдеш бодай відносно прямий шлях у цих болотах? Ні, без провідника не обійтись. Треба поспішати. Не забувайте, що дуже скоро почнеться пора великих злив і вся планета обернеться в суцільне море. Отже, в дорогу!

Літ збадьорився. “І тут відважні космонавти при спалахах блискавиць і жахливому гуркоті грому продовжили свою мандрівку”, — став він компонувати подумки оповідання, яким намірявся вразити знайомих.

Гупаючи важкими черевиками скафандрів, контрабандисти пішли до виходу.

Чоловіки йшли вервечкою по мілководдю. Той, що йшов попереду, трусив під ноги отруту, смертельну для зубатих, схожих на великих окунів, хлоп'яків; але порошок розчинявся не відразу, і крізь щільну тканину скафандра відчувались удари хлоп'яків, що шматували чоботи. Через кожні двадцять хвилин контрабандисти мінялися місцями — перший ставав у кінець вервечки.

Вітер дув поривами, і в густому тумані зринали невиразні обриси рухомих фантастичних постатей. Мілководдя жило: сопло, булькотіло, хлюпалось. Від Чорної драговини долинало моторошне голосіння і

перекати сатанинського реготу, що починався з низьких басових нот і згасав в ультразвуковому діапазоні.

Через сорок хвилин ходи Літ, що йшов позаду, повернув голову до Чорної драговини, і йому здалося, ніби він схибнувся. Ламаючи всі уявлення про реальне, за кількасот метрів від групи здіймалася чимраз вище величезна зубата голова на багатометровій шиї. Криваво-червоне око світилося крізь мряку, немов прожектор.

— Отам, — прошепотів Літ, простягаючи руку, й відчув, як задерло від цього слова в пересохлому горлі.

— Не роззиратися! — стомлено кинув Хард. — Дивись тільки в спину Кронбергові, а то загинеш або зсунешся з глузду.

Літ судомно ковтнув липучу слину і, щоб заспокоїтись, зашепотів, як молитву, текст книги з історії космонавтики:

— …Стартові комплекси, споруджені на початку шістдесятих років двадцятого століття на мисі Канаверал, позначено тридцять четвертим та тридцять сьомим номерами. До складу комплексу номер тридцять чотири належали пускові споруди, рухома вежа обслуговування, заправна вежа…

— Замовкни, — процідив Хард і підніс до шолома карту. — Здасться, ми вже біля селища. Отам попереду щось має бути.

Попереду, куди показував Хард, справді забовваніли невиразні обриси одноповерхових неоковирних помешкань.

Місцевість почала знижуватись, і вода сягала вже колін; бура, багниста, вона, як жива істота, сповільнювала рух. Вони підійшли до селища й побачили кілька десятків хатин, сплетених із зеленувато-бурих водоростей.

Хард підключив зовнішній мікрофон до універсального перекладача.

— Виходьте всі на площу. Негайно!

За хвилину з невисоких пройм стали виринати згорблені постаті. Вони незграбно шубовскали в воду на задні кінцівки і поволі підходили до контрабандистів.

Літ уважно роздивлявся тубільців. Між довгими пальцями рук та ніг тяглися шкірясті перетинки. Весь їхній одяг був виготовлений з волокон водоростей. Повітря сповнилося невиразних зітхань, хлипів, маячного бубоніння. І раптом люди почули:

— Земляни… Навіщо ви прийшли? Ми не хочемо вас, не хочемо в рабство.

Слова насилу можна було розібрати через гортанну вимогу та чвакання, але то була справжня мова. Літ сторопів. Хард зреагував енергійніше:

— Хто вас навчив говорити? — вигукнув він.

Знову зітхання та мурмотіння. Нарешті хтось зачвакав:

— З ваших ділянок утік один з наших. Він нас навчив. Ми не хочемо бути рабами, як вони. Йдіть собі геть!

— Ет, що з ними балакати! — рикнув Кронберг і звів вогнемет.

Хард поклав руку на його плече.

— Стривай. Друзі, — почав він улесливо, — ми не обертатимемо вас у рабів. Навпаки, ми хочемо дізнатися, чи не треба вам чимось допомогти? Та коли ви не хочете нашої допомоги, то покажіть нам шлях назад, до Великої мілини. І ми підемо геть.

Збиті в купу тубільці мовчали. Збігло кілька хвилин. Нарешті Кронберг не витримав і знов ухопився за вогнемет.

Хард владним жестом зупинив його.

— Послухайте-но, ви, — різко звернувся він до тубільців, — зараз ми знищимо вас усіх до одного, якщо ви не дасте нам одного провідника. Ясно? Часу на роздуми нема, відповідайте зараз же.

Від юрми відокремився тубілець. Він здавався темнішим за інших, трохи більшим, і шкіра його була не гладенька, як у більшості, а гудзувата.

— Ідіть за мною, — проквакав він і, не чекаючи на відповідь, поволі подибав убік від села.

Контрабандисти збадьорились. Кронберг замуркотів модну пісеньку. Літ знову заходився компонувати: "…І ось відважні космонавти при сяйві блискавок та жахливому гуркоті грому… Ні, все-таки ліпше: при сліпучому сяйві блискавок та жахливому гуркоті грому йшли все вперед та вперед, мужньо долаючи… є… неймовірно важкі перепони, що раз по раз траплялися на їхньому шляху". Хард мовчав, коли-не-коли позираючи на карту. Так вони йшли десь півгодини. Нараз Хард мовив:

— Дивно, вода дедалі глибшав.

— Ага, — неуважно озвався Літ, міркуючи, куди б його втулити красиве слово "фатальний".

— Ну й що? — нашорошився Кронберг.

— Нічого, — відказав Хард і, трохи помовчавши, додав: — Хмари згущаються. Незабаром почнеться пора великих злив. За якихось дві—три години, а то й раніше.

Знявся вітер, і вода взялася дрібними брижами. Удари хлоп’яків почастішали, стали сильніші; здавалось, така погода додала їм завзяття.

Збігло ще півгодини. Вітер свіжішав і хвилі щораз вищали.

— Стій! — зненацька заволав Хард.

Тубілець покірно зупинився і повернувся до людей. Літа здивувало те, як він змінився: гудзі на шкірі набубнявіли, збільшились майже вдвічі.

— Де ж мілизна?

— Мілизна? — перепитав тубілець. — Там мілизна.

І він махнув рукою в інший бік. У Харда промайнув жахний здогад.

— Ти що ж, повів нас не в той бік? — засичав він.

— Не в той, — відповів тубілець, не рушаючи з місця.

Хард метнувся до тубільця і цупко вхопив його за комір. Кронберг стрибками, здіймаючи хмари бризок, підбіг до них.

— Нащо ти зробив?! Нащо ти нас губиш?! — Хард чимдуж тряс аборигена за комір.

Комір накидки віддерся і лишився у Харда в руці.

— Наші брати, яких ви змушуєте гнути спину, гинуть від непосильної праці, — незворушно заквакав тубілець, напружуючи горлові перетинки. — Багато хто з них був молодий і теж хотів жити. І ще скажу про хлоп’яків — так ви називаєте наших дітей. Коли тканини нашого тіла дозрівають, то ми розпадаємося на ікринки-зародки. На них розвиваються крихітні хлоп’яки. Хлоп’яки ростуть, проходять низку перехідних стадій, і, нарешті, постає доросла людина. А ви…

Говорити йому було дедалі важче. Гудзі на його шкірі бубнявіли, темнішали.

— Ви нищили хлоп’яків, бо хлоп’яки вам шкодили. Та чи ж нищите ви своїх дітей, коли ті наroблять вам шкоди? Ви жорстокі, як Страшило з Чорної драговини. І ви загинете, заги…

Тіло тубільця, розпадаючись на ікринки-зародки, повалилося в воду.

Заціпенівши з жаху, контрабандисти дивились на те місце, де щойно стояв тубілець. Вітер став ураганним, і хвилі затоплювали людей. Хмари суцільною пеленою пливли над розбурханими водами.

Раптом сліпуче сяйнула блискавиця, оглушливо вдарив грім, і з неба ринули водоспади води. Контрабандисти волали з жаху, але їхні крики танули в ревінні вітру.

На планеті почалася пора великих злив.

СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ

Вілла потопала в зелені високих кленів, що схиляли над її ангарним дахом густе листя. Відразу ж за важкою брамою росли на клумбі величезні, червоні, як жар, дивоглядні квіти. За клумбою, метрів за десять од вілли, в невеличкому водозборі яскріла зеленкувата вода, де в глибині сонно плавали розгодовані золоті рибки.

Вілла належала п’ятдесятирічному письменникові-фантасту Семюелові Мітчелу. Господар цього райського куточка, убгавши своє тіло в робочий фотель, саме писав чернетковий варіант оповідання. Праця вимагала зосередження, але спробуй не думати про “танцівника білого ведмедя”. Заборонена думка поверталася знову й знову. І тоді мимоволі Сем згадував останню рецензію, де його обізвали ремісником.

О, він знав, що автори таких пасквілів — безталанні заздрісники. Сем на всі сто відсотків був певен, що тільки через підступи цих нікчемних людців його останній роман не оголошено бестселером. Та все ж роман мав величезний попит. А чому? Та тому, що в нього, Сема, тонкий нюх на запити книжкового ринку. Недарма Сем постійно студіює соціологічну літературу, вивчає соціологічні анкети! Невіра у власні сили, песимізм, безнадія?.. Чудово! Він експлуатуватиме це не “по-ремісницькому”, а з вигадкою, жваво й цікаво.

То правда, що він найперше розробляє ритмічні сюжетні лінії, якими простують покірні його волі персонажі. Саме ця риса Мітчелової творчості викликала найдужчі нарікання. Сема обурювала така примітивність і сухе моралізаторство статті. Чим погана ритмічність сюжету? Коли вже па те пішло, сам великий Леонардо да Вінчі вписував людські тіла в геометричні фігури, тим самим ритмічно закріплюючи їх у просторі. Ну, а чим їм не подобається його манера йти назустріч смакам широких читацьких мас? Адже то для них і ради них пишеться твір. Чому ж не писати про те, що їм подобається?!

Як на Сема, його речі добрі вже тим, що в них нема патологічної жорстокості, яку знайдеш на кожній сторінці засновника чорної серії Пітера Чинея, або примітивізму, притаманного творам про супершпигуна Джеймса Бонда.

Часом його діймали до живого докори старих майстрів, їхні нарікання на те, що він розмінює свій талант на дзвінку монету.

Якимсь глибинним нервом він відчував, що в чомусь вони мають слушність, але в ці хвилини просвітління сам невиразно усвідомлював, що писати інакше вже не зможе, що звичка до шаблонів переросла в щось більше, що дедалі рідше навідують його ясні хвилини натхнення; тоді він сумнівався, що навіть при бажанні йому вдасться створити щось значне.

Але такі думки навідували Сема не часто й були, як він потім вважав, виявом непрощенної слабості; через Те думки ті лиш ненадовго збивали його з відпрацьованого роками ритму.

Отже, якою має бути мета оповідання? Неможливість налагодити контакт з позаземним розумом — це раз. Друге: неминучість загибелі героя, нехай навіть дуже вольового й дужого.

Невидющий Мітчелів погляд ковзнув по кімнаті й на мить затримався на двох давньогрецьких мармурових скульптурах юнаків. Треба якнайчіткіше окреслити образ героя. Він не повинен скидатися на ці статуї, бо стародавні греки шукали в людині неабиякої досконалості й різьбили її, подібну до бога. Сучасний герой має бути звичайнісіньким, аби будь-який обиватель міг ототожнити себе з ним, аби виникло співпереживання.

Вся складність у створенні образу головного героя полягала в тому, що він має бути й звичайнісінькою людиною і водночас мати в характері щось героїчне з тим, щоб зіграти на почуттях рядового

читача, який, прочитавши оповідання, з полегкістю скаже собі: “Навіть *така* людина не змогла подолати всіх труднощів! А що вже казати про мене!”

Семюел Мітчел писав чернетковий варіант оповідання. Він насамперед намагався *уявити* картину, а тоді *описати* створене уявою. Він знав, що тільки в такий спосіб, точно уявляючи подробиці, можна створити ілюзію реальності, зриму вірогідність дивовижного фантастичного світу.

…Планета за тисячі світлових років від Землі. Агресивна фториста атмосфера. Велетенський диск розпеченого голубого світила повільно рухається над безживними розсипищами чорних і брудно-коричневих скель. З виттям і виском на поверхню планети спускається космічний корабель. Його блискотливий корпус потьмянів і весь подзьобаний надшвидкими метеоритами. Обриси корабля тремтять і розпливаються у гарячому повітрі.

Минає година, і з нижньої частини корпусу потужні гідравлічні важелі висувають платформу з легким вертольотом-розвідником. У кабіні сидить космонавт у планетарному скафандрі. Ім’я космонавтові треба дати просте, щоб легко запам’ятовувалося. Приміром, Вілл Гопкінс. Вілл відлітає на обстеження найближчого району для його картографування і взяття проб мінералів.

Крилатий вертоліт мчить на висоті близько 500 метрів. Проміння зірки лине на планету, й маленька тінь вертольота здається єдиною тінню на всій планеті.

Стій! Годі! Має статися катастрофа!

І ось у ясному небі навально конденсується величезна чорна з синім полиском хмара.

…Удар був пекельним. Біллові здалося, що по вертольоту вгатили молотом, кілька разів підлога й стеля помінялися місцями й, нарешті, настала тиша. Вертоліт лежав на боці. Білл спочатку не відчував болю, і лише коли видобувся крізь запасний люк назовні, збагнув, як йому дісталося. Боліли руки, ноги, спина, в роті було солоно від крові. Та, хвалити бога, переломів начебто не було.

Він лежав, розпластавшись на камінні, жар якого відчувався навіть крізь тканину планетарного скафандра. Підводитись було важко, але він знав, що має встати і йти, не гаючись, кожен-бо ковток кисню зменшував надію на порятунок. Треба йти негайно! Й не тільки задля

власного порятунку: конче потрібно повідомити на Землю, що на планеті є життя — істота у вигляді хмари. Ця істота або нерозумна, або виявила агресивність.

…Семюел Мітчел напружив думку. Він хотів щонайвиразніше уявити обличчя героя. Він приплющив очі й радо відчув, що його осінило. Він побачив Гопкінсове обличчя. У невдахи чи жертви не може бути такого обличчя — то було обличчя першопрохідця.

…З розміреністю годинникового механізму Білл ішов понад добу. Він дибав, намагаючись вкладати в кожен крок якомога менше зусиль, і здавалося, що не крок, то йому легше йти.

…У нетрях письменницької уяви, у безформній суміші передобразів, думок та понять ворухнулась незбагненна тривога. Сем дивився на космонавта, і тривога дедалі виразнішала, аж поки сформулювалася у запитання: “Ану ж, як він дійде?”

Мітчел уявив, що шлях космонавтові перетинає бездонна прірва в кілька миль завдовжки. Він старався з усієї сили й уявив її по-справжньому.

Сем зазирнув туди і вжахнувся своїй вигадці. Немовби в ямі-пастці, там, незмірно далеко внизу, у зловісному мороці безодні скорше вгадувались, ніж були видні, гострющі списи скель.

Сем зробив над собою нове зусилля й домігся того, що не виходило в нього ніколи, він цілковито перенісся в обстановку своєї уяви. Він дивився на Вілла спереду і трохи збоку з відстані в кілька футів і бачив похмурий вогонь у його запалих очах та глибоку складку біля куточків рота, якої не було ще вчора, і Сем розгубився: він зрозумів, що тільки вповільнить його просування, хоч би які перепони ставились на шляху цієї звичайної людини, Вілла Гопкінса.

Сем зібрав усе своє самовладання і, заступивши дорогу космонавтові, показав рукою на провалля й гукнув тремтячим голосом:

— Марш туди!

Вілл підвів очі й обпік автора презирливим поглядом.

— Йди геть…

— Марш туди! Я тобі наказую! Ти лише гра моєї…

Він не закінчив, бо Біллів кулак у важкій рукавиці збив його з ніг, і вій спершу з подивом, а потім із жахом збагнув, що падає вниз; усе

змішалося в скаженій круговерті, вітер пронизливо свистів у вухах, а тоді гострі списи скель, вгороджені в трепетне тіло, урвали несамовитий крик. А далі Мітчела навідало видиво: золота рибка завбільшки з голубого кита, широко роззявивши величезного рота, повільно й невідворотно напливала на нього. І темінь пащеки поглинула його, й більше не було вже нічого, крім темряви.

…Труп відомого письменника-фантаста Семюела Мітчела знайшла його прислуга рано-вранці. Він лежав на підлозі в потемнілій калюжі крові, тіло його в кількох місцях було спотворене жахливими ранами, немовби заподіяними зубами гігантського доісторичного монстра. Біля трупа валялися аркуші недописаного рукопису.

HOMO GRACILIS

Комп’ютер — мозок корабля…” Ця фраза, що стала хрестоматійною істиною, чітко відбивала суть справи. Комп’ютери шостого покоління справді були аналогами людського мозку за своєю архітектонікою, переважаючи його рівнем складності й надійності. Та навіть наднадійні комп’ютери подеколи виходять з ладу.

Комп’ютер міжгалактичного розвідника Р-250 вийшов з ладу по дорозі назад і завчасно став виводити корабель з нуль-простору. Космопілот Семен Орлов зумів заблокувати ділянку з порушеною функцією, але “навіжений” комп’ютер з винахідливістю шаленця знаходив лази в логічних заборонах і знову й знову виводив корабель у звичайний простір.

Коли вп’яте заревіли генератори реалізації і на об’ємному екрані за кілька секунд до виходу корабля з субпростору з’явились незнайомі сузір’я і виросла планета на зразок Землі без найменших ознак цивілізації, Семен якимось дивом збагнув, що реалізація відбудеться у точці, яку займає планета. І Семен почав новий тур боротьби, що здалася нескінченною, але фактично тривала не більш, як дві секунди.

Ракета не реалізувалась на поверхні планети: її нижня частина опинилась під землею. І тому страхітливої сили вибух підняв

тисячотонний тулуб корабля і відкинув його, немов порожню шкарлупину, за багато сотень метрів від місця посадки.

Семена викинуло з рубки, й він, гримнувши додолу, встиг подумати, що це кінець, і ще він устиг помітити, як спрацював востаннє перед своєю загибеллю комп'ютер і на місці корабля постав смарагдовий вихор, що завжди утворюється при вході матеріального тіла в нуль-простір.

Семен приходив до тями поступово. Спершу став відчувати й розрізняти запахи: він вловив незнайомий гіркуватий аромат і почув невиразний шелест — так тиховій шелестить листям дерев. Він напружив слух, і йому здалося, що в розмірений шерех удерся звук, схожий на людський голос.

У Семена зажевріла надія на порятунок. Насамперед треба добратися до людей. Та йти Семен не міг: зламані в гомілках ноги були неприродно зігнуті і завдавали болю, що ятрив усе тіло. Семен зміркував, що перелом закритий, але від необережного руху уламки кісток могли протнути м'язи й шкіру, розірвати судини — і тоді смерть від гострої втрати крові чи больового шоку. Семен, згадавши хірургічні студії, роззирнувся довкола в пошуках підходящої палиці, щоб прибинтувати до ноги. Та, на жаль, місцевість була прибрана ідеально.

— Ох і чистьохи! — подумав Семен і поповз до стежки, обережно підтягуючи тіло з непорушними ногами, що волочилися по землі. Біля самої стежки права нога за щось зачепилася, і гострий біль погасив свідомість.

Семенові здалося, ніби до пам'яті його привели веселі, дзвінкі голоси. Він зволожив шорстким язиком губи й відчув, як холодно його правій нозі та як затверділи просяклі кров'ю штани. "Треба поспішати", — подумав вій і, повернувши голову, побачив групу юнаків та дівчат, що віддалялися від нього стежкою.

— Гей, ге-е-ей! — гукнув їм услід Семен, та голос його прозвучав, як тихий стогін.

Видно, не почувши його голосу, молоді люди, весело перемовляючись, зникли за поворотом.

— Дарма, — пробурмотів Семен, зусиллям волі утримуючи свідомість. — Треба повзти за ними. Туди… Там поможуть…

Стежка вивела Семена па схил пагорба. Він поклав підборіддя на руки й каламутними очима поглянув донизу — на широке шосе. За кілька хвилин ним промчала тільки одна машина, схожа на ваговоза з закритим металевим кузовом. У кабіні ваговоза нікого не було.

…Семен втратив відчуття часу, він не знав, скільки повз, та коли ще раз опритомнів, збагнув, що вже полудень і що він лежить посеред зеленої галявини, якою закінчувалася стежка. Просто перед ним височіло кілька схожих на ангари будинків, розташованих півколом; у центрі півкола стиха дзижчав матовий куб, заввишки близько пяти метрів. Крізь розчахнуті навстіж двері “ангарів” раз по раз входили й виходили групки веселих людей. Було видно, що більшу частину внутрішнього простору займали столи, де стояли високі вази з квітами, поряд — широкий посуд, напевно, з їжею та питвом. Бриніла тиха мелодійна музика; за столами голосно перемовлялися, сміялись. Тільки-но гурточок молоді — старих там не було — залишав столик, туди під’їздив візок з маніпуляторами й прибирав зі столу.

Лінгатор у кишені тихо задзижчав, даючи зрозуміти, що число проаналізованих слів достатнє, щоб порозумітися з місцевими жителями.

Чергова групка молодих людей покинула “їдальню”, вони легкими кроками перетяли галявину, ковзнувши байдужим поглядом по космонавтові.

— Та що це ви, телепні? — гукнув Семен.

Але хвиля збудження швидко спливла.

До найближчої “їдальні” зоставалося близько сорока метрів, але, здавалось, останні сили залишили космонавта; між його дедалі слабшою волею і знерухомілим тілом немовби постав непроникний бар’єр.

— Що це вони? — силкувався зрозуміти, що ж воно діється, Семен. — Веселі, вродливі молоді люди. Люди, як боги. Все автоматизоване. Не видно, щоб хтось працював, — тільки розважаються. Невже виродження, дегенерація у світі повної автоматизації?

Нова група проходила мимо — троє гінких плечистих хлопців у кольорових сорочках і три дівчини в білих сукнях та сандалях на засмаглих струнких ногах.

— Гей, ви! — хрипко промовив Семен, марно намагаючись привернути до себе увагу.

Тут одна з дівчат спіткнулась об тіло космонавта і щось прощебетала своєю дзвінкою пташиною мовою.

— Друзі! Це не об’ємний. Він справжній! — переклав лінгатор.

— Не об’ємник, — без найменшого зацікавлення озвались всі, не сповільнюючи ходи.

— Куди ж ви? — гукнув їм Семен. — Заждіть. Допоможіть мені!

Відповіді не було.

— Споживачі, — презирливо прошепотів Семен і спитав навздогін:

— Де ваші вчені, інженери?..

— Вчені! Вчені! — весело перекидалися незнайомим словом молоді люди. — Чудне слово! Ха-ха-ха!

Вони пришвидшили ходу, а тоді побігли до найближчого гаю.

— Послухайте-но, — долинуло до Семена, — якого вірша я склав:

“О ти, підплилий кров’ю, з погаслим зором, мертвотним видом…”

“Так, — подумав Семен, — ситуація прояснюється. Треба дивитися правді в вічі. Мене не знайти жодній рятувальній експедиції і за тисячу років. Тут мене рятувати ніхто не збирається, а без допомоги я приречений…”

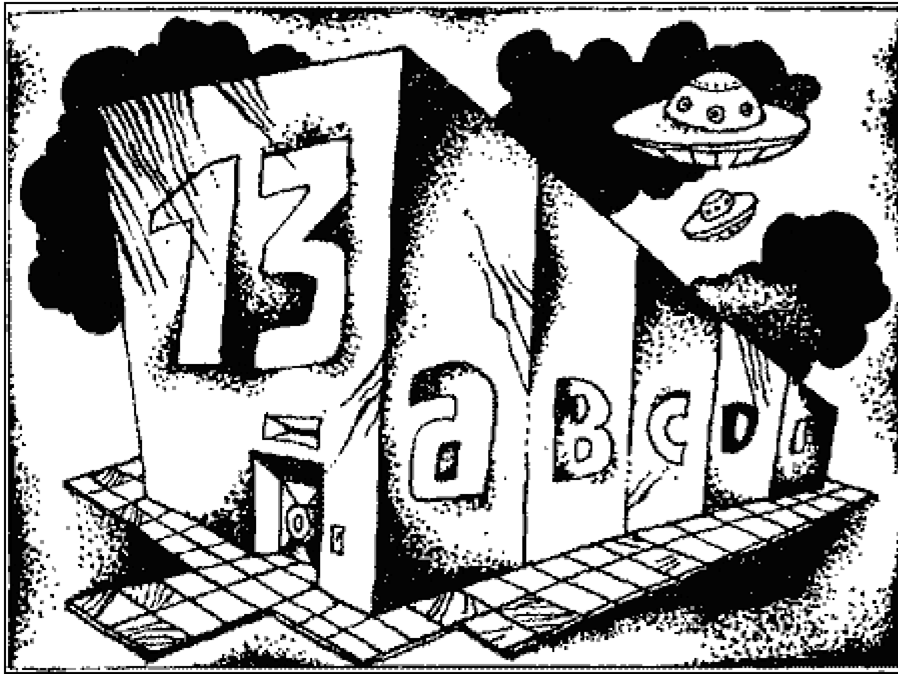
Він поглянув уперед, прикидаючи: куб, де, видно, містився інформаційно-енергетичний центр, був на тій самій відстані, що й найближча їдальня — за сорок метрів.

Семен розумів, що сили його майже вичерпалися, що він мас правильно вибрати ціль і що більше, як ці сорок метрів, йому не проповзти… І космонавт поповз до куба.

Ці метри він долав понад годину. Він довго відпочивав коло куба, потім зняв з паса лазерний пістолет і затерплими руками добув з нього компактну енергоустановку. Він ще раз зважив усі “за” й “проти”. Так, ухвала правильна: якщо цим веселунам нічого буде їсти, вони змушені будуть працювати. І це кінець кінцем зробить їх людьми. Нехай і не в першому поколінні.

Семен замкнув установку, і вибух — другий за минулу добу — струснув парк.

ДАВНІЙ БУДИНОК, ТИХИЙ БУДИНОК

Вечорами хлопчик любив довго сидіти біля вікна й дивитися на хмари, схожі на величезні ватяні пластівці, оторочені багряною лямівкою. Хмари пливли внизу, приховуючи основу будинку, й здавалося, ніби летиш на казковому повітряному кораблеві, тому самому з голофільму, що показував учора робот Василько.

Гра барв заходу сонця зачаровувала хлопчика. Мама кепкувала з нього, запевняючи, що, як тільки він підросте, його приймуть до таємничої і могутньої касти поклонників заходу сонця. А хлопчик, щойно спадав вечір, притискався чолом до холодного тремтливого поліскла й жадібно вдивлявся в невловні переходи однієї барви в іншу: в міру того, як сонце ховалося за обрій, сине небо на заході ставало темно-синім, аж чорним; трохи нижче переважали фіалкові барви, навислі над червоними смугами, що ближче до ночі оберталися в тьмяно-багряні; ще нижче світилася яскраво-жовта смуга — за годину вона ставала солом’яно-жовтою, а тоді салатовою. Край неба над землею сірів безформний серпанок, що застилав обриси інших будинків.

Вгору хлопчик дивився рідко, там не було нічого цікавого — туди тяглися ще кілька десятків тисяч поверхів їхнього будинку.

На горішньому містку цього левіафану містився стартовий комплекс для рейсових космольотів на Місяць-пасажирський.

— Довго мені кликати? — раптом почув хлопчик бабусин голос. — Ніяк не докличешся! Через ці вушні затички й справді всі поглухли.

Бабуся не любила вушних затичок з мікро-динаміками й мікропередавачем. Вона вперто не слухала пояснень, що це єдина можливість нормально спілкуватися в умовах інтенсивного шумового забруднення. Перед сном бабуся демонстративно виймала свої вушні затички й клала поряд на старожитній, зі справжнього дерева нічний столик. Вуха їй усе-таки доводилося затикати ватою — інакше не можна було заснути через постійний шум і гуркіт, від якого двигтів будинок.

Бабуся ревно оберігала традиції й вимагала, щоб уся сім’я бодай на обід (бодай) збиралася за одним “столом”. Але так виходило далеко не завжди: тато іноді відлітав у космоекспедиції, а мама була зайнята на незліченних симпозіумах, з’їздах та конференціях з художньої пластики тіла. Останнім часом маму запрошували дедалі частіше — художня пластика, як усяка наука, що входить у моду, потіснила решту наук. Звичайно, мама могла б бути там присутньою по головізору, але вона вважала такий ефект ознакою поганого тону й воліла приїздити особисто. Вона належала до найкращих фахівців з художньої пластики обличчя, а загальновизнано, що то найважчий розділ художньої пластики тіла хоч би тому, що мода на фігуру тримається до трьох років, а на обличчя — міняється через півроку.

Перша, як завжди, за стіл сіла бабуся, — їй треба було замовити код обіду. Вона боялася доручати це Василькові, оскільки була непохитно певна, що робот (нехай навіть і такий тямущий) не впорається з цим тонким ділом і неодмінно все переплутає.

— Але послухайте, — вмовляв її тато дерев’яним голосом, і обличчя його застигало від стримуваної напруги, — адже це робот п’ятого покоління! Такі роботи навіть у Космосі самостійно працюють!

Бабуся давала відсіч з мудрою усмішкою:

— Обід — не Космос. Тут помилятися не вільно.

Бабусі обід уявлявся родинною врочистістю, вона і вбиралась до обіду відповідно. Ось і цього разу на ній була нова сукня зі

“справжнього” краму. Сукня і справді врочисто чарівна: на блакитному з золотою іскрою тлі яріли червоні квіти.

Потім прийшла мати з новим обличчям. Хлопчик подумав, що однаково впізнав би її, хоч би як вона міняла обличчя. Тепер вона мала гарненьке кругле личко з легким рум’янцем, великі наївні очі й кнопку-носика.

— Ну як? — поцікавилась мама, сідаючи в миттю реалізований силовий фотель.

— Нівроку, — із зітханням відказала бабуся, набираючи код пельменів для тата.

— А рот як? — неуважно поцікавилась мама, розглядаючи себе у величезне настінне дзеркало.

— Гарний ротик, гарний.

— Я ще не вирішила остаточно, яким його сконструювати, — пояснила мама. — Мені здається, що підійде стиль “мінор”. Це зробить увесь комплекс гармонійним.

— Комплекс! — вигукнув, заходячи, тато. — Обличчя — комплекс?

Він важко сів за стіл і поклав перед собою величезні руки.

— Уяви собі, комплекс. Це професійна термінологія, — холодно відповіла мама. — Скажімо, мене ж не дивує, коли ви говорите про “переміщення корабля в нульовому просторово-часовому континуумі”.

— А я маму зразу впізнав, — похвалився хлопчик.

— Їж, не розмовляй, — бабуся підсунула до нього тарілку з супом, який йому не смакував.

За спиною зачовгало — то йшов дід. Він був такий старий, що навіть нейромодулятори не могли стимулювати нормальної роботи його мозку.

— Сідай сміливіше. Пора звикнути, — мовила бабуся дідові, що, як завжди, з острахом сідав у, здавалось, порожній простір.

Вона скоса поглянула на маму.

— У наш час дітям не треба було напружуватися, щоб упізнати матір. У наш час…

— О-хо-хо, — закашлявся дід і, як завжди, втулив не в лад: — Є час розкидати каміння, і є час каміння збирати.

— Яке каміння? — поцікавився хлопчик, непомітно відсовуючи тарілку з першою стравою.

— Їж, — суворо сказала бабуся і присунула тарілку назад. — Це такий образний вислів.

Мама зробила легкий рух коробочкою випромінювача, і куточки її рота опустились. Мама пожвавішала.

— Мені здається, це саме те, що треба. Це буде стрижнем сезону! Обличчя — Мальвінине, а рот — П’єро.

Тато швидко підвів голову, немовби хотів щось сказати, але, стримавшись, похнюпився знов і взявся до пельменів.

Хлопчик подивився на вікно, що автоматично стало надвечір цілком прозорим, і помітив, що в зовнішньому п’ятому шарові з’явилася велика тріщина — навіть такі надміцні шиби не витримували постійного вібраційного навантаження. Тим-то ремонтні автомати мали безупинно снувати від основи будинку до вершини й назад.

— Ларо, ти мені нічого не хочеш сказати? — звернувся до матері тато, впоравшися з пельменями.

— Ти про що? — вдавано здивувалася мама. — А, все про те ж. Я вже висловила тобі свою думку. Не розумію, навіщо тобі летіти?

— Знання, — коротко пояснив тато. — Людству бракує нових знань.

— У великому знанні криється велика печаль, — повчально вирік дід, піднявши догори довгий худий палець. — І хто примножує знання, той примножує скорботу.

Діставши неждану підтримку, мама пожвавішала.

— Цього разу я цілком згодна з батьком. Кому потрібні знання, здобуті такою дорогою ціною? У таких знаннях справді “криється велика скорбота”. Нині автомати набагато досконаліші за людину, а найголовніше, надійніші. Вони зроблять усе куди краще за вас. Колись у вас було виправдання: ми, мовляв, люди, у нас — інтуїція, автомати не завжди орієнтуються у складних умовах, не передбачених при складанні алгоритмів. Тепер у автоматів могутні системи евристичного мислення, і їхня інтуїція значно переважає людську, вони наділені емоціями, а в царині звичайних логічних операцій залишили людину далеко позаду ще в далекому двадцятому столітті. І корпуси у них міцніші, ніж ваші гарячі, нерозумні голови.

Поступово закипаючи гнівом, батько не витримав: він ображено засопів, схопився і забігав по кімнаті, кидаючи через плече уривчасті

фрази й вимахуючи руками, немовби ведучи “бій з тінню”. Батьків гучний бас, здавалось, надавав словам переконання:

— Людина має сама добувати для себе знання. Інакше людині загрожує утриманство, духовне й розумове виродження! Треба, щоб не автомати приносили готові знання, а людина добувала їх з допомогою отих пречудових апаратів. Долаючи труднощі, ризикуючи, нарешті, своїм життям.

— Не тільки у пошуках позаземної істини щастя, — сказала мама особливим топом і міцно стиснула губи. — Щастя полягає в тому, щоб скласти щастя іншої людини. І треба постійно думати про це і все робити задля цього. Пам’ятаєш Лиса у Сент-Екзюпері? Не всі розуміють це, на жаль.

Певно, то був натяк і натяк досить образливий, бо тато, спохмурнівши, знову сів і надовго змовк.

А тоді підіймальний видав яблучний пиріг. Хлопчик наминав його за обидві щоки, краєм вуха дослухаючись до розмови за столом. Тато не переставав переконувати маму в потребі нової досить тривалої експедиції. Мама скептично морщилася і зневажливо пирхала. Бабуся намагалася використати найменшу нагоду, щоб висловитися з приводу сучасного виховання дітей, а дід затято чатував на паузу в розмові, щоб вставити чергову цитату. Хлопчик слухав і міркував, ким би йому хотілося стати тепер? Спершу, як і більшість хлопців у класі, він хотів стати космонавтом. Хлопці знали, що він син того самого Вікентьєва, й відблиск батькової слави падав на хлопчика: всі товариші мали його за незаперечний авторитет у знанні всіляких моделей космічних кораблів, від тихохідних міжпланетних катерів до міжзоряних гігантів. Та помалу хлопчикові наміри ставали дедалі розпливчастіші. Може, тому, що він доволі близько стикався з людьми з легендарних космоекспедицій, і побутові деталі притьмарили німб героя над їхніми головами. Вони впихалися у вітальню гуртом — величезні, гамірні, сипали жартами, часом навіть грубуватими, й реготали так гучно, аж без виклику прибігав зляканий Василько й отетеріло лупив очі на гостей. Сяючи білозубими усмішками, вони найчастіше кепкували з повільного космоштурмана:

— Сашко, розкажи-но, як ти розвідувальний зонд згубив!

— А пам’ятаєте, як Сашко на Гуарі рибу ловив?

І всі бралися за боки зі сміху, згадуючи, як Олександр Федоров підсік величезного ящера, що ледь не потяг під воду недолугого рибалку.

Все це було втішно, але так буденно, що хлопчик став подумувати про інше покликання. Може, стати темпонавтом? Мандрівки в часі. Це має бути по-справжньому цікаво. В передачах по візору темпонавтів називали “синіми примарами” за їхню синю форму й трохи моторошну здатність миттю й безгучно щезати.

Проблему невидимості темпонавта давно розв’язали: темпонавт лине рівнобіжно до стріли часу в тому самому напрямку — з минулого в майбутнє — із швидкістю, за якої людське око не може зафіксувати мандрівця в часі.

І якось у відповідь на стандартне запитання батькового колеги: “Ким ти будеш, коли виростеш?” — хлопчик непевно мовив:

— Я ще не вирішив остаточно, але тепер мене зацікавила темпонавтика.

— Ну, ну, буває, — гість кисло всміхнувся і, скуйовдивши хлопчикові волосся, вийшов з кімнати.

Щойно гість пішов, батько посадив хлопчика напроти й заговорив таким тоном, яким він розмовляв з ним у “виховні години”.

— Скажи, як це ти надумав таке? Що хочеш робити?

— Що? — не зрозумів хлопчик. — Ти про що?

— Ну, оце, — тато поворушив у повітрі пальцями, й на обличчі його з’явилась відразлива гримаса. — Темпонавтом стати.

— Я ж сказав: ще не вирішив остаточно. Та мені здається, що це дуже цікаво. Я зможу побачити па власні очі Спартака, Гомера, Петра Першого, Леонардо да Вінчі…

Батько нахилив голову набік і заговорив повільно, ретельно добираючи слова:

— Не забувай: ти муситимеш займатися цим усе життя. Та зауваж, фах цей не завжди чистий. Підглядати за життям людей, самому будучи невидимим. Колись це називали підгляданням у замкову шпарину. Адже кожна людина має право на свою таємницю. Недарма зараз усе частіше висловлюються проти широкого застосування машин часу. У виняткових випадках — будь ласка! Ну скажи, кого може серйозно зацікавити, якою рукою чухав потилицю

Ейнштейн, коли виводив свою знамениту формулу? Або про що думав на самоті. Бонапарт…

Тут батько зустрів застережний погляд дружини, що ввійшла, і стримався.

— Одне слово, порпатися у чужій білизні — фах не з найкращих. Думай сам.

Вечеря закінчувалася. Дід перший розправився з пирогом і сказав, по-страдницькому скривившись:

— Щось серце заковерзувало. Піду до себе.

Він підвівся, чомусь тримаючись не за серце, а за поперек і, про всяк випадок накульгуючи, пішов до себе. Всім були зрозумілі ці прозорі дідові хитрощі: в цей час по візору починалася програма “Для тих, кому за двісті”, а дід за останні тридцять років не пропустив жодної. Незабаром пішла і бабуся. Слідом за нею звелась і мама. Тут тато несподівано сказав:

— А знаєте, куди ми підемо завтра? Ні, ви не знаєте…

— Невже ти взяв туди квитки?! — радісно здивувалась мама, знову сідаючи.

— Атож, — урочисто мовив тато. — Завтра ми втрьох полетимо до Давнього будинку. Ти радий? — запитав він хлопчика.

Той кивнув. Він багато чув про Давній будинок, кілька разів бачив його по візору, та ніколи ще не був там.

— Пам’ятаєш, я тобі розказував про нього. Пам’ятаєш? — допитувався тато, ніби зараз найважливіше було, чи пам’ятає він про те. — Там усе справжнє. Там частина минулого наших предків, а отже, й нашого. Мого та маминого. І бабусиного та дідусевого. Я б узяв їх теж, але в мене лише три квитки.

Робот Василько прийшов ні світ ні зоря, зумисне голосно тупочучи.

Хлопчик відвернувся до стіни і вкрився з головою. Василько підступно підкрався до ліжка й ухопився за ковдру з другого боку. Поки вони кілька хвилин вовтузилися з ковдрою, сон зник. Хлопчик устав, спорядився, випив склянку молока з булочкою і вийшов у вітальню. Батько та мати, прибрані по-святковому, вже очікували його там.

Вони вийшли на поміст, незвично порожній о цій ранній годині. Ліфти ходили ще рідко, й довелося прочекати три хвилини. У ліфті був

тільки один пасажир, він сидів у кутку і щось читав. Здалеку годі було роздивитися, що він читає, та, напевно, то було щось дуже смішне. Через кожні дві хвилини худорляве тіло попутника тряслося в нападі сміху. Батько та мати були в урочистому настрої, й ці смішки виводили матір з рівноваги.

— Не люблю, коли сміються натщесерце, — навмисне голосно сказала вона, звертаючись до батька.

В цей час із пасажиром стався черговий напад. Мати, зрозумівши, що нічого вдіяти тут не можна, демонстративно відвернулась.

За двадцять хвилин вони приїхали на перший поверх, і доріжка понесла до стартмайданчика, геть заставленого голубими сигарами літальних машин.

Батько розчахнув дверцята найближчої й церемонно вклонився:

— Прошу.

Хлопчик та мати сіли на заднє сидіння. Батько — хоч у цьому й не було потреби — сів у переднє крісло.

— Автомат автоматом, — пояснив він, — але так буде певніше.

Вони летіли довго — десь із годину. Нарешті машина пішла на зниження, і хлопчик через батькове плече побачив невисокий, зовні нічим не примітний будинок.

— Оце він, — сказав батько, відстібуючи паси й вибираючись із крісла. — Гайда!

Вони підійшли до виходу й уклали в щілину лічильного пристрою квитки з магнітним кодом.

Будинок був старожитньої прямокутної форми, стіни прикрашали великі яскраві фрески з зображеннями вимерлих звірів та птахів.

— Славно? — спитав батько в хлопчика.

— Ага, — відказав той, не зводячи з картин захоплених очей. — По візору зовсім не те враження.

— Тепер погляньмо, що всередині, — тато мовив це так гордо, немовби все, що він показує, створив особисто він.

Масивні двері важко відчинились, і хлопчик з подивом відзначив багатометрову товщу багатошарової стіни.

— Ось і все, — сказав тато, зачинивши двері й загвинчуючи на ній штурвальчик. — Ласкаво прошу.

— Ой, як цікаво!

Хлопчик роззирнувся. Кімната виявилась невелика, либонь, трохи менша за його кімнату. Під протилежною стіною стояла канапа, застелена голубою гаптованою накидкою. Посеред кімнати громадився стіл, довкола нього стояло кілька стільців. Ліворуч пломенів коминок, де горіли справдешні дрова. На тумбочці, трохи осторонь від коминка, стояв старовинний… об’ємний телевізор.

— Як люди тоді пересувались по кімнаті? — спитав хлопчик, не зважуючись увійти. — Вона ж уся захаращена цими… — він помовчав, згадуючи слово, — беблями.

— Меблями, — суворо поправив його тато. — Історію треба знати. І зовсім кімната не захаращена. Втім, може й твоя правда. А тепер присядьмо на ці справжні стільці біля справжнього столу й подумки перенесімося назад у двадцять перше століття.

Хлопчик і мама покірно сіли. Батько підійшов до матері й сказав:

— Вийми ті штуки.

Мати нервово всміхнулась і заходилася витягувати вушні затички. Руки її помітно тремтіли.

— Тепер ти, — звернувся тато до хлопчика. — Не бійся. Я ж тобі розповідав…

Він підійшов до хлопчика й вийняв у нього вушні затички. І тоді на хлопчика навалилося щось величезне й страшне, тугим джгутом оповило голову, вичавивши сльози з очей. Йому здалося, що простір круг нього згорнувся, перестав існувати, а джгут затягувався чимраз тугіше. Він не зразу втямив, що то, він немовби забув, про що розказував йому батько, — про тишу. Й він не зміг довше зносити цього жаху безгоміння.

І тоді він закричав.

Ввечері, лежачи в постелі, хлопчик силкувався розібратися в тому, що ж усе-таки скоїлося. Батько з матір’ю у своїй кімнаті півголосом перемовлялися.

— Нічого дивного, — переконано мовила мати. — Нам і слід було чекати від нього на таку реакцію. У хлопчика тонка художня натура. Я гадаю, йому варто братися саме до мистецтва. Либонь, з нього міг би вийти непоганий фахівець з художньої пластики.

— Нам теж потрібні люди з уявою, — не погоджувався батько. — З нього, сподіваюсь, вийде справжній космонавт.

А хлопчик знову й знову згадував ту дивовижну й химерну кімнату; він згадував, і кімната дедалі більше подобалася йому.

Після екскурсії хлопчик став відчувати вушні затички, як стороннє тіло. Тепер він знав, що може існувати інший світ — світ Тиші, неосяжної, як Космос… Там він зможе відчути подих великої таємниці безмежного Простору, безмежного Часу й великої Тиші.

— Якщо в його душі є хоч краплина романтики, він стане космонавтом і тільки космонавтом, — дедалі розпалювався батько.

— А я кажу…

— Кос-мо-нав-том, — хлопчикові, що поринав у сон, здавалось, ніби він вимовив це слово на весь голос. — Звичайно, кос-мо-нав-том. — Та батько й мати не чули його.

Хлопчик вийняв вушні затички і заткнув вуха ватою. Достоту, як бабуся. І тоді він заснув.

ЕКСПЕРИМЕНТ ОСТАННІЙ — ЕКСПЕРИМЕНТ ПЕРШИЙ

Логвиненко ескалатором піднявся на естакаду, механічно вклав картку з магнітним кодом-адресою у проріз автомата й неквапливо сів у крісло кабіни, що безгучно під'їхала до нього. До інституту їхати було близько чверті години. Можна було ще раз усе зважити, обміркувати. Спокійно, не кваплячись.

Втім, це мало що змінило б. Треба ризикнути. Чи зникне колись ризик при спробах проникнути за поріг незнаного? Навряд. Елемент випадковості буде присутній завжди. Власне, як будують теорію? На основі невеликого числа фактів наука намагається передбачити перебіг цілої низки явищ. І що найдавніше, такий метод здебільшого виправдовує себе. Чи це не доказ єдності природи? Та в мікросвіті відмовляють відпрацьовані методики пізнання, побудовані на основі Арістотелевої формальної логіки. Ми проникаємо в глибини матерії, намагаємось опанувати колосальну енергію, сховану в її надрах. Та не завжди наслідки експерименту передбачають точно. Андрони, лептони… Трохи не щодня нові резонанси відкривають "дивні частки"… Вони всі дивні, не підлягають загальнолюдській логіці. Елементарна частка складена з більших часток — цеглинок. Нісенітниця, здавалося б. Нільс Бор не даремно вимагав "безумних" ідей. Проте це "безумство" має грунтуватися на суворій логічній

основі, має бути перевірене досвідом. Досвід! Ось він, найвищий суддя всіх теорій! Чи вдасться довести, що цей точковий заряд справді наділений внутрішньою структурою? Досі це не щастило нікому, але може пощастить на нашій потужній установці?

М’яко клацнув перемикач гідравлічного приводу, і кабіна перейшла на інший шлях. Відцентрова сила відхилила Логвиненка вбік. І ця незначна зовнішня обставина в якийсь загадковий спосіб змінила хід академікових думок. З разючою чіткістю він раптом побачив село свого дитинства з біленькими мазанками. Вдалині в синьому серпанку видніла нерівна темна лісова крайка. Сонце немилосердно палило, ледь погойдувались важкі голови соняшників, де трудилися припорошені жовтим пилком басовиті джмелі. Солодко пахла духмяна кашка. Проїхав півторатонний ваговоз. За машиною клубочилася хмара куряви. Три песики, несамовито гавкаючи, мчали слідом до самої околиці, а там, відставши, раптом заспокоїлись і лінувато потюпали до своїх дворів.

Володимир Васильович труснув головою, відганяючи ману. Певно, давалася взнаки перенапруга останніх тижнів.

Загув зумер, попереджаючи про зупинку. Логвиненко вийшов на нижній естакаді, сходами спустився вниз і алеєю, обсадженою високими тополями, рушив до інституту.

Знайома чавунна брама, стемніла від часу. Над вивіскою карбування: людина тримає на долоні атом. Вона дуже схожа на Володимира Васильовича. З цього приводу Логвиненко, м’який з натури, досить гостро побалакав з художником. Той аж образився. Обабіч входу — листаті клени. Вони теж мають свою історію. Проректор з госпчастини був проти того, щоб їх саджати.

— Вони засмічують подвір’я листям, — терпляче втовкмачував він Логвиненкові, дивуючись з нетямущості вченого.

— Я розумію, — червоніючи, тихо виправдовувався директор. — Та надто вже вони гарні восени.

Сором’язлива наполегливість Володимира Васильовича перемогла.

Зайшовши до кабінету, Володимир Васильович зараз же ввімкнув селектор.

— Іване Івановичу й Павле Івановичу, зайдіть до мене, будь ласка.

Вони прийшли відразу ж: повільний літній Іван Іванович Соколов і молодий, скуйовджений, як півник, Павло Іванович Нечкін — Павлик, як називали його всі в інституті.

— Ну ось, — сказав Логвиненко, підводячись, — ось і настав цей день.

Він схвильовано пройшовся по кімнаті, навіщось визирнув у вікно.

— Ви ж знаєте, що таке лептони!

— Авжеж, — тоскно протяг Павлик, наслідуючи відповідь студента-невдахи. — Лептони, вони… це… ну… мають дуже велике значення.

Іван Іванович кинув на нього несхвальний погляд.

— Так, так, — неуважно згодився Логвиненко. — Мали й мають… Ну що ж, на коней, як казали в давнину! Камеру на цикл увімкнено. Монтування фотосистеми закінчено. Ходімо до експериментального цеху. Я працюватиму в лабораторії номер один, ви, Іване Івановичу, у другій, а Павлик у третій. Подивимось, що у нас вийде сьогодні на зустрічних пучках.

Іти було недалеко, та Володимирові Васильовичу, здавалося, що ця бетонна дорога нескінченна і що йде він нею роки.

Колеги йшли мовчки, тамуючи хвилювання. Вони зайшли до приміщення й розійшлись по лабораторіях, кожна з яких мала автономну контрольно-вимірювальну апаратуру.

Володимир Васильович вмостився щонайзручніше, кілька разів глибоко зітхнув, намагаючись угамувати дрож у пальцях, і натис однією рукою на червону кнопку блокування, а другою — на клавіш із написом: “Пуск”. Тепер треба було просто чекати. А кожен же знає, що це далеко не проста річ. Володимир Васильович зримо уявив собі, як вганяються один в одного два могутні потоки релятивістських часточок. На мить йому стало моторошно. Він згадав напівжартівливе твердження свого вчителя професора Равнедського, що, можливо, електрон — це замкнений мікросвіт, де розумних мешканців не злічити. А декотрі з них, що дуже ймовірно, значно перевершили в своєму розвиткові землян.

Він стомлено прикрив очі й знову подумав про пору дитинства, де все було так просто і ясно. І знову зринуло минуле. І постав перед ним їхній будиночок з вишневим садом, де на шерехатих стовбурах

бурштином застигав ароматний клей. Він труснув головою, та видиво не щезло: кімнатна стіна проходила поміж вишневих стовбурів; йому здавалося, ніби в нього з'явився другий зір. Це його занепокоїло. "Аби тільки дослід не провалити. Аби тільки дослід удався, а там… А тоді…"

Що буде тоді, Логвиненко не встиг додумати. Він відчув, що в процесі експерименту щось сталося. Володимир Васильович придивився до шкал приладів і тихо скрикнув. Споживання енергії установкою було величезне, але потік заряджених часточок у прискорювачі вичерпувався.

Він роззирнувся і побачив, що замість стін його оточує матова сфера метрів шість у поперечнику. Сфера ледь помітно звужувалася. Володимир Васильович тицьнув пальцем у гудзик силового захисту. Сфера не переставала змикатися. Діючи машинально, немовби виконуючи чиїсь інструкції, він відімкнув прискорювач і кинув усю енергію па посилення захисного поля. Швидкість стискання сфери зменшилась тільки ледь-ледь. Це так вразило Логвиненка, що вивело зі стану споглядального заціпеніння.

Якась неймовірно потужна сила стискала захисне поле, яке його творці вважали нездоланним. Втручання здавалося розумним, цілеспрямованим. Звідки воно, яка його мета? І тут знову згадались слова професора Равнедського про електрон. Дане втручання може бути скероване не ззовні; воно може йти з глибини електрону! Єретична думка! Академік з притаманною йому скрупульозністю ретельно її проаналізував і… вирішив, що ця думка слушна. Що ж воно таке?..

І знову постало перед ним видиво дитинства. Та цього разу цілком реальне. Він, перебуваючи у минулому, дивився собі на ноги і бачив Землю зовсім близесенько — з височини дитячого зросту. Та йому ніколи було дивуватися. Мозок його був заклопотаний іншою роботою.

— Може, справді, електрон — замкнений мікросвіт? А ви, Володимире Васильовичу, намагалися цей Всесвіт розколошматити! Природно, розумні істоти, що мешкають у ньому, бороняться й ізолюють джерела небезпеки.

Голос Володимира Васильовича прозвучав пискляво. Збоку могло б видатися смішним і дивним те, що товстенький карапуз, сидячи па

сільській лавці, з кумедною поважністю говорить:

— Стіни лабораторії ледь видно. Зате деталі шістдесятирічної давності сприймаються цілком реально. Отож досить було мені подумати про своє дитинство, і сталося перенесення у дану точку минулого. А що, коли б я подумав цієї миті про Стародавній Рим? Чи відбулося б перенесення у такому разі? Яка ж причина перенесення? Перенесення душі? Нісенітниця! Певно, побічний ефект їхнього ізольованого поля: інформаційно-енергетичне перенесення проти стріли часу.

Висока трава зігнулась під вагою великих блискотливих росин. У сяйві сонцесходу швидко танув туман у поблизькій балці, повітря було свіже й запашне. І Володимир Васильович сприймав усе довкола, як п'ятирічна дитина, — живо і яскраво. В одній людині якимось дивом поєднувалися дві свідомості: літньої, умудреної досвідом людини і п'ятирічної дитини. Дві пам'яті — дитяча й старече — злились водно. Він чудово пам'ятав величезної ваги подію вчорашнього дня — коли він знайшов чорного жука-рогача під старим напівзітлілим пеньком. А ще Володик відчував радість від сьогоднішнього свого досягнення — він навчився перекидатися через парканну лату. Важко було подолати страх. А тоді він раптом зважився, і світ чудесно перевернувся; удар ногами об траву — і все стало на свої місця.

— Якби все стало на свої місця і в експерименті, — шепеляво промурмотіла дитина і, заклавши руки за спину, стала походжати вздовж паркана.

— Володику! Їсти йди! — нараз почув він грудний співучий голос і здригнувся, усвідомивши, що то… материн голос. Рідний, давно забутий голос. Не чуючи під собою ніг, помчав він до будинку, дорогою впав, до крові збив коліно, але підвівся і біг далі…

Він, широко ступаючи куценькими ноженятами, поквапливо зліз крутими сходинками, розчахнув двері й… завмер, вдивляючись у жінку, що стояла біля столу. Ще молода — нема й тридцяти. Він кинувся до неї, уткнувся обличчям у коліна й залився пекучими, солодкими слізьми.

— Що тобі таке, пташечко моя? Скривдив хто? Болить щось?

І від ласки в її голосі він ридав ще гірше, згадуючи, що жити їй зосталося всього три роки. Мати померла, коли Володикові було вісім років.

Очі Володика були заплющені, і з темряви… стали проступати напівпрозорі обриси лабораторії. Сфера звузилась іще дужче, і це зненацька протверезило Володимира Васильовича. Він повернувся і змусив себе піти до виходу. Логвиненко боявся, що коли він повернеться, то в нього вже не буде сили піти. Треба було потратити всю решту часу на те, щоб з'ясувати причину катастрофи. Адже колись цей експеримент повторять і наслідки його можуть бути ще катастрофічніші.

Володик здригнувся й прискорив ходу, відтак побіг. Зі столу в суміжній кімнаті він схопив зошита старшої сестри, в шухляді знайшов олівець і помчав у двір. Там він сховався у малиннику й зразу ж поквапливо став писати формули.

— Володику! — долинув до нього сестрин голос. — Віддай негайно, а то гірше буде. Ось побачиш!

В її голосі чувся непідробний відчай. Вона завжди була страшенна акуратистка й пропажу зошита відразу ж помітила.

Володик усміхнувся і став умощуватися якнайзручніше. Затріщали стеблини, й він злякано завмер, дослухаючись. Ні, не почув ніхто. Володимир Васильович розгорнув зошита, взяв олівця й забув про все на світі, поринув в розрахунки. Линули години. Сонце навально окреслювало дугу небесної бані. Розрахунки доводили, що кожна з трьох лабораторій вкрита ізолюючою сферою. Зовсім зупинити процес звуження годі, навіть якщо кинути на захисне поле вдесятеро більше енергії. Проте вихід усе ж був: якщо в одній з лабораторій відімкнути захисне поле, відбудеться дестабілізація, і решта сфер розпадеться.

На землю опускалися сутінки, стало важче писати.

— Володику! Де ти сховався, капоснику? — почув він сердитий батьків голос. Володимир Васильович звівся і, накульгуючи на затерплу ногу, пробрався в будинок. Там він загорнув зошит у білий папір, склеїв краї і дрібними літерами вивів: “Розклеїти 25 липня 2001 року”. І зазначив рік та день експерименту. Пакет він застромив між сестриними зошитами, цілком певний, що при її делікатності вона розклеїть пакет саме тоді, коли треба.

Логвиненко стомлено сів на стілець, поклав підборіддя на стіл… і оточення стало блíднути.

І вже здалеку до нього долинув голос сестри, що картала неслуха-братика.

І знову він у лабораторії. Сфера так звузилася, що до неї можна було дотягтися рукою. Вона мінилася лиховісною синявою. Він фізично відчував її, як надсильний вантаж, що тисне на плечі, він навіть ледь зігнувся, немовби під вагою страшної ноші. Ось він, елегантний білий клавіш із написом: "Відх.". Та тепер натиснути на нього було однаково, що натиснути на курок пістолета, націленого в скроню. Але заради порятунку друзів, заради майбутнього науки!.. Він зітхнув, уявивши обличчя сестри, коли вона читатиме записку, знайдену в пакеті. "Оленко! — писав він. — Даруй, що засмучу тебе. Мене вже нема. Та повір, я не відчув ані найменшого болю. Процес відбувається практично миттю. Зошита віддай Іванові Івановичу та Павликові. Знаючи своїх друзів, певен: не мине й року, як вони поставлять новий експеримент — перший із серії контакту з розумом, захованим у глибинах мікросвіту".

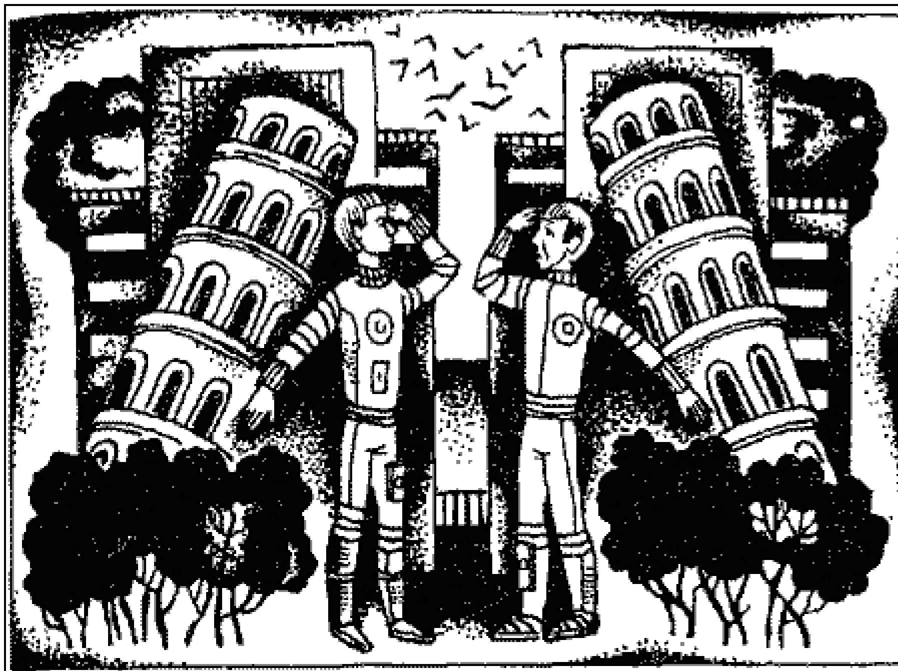
Логвиненко підійшов до пульту, постояв з хвилинку, згадуючи розрахунки. "Все правильно! Які ж чудові перспективи відкриваються перед наукою. І контакти з позаземним розумом тепер такі близькі.

Збудеться мрія сотень поколінь!"

І Логвиненко всміхнувся, і рука його, не здригнувшись, натиснула на клавіш. І в гуркоті вибуху, в сліпучому спалахові зникла перша лабораторія: а сфери навколо інших двох розпалися, визволивши ув'язнених у них людей.

Останній експеримент академіка вдався.

ТАКА ДОВГООЧІКУВАНА ЗУСТРІЧ

Професор Муд Рець хоч і був повнуватий, але моторний і невтомний у суперечках. Часто зазнавали від нього поразки найвитриваліщі суперники. До того ж професор мав добре поставлений голос трагічного актора… У щоденнику для майбутніх мемуарів Муд Рець подвійним шифром занотував: “Часто важить не те, про що ти говориш, а те, як ти говориш”.

Ас Пірант звично здригався, коли знаменитий голос брав форте, й покірно згоджувався, киваючи головою.

— Затямте! — професор підносив догори товстий, як огірок, палець. — Розумні істоти, хоч би де вони жили, мають бути схожі на людину. Зрозуміло?

— Чудова думка, — без ентузіазму притакнув Ас.

— Чудова! — обурився Рець. — Я не хочу назвати себе генієм, це інші мене так називають, але думка ця воістину геніальна. Затямте одне: рівні умови породжують однакові організми. Наприклад, істоти, що живуть у грунті, мають подібні форми. Черв’як, приміром. Яку форму має черв’як?

— Черв’якувату, — механічно промовив Ас Пірант, тупо дивлячись, як ворушаться губи.

— Г-м-м, — затнувся професор. — Довгасту форму мають вони, друже мій. Ну, гаразд, спробуймо другий приклад. Організми, що живуть у воді, мають обтічну форму. Приміром, ссавець кит і риба скумбрія. Ще назвіть водяного мешканця.

— …Рак, — мрійливо мовив Ас.

— Чому рак? Чому?!

— А я люблю раків, — зніяковіло заусміхався Ас Пірант.

— Любите раків, — злагіднів професор. — Гаразд, не відхиляймося вбік. Щоб довести справедливість теорії, потрібна суперечка. Ви повинні мені заперечувати, щоб народилася істина. Зрозуміли? Отож заперечуйте.

— Ну, я і так вірю.

— Ні, ні! Заперечуйте, будь ласка.

— Ні, я не можу. Не буду.

— Не смійте мені заперечувати! — вигукнув Рець. Його очі кресали блискавиці. — Заперечуйте.

— Так що мені робити?

— Заперечувати мені по суті питання! — рикнув професор.

Ноги в Ас Піранта ослабли, й він майже впав у світне силове поле, що правило за фотель. Він насилу зібрав думки, що розлетілись, як табунець горобців, і повільно заговорив:

— Гаразд, спробую заперечити. Форма тіла розумної істоти залежить не так від умов її специфічної діяльності, як від середовища, де вона живе. Якщо вся планета оточена океаном, то розумна істота, пристосована до пересування у водяному середовищі, матиме форму риби. А як…

Він поглянув на Реця й зупинився на півслові.

— Далі, зловісно запропонував професор і забігав по іскристій поліхлортетраеміламідоаміно — і ще там щось — дисульфіднобутиратній підлозі.

Ас приречено зітхнув і провадив далі:

— А якщо планету оточує дуже щільна атмосфера? Цілком може бути, що розумна істота матиме крила для переміщення у просторі. Навпаки, якщо атмосфера така розріджена, що метеорити бомбардують поверхню планети, розумна істота може бути твердим панциром.

— Заперечували ви на моє прохання, та надто багато почуття вкладали у свої докази, — з недобрим усміхом зауважив Рець. — Ви міркували, як учень Дем Оrрата Поліетиолога. Чому б вам не перейти до нього.

Думки у Піранта закружляли, сплуталися. “Що ж це таке? Невже вижене? Як же завершити роботу?”

— А у Дем Ократа Поліетиолога місць нема! — вихопилося незалежно від його волі.

На щастя, професор не розчув.

— Зарубайте собі на носі! Життя може зародитися лише в умовах, що нагадують земні — за гравітацією, і за газовим складом, і за співвідношенням суші й води. Ці умови народять організми, подібні до земних, отож розумна істота буде схожа на людину. Та, я бачу, ви сумніваєтесь у моїх словах. Що ж, тоді вирішено. Теоретична частина вашої роботи майже завершена, час переходити до її практичної частини — пошуків розумного життя поза Землею. І гарненько затямте мої слова: чуже життя буде схоже на земне. Дуже схоже!

— Але чому все-таки?! — не стримався Ас Пірант.

— Тому, — переконливо пояснив професор. — Ясно? Готуйте політ.

— Дозвольте взяти ракету з третьої серії? — безнадійно, про всяк випадок, поцікавився Ас.

— Ні! — поквапливо заперечив Рець. — Моєї ракети не займайте. Візьміть четверту від дірки в паркані. Оту, з погнутою дюзою. Тільки надто багато пального не беріть.

І Ас Пірант вирушив у розвідувальний політ до далекого кульового скупчення.

Ракета мчала нуль-просторовим тунелем, миттю долаючи сотні кілопарсеків. На околиці скупчення ракета реалізувалась у звичному вимірі, ніби чарами вродившись із порожнього простору. І, о диво, па екрані локатора з’явилась яскрава цятка. Прилади показали, що тіло попереду за курсом складається з металу і розмірами не відрізняється від ракети Ас Піранта. Відстань до невідомого об’єкта за космічними мірками була зовсім невелика — близько тридцяти кілометрів.

— Ура! — вигукнув Ас, неспроможний стримати радість. — Це космічний корабель. Напевне, це інопланетний корабель!

Він швидко набрав на клавіатурі код, створений спеціально на такий випадок. І відразу з корабля Ас Піранта вихопилися радіосигнали. І чужий корабель відгукнувся. Його сигнали миттю розшифрувала бортова ЕОМ. То був вираз величезної радості з приводу такої довгоочікуваної для обох цивілізацій зустрічі і згода на негайне стикування.

Незабаром кораблі зістикувалися. Повітря планети Ялмез було цілком придатне для дихання людини, особливо хвороботворчих бактерій у ньому не було, і космонавти вирішили зустрітися у рубці ялмезького корабля.

Пророцтво великого Муд Реця збулося: інопланетянин був схожий на людину. Та Ас Піранта вразив ступінь схожості цієї істоти та сучасних людей. У далекому минулому Землі люди різних рас більше відрізнялись одне від одного, ніж Ас Пірант від ялмезянина.

З допомогою стимуляторів церебральної активності та особливих сугестопедичних прийомів Ас ще до стикування вивчив чужу мову й тепер без труднощів міг спілкуватися з носієм неземного розуму.

— Вітаємо тебе, о брате по розуму! — врочисто проголосив він заздалегідь підготовану фразу й раптом затнувся. Зблизька інопланетянин, як дві краплі води, був схожий на веснянкуватого Студ Ента — легендарного ледаря та прогульника. Та Ас Пірант швидко опанував себе, зміркувавши, що Студ Ента й на гарматний постріл не підпустили б до космодрому та й конструкція корабля була явно не земна.

Вони поручкались і відразу ж заходилися жадібно, перебиваючи одне одного, розпитувати про чуже життя.

— У нас чотири океани. Близько тридцяти процентів площі планети займає суходіл, — казав ялмезянин.

— Як схоже на нашу Землю! — захоплено вигукнув Ас. — У нас чотири океани, а суходіл займає двадцять дев’ять і дві десятих процента.

— …Наука в нас є і мистецтво. До мистецтва належить музика, література, скульптура, театр, кіно та проміжні форми. Освіта в нас вища гуманітарна та вища технічна.

— Все, все, як у нас! — знову вигукнув Пірант.

— Спілкуємось, як ви вже знаєте, з допомогою в особливий спосіб змодульованих звукових хвиль… Є в нас голографічне

телебачення… Родини у нас моногамні…

— І в нас усе так само, — зі значно меншим ентузіазмом сказав Ас.

— …Живе на нашій планеті репрезентоване фауною та флорою.

— Дуже цікаво, — тамуючи позіхання, промовив Пірант.

— У космосі ми переміщуємося, використовуючи нуль-просторову інверсію.

— Теж схоже, — Ас уже не міг стримати розчарування. — Все схоже — аж жах бере. Навіть нецікаво.

Вони помовчали, потім Пірант зі слабкою надією спитав:

— А футбол? Футбол у вас є? Нема напевне!

— Що це, футбол?

Ас Пірант пояснив. Ялмезянин широко всміхнувся.

— Є в нас така гра. Я уболіваю за команду “Лікос”. Лікос — це такий хижий птах.

— А я за “Сокіл” уболіваю, — понуро мовив Ас.

Вони знову промовчали.

— Це добре, що ми зустрілися, — вичавив із себе Ас, щоб урвати гнітючу мовчанку.

— А якби не зустрілись, це було б погано, — мляво підтримав його ялмезянин.

В тиші, що запала по тому, було чути, як сухо клацає колектор інформації.

— Погода у вас яка? — пожвавішав Пірант, знайшовши рятівну тему. — В нас усе дощі йшли. Я змок і нежить схопив. Трохи від польоту не усунули.

— І в нас дощ був, — безбарвним голосом сказав ялмезянии і шморгнув носом.

— Піду я, мабуть.

— Ага.

Біля дверей Ас зупинився.

— Будеш у нашому районі, залітай.

— Якось залечу.

Ас пройшов до свого корабля і задав програму на зворотний курс.

Ас Пірант летів на Землю, згадуючи подробиці зустрічі, й раптом усвідомив, що не спитав координат системи інопланетянина й не дав координат сонячної системи.

Та це його анітрохи не засмутило.

ГАЛЮЦИНАЦІЯ

Сергій Сергійович — повнуватий, з брезклим обличчям психіатр років п’ятдесяти — нетерпляче поглянув на годинника. До кінця прийому лишилося ще 20 хвилин. Він розстебнув горішнього ґудзика халата, покрутивши його трохи, застебнув знову й роздратовано хмикнув. Скільки разів казав заступникові головного лікаря, що психіатр достоту такий же спеціаліст, як і решта всі, і що давно час запровадити і тут на прийом талонну систему. А так невідомо — буде хтось за той час, що лишився, а чи ні. Звичайно, “довгоочікуваний” пацієнт з’явиться в останню хвилину, ощасливить, можна сказати, своїм візитом і муситимеш сидіти на прийомі більше, ніж належить. Спробували б ці невігласи зайти до гастроному незадовго до того, як його зачинять, наслухалися б компліментів. А тут, ось вам, будь ласка: “людяний фах”, “ваш обов’язок”, “ви зобов’язані”!

В порожньому коридорі залунали непевні кроки, й Сергій Сергійович насторожився. Хтось підійшов до кабінету психіатра й зупинився біля дверей. Сергій Сергійович нервово затарабанив пальцями по краю столу: “Чого це він зволікає? Заходив би швидше абощо?”

У двері постукали — тихо й обережно.

— Та входьте-бо!

Двері поволі відчинились, і до кабінету зайшов відвідувач — худорлявий, пригорблений чоловік, на чиєму обличчі відбилося страшенне збентеження.

Сергій Сергійович окинув відвідувача знавецьким поглядом професіонала й майже підсвідомо зробив оцінку.

Нерішучий. Краватка пов’язана недбало. Отже, не епілептик. Ті охайні до дріб’язковості. Шизофренія? Не схоже. Погляд жвавий, міміка рухлива. Та й рідко шизофреніки — відлюдники, що втрачають контакт із довколишнім світом, — самі приходять до психіатра.

— Сідайте, — удавши по змозі привітне обличчя, запропонував психіатр. — Розказуйте, що вас турбує.

— Я… Мене… Чаус моє прізвище. Володимир Михайлович. Не знаю, з чого й почати…

— Та ви не соромтеся. Розповідайте…

— Мені дружина без кінця торочить і торочить, щоб я сходив до психіатра. Каже, що йоли таке верзеться, без психіатра не обійтись.

— Що верзеться? — невдоволено перепитав Сергій Сергійович.

— …І ось, коли сутінки стали густи над озером, метрів за тридцять—сорок від берега з’явилося чудовисько. Я бачив лише невиразні обриси…

— Стривайте! — суворо перепинив пацієнта психіатр. — У якому розумінні ви вжили слово “з’явилося”?

— У розумінні “побачив”, “помітив”.

Психіатр пожвавішав.

— Тут не так усе просто, як здається. Все-таки чудовисько вам здалося, чи воно було насправді?

— Певно, здалося. Хоча…

— Ось бачите! — з ентузіазмом підхопив психіатр. Тепер ви й самі дедалі більше переконуєтесь, що чудовисько вам тільки примарилось. А ви знаєте, чим різниться психічно ненормальний чоловік від здорового? Ні? У психічно ненормальної людини навіть сумніву не з’являється у реальності видив? Він сприймає їх точнісінько так само, як об’єктивну дійсність. Більше того: галюцинації часом для хворого мають більший ступінь вірогідності, ніж справжні предмети та явища. Ви уважно стежите за ходом моєї думки? Зараз ми переходимо до головного: ви сумніваєтесь, чи існує

насправді бачене вами чудовисько. Ви не повірили цілком у цю галюцинацію… Отже, ви не хворі…

Ошелешений пацієнт десь із хвилину сидів мовчки, збираючи думки.

— Даруйте, — озвався нарешті він, — якщо я правильно вас зрозумів, то я здоровий через те, що сумніваюсь у своєму психічному здоров’ї? Та якщо я здоровий, то виходить, чудовисько, що я бачив, існує насправді?

Психіатр приречено поглянув па годинника, зітхнув і тоскно мовив:

— Навіщо вам, простій людині, усе це? Не морочили б мені голови, га? Самі ж чудово знаєте, що ніяких чудовиськ на світі нема.

— До того випадку і я так думав, — пацієнт задумливо схилив голову. — Та опісля я став цікавитись цим питанням. Моє “видиво” мало довгу гнучку шию і було вкрите блискучою “лускою”. Сам тулуб ховався під водою. Цей ящір за всіма даними вимер багато мільйонів років тому. Він просто не міг вижити. Адже зник увесь біоланцюжок від примітивних організмів до тих стародавніх, теж вимерлих рослин, якими тільки й міг харчуватися гігант.

— Звісно, — з розумним виглядом притакнув Сергій Сергійович. — Не буде ж стародавній ящір харчуватися сучасним очеретом. Чи щуками та плотвою, якщо він м’ясоїдний.

Відвідувач зиркнув на психіатра й рантом усміхнувся.

— Зверніть увагу, лікарю, ми починаємо обговорювати це питання, ніби рептилія і справді живе в озері. До речі, я розмовляв з хлопцями з гідрогеологічної партії. Вони запевняють, що озеро утворилося в кайнозої, тобто, за геологічними мірками, зовсім недавно, і, природно, ніякий ящір там мешкати не може. Отак-то.

— І тепер ви розумієте, що чудовисько вам тільки привиділось? — гнув психіатр свою лінію.

— Тепер розумію.

— Не можна сказати, що ви цілком здорові. Та й хворим вас назвати важко! — психіатр знайшов обгрунтування, щоб не ставити відвідувача на облік. — Галюцинації та ілюзії бувають при суміжних станах. А то й просто з перевтоми. Ви, певно, були перевантажені розумовою працею останнім часом?

Відвідувач, нічого не відповівши, непевно знизав плечима.

— Пусте! Ми це зараз швиденько виправимо. Увага! Зараз я вас загіпнотизую і навію, що чудовисько, бачене вами, всього-на-всього галюцинація, що існувати воно не може. Отож слухайте лічбу. Коли полічу до десяти, ви заснете. Один — ваші повіки важчають. Два — в руках та ногах чути приємне тепло, хочеться спати. Три… ви чуєте лише мій голос.

За тиждень Володимир Михайлович Чаус знов опинився на озері. Вечоріло доволі швидко. Таємниче шелестів очерет, і світло багаття відсвічувалося в темній непорушній воді. В закіптявілому казанку бурхала юшка. Володимир Михайлович, по кваплячись, зняв накривку й налив зо два ополонки в похідну миску. І заходився сьорбати юшку, що пахла лавровим листом та чорним перцем.

Він сидів трохи боком до озера й не зразу помітив, що водяна гладінь схвилювалась і з темних глибин чимраз вище стала здійматися величезна голова на багатометровій шиї. Голова спинилась па висоті півтора метра над ласуном-рибалкою, і вогні пригаслого багаття відбилися в величезних, нерухомих очах.

— Гарно! — пробурмотів Володимир Михайлович. — І погода гарна. Завтра теж буде погодка гарна; он скільки зірок висипало!

Він підвів голову і проти зірок побачив обриси здоровенної голови плазуна. Видовище це не справило на Володимира Михайловича ніякісінького враження. Психіатрів голос бубонів десь у підсвідомості, ніби голос шамана, що відганяє злих духів:

— Чудовисько не існує насправді. Це лише виплід вашої фантазії. Затямте: чудовисько не існує.

— От галюцинація клята! Звідки ти знову взялася? — роздратовано вигукнув Володимир Михайлович. — Слабкий став, увижається чортівня усяка.

Він ухопив ще гарячий казанок, трохи звівся, чимдуж розмахнувся і кинув його в озеро. Тієї ж миті ящір навально вигнув шию, блискавично вхопив казанок і відразу ж проковтнув його.

— Хо-хо! Який поворот теми! — пробубонів уражений рибалка, проводжаючи поглядом рептилію, яка занурювалась в озеро.

На цьому можна б історію і закінчити. Більше Володимир Михайлович рептилії не бачив, і зникнення “галюцинації” він пов’язував з професійною майстерністю психіатра та й зі своєю твердого ухвалою не зловживати юшкою.

Та що ж сталося з чудовиськом? Цього не знає ніхто. Може, на нього, звиклого до прозорої води та свіжих водоростей, погано вплинула проковтнута рідина. І, може, то його величезне тіло прибило до лісистого пустельного берега озера й по ньому того ранку зграї гайвороння справляли прощальну тризну? А може, воно-на місяці чи століття зникло в рідних глибинах і колись знову зненацька випливе на світло рибальського багаття.

ПОЧАТОК

Я — Антоній Ендотеліус-молодший — нині прославлений космогатор, землянин. Та, чесно кажучи, землянином я став через легковажність, яку можна пробачити, враховуючи мій молодий на ті часи вік.

Багато років я жив на Діетані, планеті з сузір'я Андромеди, і завжди у чергову відпустку літав на своєму космічному кораблі з поетичною назвою "Фіалка". Його корпус мав форму старовинної вази — це вигідно підкреслювало високий рівень моїх естетичних уподобань.

Усі кораблі Діетани пересувалися в просторі за принципом нуль-стрибка, тож, залежно від бажання власника, їм можна було надати будь-якої форми.

Цього разу подорож мала бути особливо приємною: знайомі хлопці устаткували корабель новеньким нуль-перетворювачем і запевнили, що тепер політ триватиме без шуму і вібрації.

Я наготував усе для риболовлі й полювання, позапихав у багажний відсік, потім увійшов до кабіни і, прибравши гордовито-мужнього виразу, виглянув з ілюмінатора. Диво дивне! Поряд стояла ракета, схожа на мою, як дві краплі мезатону. В її великому ілюмінаторі я помітив чоловіка, який із здивуванням приглядався до

моєї ракети. Розкритий від подиву рот робив незнайомця схожим на дурника. Мене це дуже потішило. На корпусі ракети тьмяно блищав напис: “Фіалка”. Оце вже неподобство! Скопіювати прекрасну форму моєї ракети — то ще хай собі. А її назву?

Я знову глянув на незнайомця. Він щось кричав до мене, широко роззявляючи рот і витріщаючи очі. Вигляд у незнайомого був дуже кумедний. Я зневажливо стенув плечима і, зручніше вмостившись у кріслі, натиснув на кнопку “Старт”.

І досі мені неприємно згадувати, що сталося потім. Раптовий поштовх викинув мене з крісла, корпус затріщав, щось загуркотіло і вибухнуло. Я кинувся в апаратну і, о жах, побачив, що вибухнув нуль-перетворювач. Очевидно, хлопці підсунули мені старий прилад, який уже був в ужитку. Він і вибухнув, не витримавши робочого навантаження. Я опинився в жахливому становищі — аварія сталася за багато світлових років від рідної Дієтани. Важко зітхнувши, я вийшов назовні. І зразу пересвідчився: планета, на якій я здійснив посадку, була технічно відстала, примітивна. По небу проповз ракетоплан давньої конструкції, а з прибуттям мене з’явився вітати якийсь допотопний робот. Я швидко зв’язався по відеотелефону з директором Інституту Космосу, змалював ситуацію і попросив допомоги. Директор зніяковів.

— Розумієте, — промимрив він, відводячи очі, — ми не можемо вам як представникові дружньої цивілізації відмовити в допомозі. Проте наші можливості обмежені. Ваша планета не передала Землі знань в галузі гіперпростору. Ми, правда, можемо спробувати розв’язати цю проблему самостійно, але… Гм. Теми нуль-простору немає в плані нашого інституту. Це по-перше…

Відповідь директора обурила мене.

— Що за дурниці?! — гримнув я на нього. — Невже ви не можете виготовити елементарний нуль-перетворювач?

— На жаль, не можемо, — сухо відповів директор. — Дієтана передала нам технологію створення біороботів, голографічного телебачення, вирощування продуктів харчування на живильних середовищах, але принцип дії нуль-перетворювача… Ні. Тому в даний момент ми вам не можемо допомогти.

— Не можемо!.. А що ви можете?! — обурено вигукнув я. — Яке убозтво! Куди я попав?

— У всякому разі туди, — блиснувши очима, спокійно відповів директор, — де можна навчитися культурно поводитись.

Екран погас. Я знову натиснув на клавішу виклику і, зціпивши зуби, змусив себе вибачитись. Щоб вибратися з цієї пастки, треба було вгамувати почуття обурення.

— Ми можемо послати запит на вашу планету, — стриманно запропонував директор, і в його голосі я вчув глузування.

— Запит! — з відчаєм скрикнув я. — До моєї зоряної системи він ітиме тридцять років!

— Заспокойтесь, — офіційним тоном промовив директор. — Найближчим часом ми включимо тему "нуль-перетворювач" до плану досліджень. А ви поки що відпочивайте, ждіть.

Я приречено зітхнув і вимкнув відеотелефон.

Ще з юних літ я відзначався тактовністю, тому подзвонив директорові лише наступного дня. Він запевнив мене, що спеціальна дослідницька група займається моїм питанням. Для початку їй доручили розв'язати проблему взагалі, в цілому. Тема їхньої роботи: "Можливість існування нуль-простору і розробка методів його дослідження".

— Хлопці молоді, енергійні, — підбадьорив мене директор. — Проте складність проблеми… Ви розумієте…

Я розумів, і через те безнадійність охоплювала мене чимраз більше. І думав я про рідну Діетану, з болем згадував її голубі світанки, темно-фіолетові сутінки, багряні сади й ліси. Я зітхав і знову натискав на клавішу відеозв'язку. Директор мовчки розводив руками.

Минуло багато місяців. Якось я лежав на березі річки і ліниво гортав збірник науково-фантастичних оповідань. І раптом випадково натрапив на рядки, від яких мені перехопило подих: "Конвертор чи нуль-перетворювач влаштовано за принципом взаємодії спрямованого гравітаційного поля з елементарними клітинами простору-часу. Гравіполе генерується при коливанні електронів надвисокої частоти під дією електромагнітного поля…"

Я швиденько перегорнув кілька сторінок назад і прочитав назву оповідання: "Оповідки старого космогатора". Трохи заспокоївшись, я почав читати з тієї фрази, яка мене зацікавила: "Конвертор чи нуль-перетворювач влаштовано за принципом взаємодії спрямованого гравітаційного поля з елементарними клітинами простору-часу.

Гравіполе генерується при коливанні електронів надвисокої частоти під дією електромагнітного поля…” Далі йшов опис конструктивних особливостей нуль-перетворювача.

Я помчав до директора і категорично зажадав, щоб за цим описом негайно змонтували нуль-перетворювач.

Через кілька тижнів я сидів у кріслі свого корабля “Фіалка”. Легкий натиск на кнопку, і за кілька секунд мій корабель уже стояв на космодромі Діетани. Радісно вигукнувши, я виглянув з ілюмінатора, і від здивування очі мої мало не полізли з орбіт. Неподалік стояв корабель, що своєю формою був схожий на старовинну вазу, на його корпусі блищав напис: “Фіалка”. З невеликого ілюмінатора з погордливо-дурнуватим виглядом дивився… я сам. Якоїсь миті виявилось досить, щоб зрозуміти: мій корабель чомусь перемістився не тільки в просторі, а й у часі. Зволікати не можна було. Треба попередити його про небезпеку! Я замахав руками, щоб він вийшов з корабля, і, забувши від хвилювання, що він мене не почує, закричав:

— Почекай! Не лети!

Марно. Мій двійник зневажливо стенув плечима і відійшов від ілюмінатора. Ще мить, і корабель зник, як привид.

“Швидше! — пульсувала одна-єдина думка. — Догнати цього телепня! Він же застрягне там на довгі місяці!”

Я гарячково повернув верньєр до напису “Земля” і натиснув на кнопку. Цього разу я приземлився нормально. Мій новий конвертор відкинув мене на п’ятдесят років назад. Ще не було ракетопланів, роботів і, звичайно, Інституту Космосу.

Що ж мені лишалося? Чекати! Я влаштувався працювати, став інженером у НДІ. Я працював і терпляче ждав, коли ж з’явиться на світ автор оповідання, з якого я запозичив схему нуль-перетворювача. Я сподівався дочекатись, коли він підросте, і поговорити з ним, як мужчина з мужчиною.

Антоній Ендотеліус замовк і став зосереджено набивати свою люльку.

— Що ж було далі, дідуню? — нетерпляче спитав шестирічний онук Сергійко. — Зустрівся ти з письменником?

— Зустрівся, — стримано усміхнувся старий космогатор. — Більше того, я був співавтором оповідання з описом схеми конвертора. По-перше, треба було провчити бундючного і зарозумілого

чужопланетника, тобто мене самого в молодості. А по-друге, і це, мабуть, головне, на той час я вже познайомився з твоєю бабусею Сидориною і міняти щось у ланцюгу подій, які подарували мені цей щасливий випадок, не хотілось.

КОСМІЧНИЙ КАШАЛОТ

Антоній Ендотеліус-молодший, примружившись, дивився у вікно. Дивився замислено, навіть трохи сумно. Він мовчав досить довго, і Сергійко, щоб привернути дідову увагу, тихенько кашлянув. Ендотеліус перевів погляд на онука, поволі вертаючись до дійсності з якихось своїх далеких спогадів.

— Мені здається, — сказав старий космогатор, — що природа, немов буддійське божество, багатолика. Все в ній підпорядковане однаковим законам, усе взаємопов'язане. Особливо це стосується матерії, часу і інформації. Минає час — зростає ентропія, а це означає загибель упорядкованої матерії і людської нам'яті, тому що носій пам'яті — білки надзвичайно складної структури. А зростання ентропії і є перехід від складних структур до менш складних, від упорядкованості до безладдя. Навіть моя чудова пам'ять починає мене іноді підводити.

Сергійко зорієнтувався вмить.

— Дідуню, будь ласка, розкажи що-небудь. Ти обіцяв!

— Розкажіть, ми вас дуже просимо, — підтримав і товариш.

Антоній Ендотеліус мовчав. Він вдав, що вагається.

— Ти так цікаво розповідаєш, — відпустив Сергійко дозовану порцію лестощів.

Надворі йшов дощ. Великі і, мабуть, холодні краплини розплющувались об пластикову шибку, стікали вниз нерівними цівочками. Голі дерева розмашисто гойдалися під поривами вітру, а в кімнаті було затишно й тепло, тихо гугонів атомний камін. Старий космогатор підсунувся ближче до імітованого вогню і почав розповідати:

— Тоді я вже був досвідченим пілотом. Літав на кораблях різних тинів — патрульних, розвідувальних, великих пасажирських… У гой час усі говорили про політ до Нової, але я, людина надто скромна, не думав, що саме мені запропонують очолити цей політ, хоча, коли добре поміркувати, я був найкращий кандидат, бо крім скромності, про яку я вже казав, у мене було безліч інших переваг. Я, звісно, погодився летіти до об’єкта, і через тиждень ми вилетіли в сектор 36592/4671-КР, якщо мене не зраджує пам’ять.

Наш корабель, розвідник класу “А”, був новенький і гарний, мов жіноча прикраса. Він скорявся легкому порухові руки, потужні двигуни дозволяли оперативно набирати потрібну швидкість. Не корабель — космогаторська мрія! Тому-то я лиш усміхнувся, коли станція Земля-перша на останньому сеансі зв’язку попередила нас:

— Обережно! У нас є дані, що на підході до вашого об’єкта ви можете натрапити на Чорного Джека.

Чорним Джеком, або Космічним Кашалотом, називали невідоме, колосальних розмірів, створіння, що жило у відкритому Космосі. Воно живилося метеорами, а часом могло проковтнути і цілий астероїд. Відомостей про потвору було надзвичайно мало, бо космічні кораблі гинули, навіть не встигаючи щось передати на Землю. Знали тільки те, що Кашалот дуже спритний і може розвивати величезну швидкість.

Я не звернув належної уваги на застереження Землі й мало не поплатився за це. Тільки-но ми ввійшли в сектор, як на екрані загального огляду я побачив велику темпу масу. Інтуїція безпомилково підказала, що це і є Космічний Кашалот. Я блискавично задав комп’ютеру програму на зміну курсу, сподіваючись утекти раніше, ніж Кашалот нас помітить. Але чудовисько побачило нас і посунуло на корабель.

— На місця! — скомандував я.

Па стіні спалахнула табличка: “Увага! Прискорення!” Корабель слухався всіх моїх наказів, здавалося, що він реагує навіть на думки.

Це був випадок, коли людина й машина зливаються в одне ціле. Двигуни працювали на всю потужність, але ми не відчували ні найменшої вібрації. Я звів важкі повіки й знову глянув на екран. Чудовисько наближалося.

— Командире, — звернувся до мене бортінженер. — Давайте спробуємо маневрувати. Якщо Кашалот не дуже спритний, ми можемо вислизнути.

— Ні, друзі мої, — відповів я. — Це чудовисько маневрує не гірше за нас. Випробуємо інший спосіб: летітимемо просто до Нової. Можливо, це створіння, яке живе у відкритому Космосі, звикло до низьких температур і не витримує високих. Тоді біля зірки, відчувши тепло, воно залишить нас.

Ми летіли прямо до Нової, вона була вже зовсім близько, і її випромінювання так нагріло корпус, що термозахисна оболонка подекуди пожолобилась. Охолоджувальні установки працювали на максимумі, але у відсіках було дуже жарко. Розімлілі, мокрі від поту, космонавти в знемозі лежали в амортизаційних гамаках і пили тонізуючий напій “Веселий космогатор”. Проте Кашалота не зупиняла палюча спека Нової, він доганяв і вже був майже поряд — на відстані всього кількох кілометрів.

Екіпаж не втратив самовладання, погляди всіх було звернені на мене. “Командире, придумай що-небудь. Ти ж можеш усе!” — здавалось, говорили очі моїх колег. Я підбадьорливо кивнув хлопцям, тримайтесь, мовляв, і наказав загерметизуватися в рятувальному відсіку. Коли автомат доповів про закінчення герметизації, я сів і закурив свою знамениту люльку із псевдодуба; незабаром уся кабіна потонула в клубах диму. Коли його концентрація досягнула певного рівня, я надів скафандр і натиснув кнопку викиду. Димову хмару, що вирвалася з корабля, одразу ж проковтнув Кашалот. Як я це й передбачав, дим подіяв на нього згубно. Втративши здатність керувати польотом, Кашалот не зміг чинити опору сильній гравітації Нової, впав на її поверхню і загинув.

Старий космогатор закінчив розповідь і, лукаво посміхнувшись, глянув на друзів.

— Ні, дідуню! — захоплено вигукнув Сергійко. — Здорово ти вмієш вигадувати! Фантазія високого класу!

— То ти не віриш мені? — удавано обурився старий космогатор. — Я можу довести правдивість моєї розповіді. Зараз ви побачите, який дошкульний дим у моїй люльці.

Він дістав знамениту люльку і почав набивати її.

Не чекаючи, поки старий космогатор розкурить люльку, ми позадкували до дверей. Жарти жартами, але, знаєте…

ДОЗВОЛЬТЕ ВАС З’ЇСТИ!

— Облиш, Сидорино, — трохи невдоволено казав старий космогатор Антоній Ендотеліус-молодший. — Що мені якийсь там протяг! На мене не подіяло навіть кількадобове перебування в шлунку мінотерія! А ти мене страхаєш якимись там подувами вітру.

Однак Сидорина Іванівна не звернула уваги на чоловікове бурчання. Вона причинила кватирку і накинула йому на плечі плед із вовни тіренського яка.

Онук, що саме переглядав каталог відеозаписів, зацікавлено спитав:

— Про якого мінотерія ти кажеш? Я цієї історії ще не чув.

Антоній Ендотеліус скрушно похитав головою, вкритою білим пушком.

— Ти недооцінюєш свого дідуся! За свої двадцять років ти не взнав і половини всіх історій, які зі мною сталися. Ну що ж, розкажу тобі й про цю пригоду. Отож усе почалося з того, що астрономи, спостерігаючи одну із зірок далекого сузір’я сектора В-15 РР, дійшли висновку, що там має з’явитися наднова. Дорога була далека, дослідження треба було провести дуже старанно. Летіти мав кращий з кращих, і тому мені вип…

— Антонію! — докірливо вигукнула Сидорина.

— Гаразд, гаразд! — замахав руками Ендотеліус. — Хвалитись не буду, але вибір випав саме на мене. Якби не моя скромність, я б міг розказати, що за мною на цей час було вже немало славних справ. Врятування кротарських птахів, які запилюють квіти забуття, знищення Космічного Кашалота і ще багато чого… Не казатиму далі, аби не подумали, що старому захотілося похвалитись. Отож про мій політ. Прилетів я тоді до тієї зірки, заміряв усе. Справді, обчислювальні дані свідчили, що кількість енергії, випромінюваної за останній час, різко збільшилась. Зібравши всі дані, я вже вирішив летіти назад, та певні обставини змусили мене затриматись. Одна з планет, що оберталася навколо майбутньої наднової, виявилася заселеною. Треба було вивчити місцеві умови, щоб внести свої пропозиції щодо врятування її мешканців. Майже всю поверхню планети займав океан, і цивілізація тулилась на острівцях. На одному з острівців я й “приземлився”. Температурний режим цієї планети відповідав певному земному, але в повітрі була недопустима кількість вуглецю.

Місцеві жителі прийняли мене дружелюбно, сказати б, аж надто дружелюбно. Їхня настирлива запобігливість доводила до відчаю, занудлива чемність переходила будь-які розумні межі. Вони намагались розгадати найменше моє бажання, догодити мені у всьому і, що характерно, робили це якнайщиріше. Я розумів, що найбільшою прикрістю для них буде моя відмова від їхніх послуг. Як з’ясувалося згодом, так само вони ставилися і одне до одного, і бажання кожного було законом для всієї громади.

Через три—чотири дні таких мук до мене з’явилося кілька представників вищого органу влади. На зріст ці істоти були вдвічі нижчі за людину, замість шкіри — якась навдивовижу м’яка, немов повітряна, оболонка, м’язи скидалися на драглисті грудочки, що перекочувались під шкірою. Я, одягнутий у легкий захисний скафандр з місячним запасом атомарного кисню за спиною, сам собі здавався порівняно з ними середньовічним лицарем.

Вони довго, дуже довго розпитували про моє здоров’я і настрій, а потім один звернувся до мене з цілою промовою:

— О Ендотеліус, найвеличніший із космогаторів! Ми якось літали до сузір’я Миші, і там акінайці розповідали нам про ваш подвиг, пов’язаний із знищенням землюпотрясаючого дракона. Ми, звичайно,

не сміємо просити вас про допомогу і забирати час такого доблесного і велемудрого космогатора, але, може, хоча б ваша безцінна порада…

І він оповів мені таку історію.

Тамтешні мислячі істоти, як і на більшості інших планет, вийшли з океану. Стимулом для цього було те, що їх постійно переслідував великий хижак мінотерій, який жив у воді. Рятуючись від нього, предки м'якотілих і вийшли на сушу. Та коли вони усвідомили роль мінотерія в своєму розвитку як мислячих: істот, то вдячність переросла просто-таки в релігійні поклоніння. Раз на місяць мінотерій припливав до острова по чергову жертву. Він пожирав невиліковно хворих або дуже старих м'якотілих, і з цим ще можна було миритися. Але підвищена жорстка радіація майбутньої наднової щось змінила в генетичному апараті мінотерія, і він став нестримно рости. Його організм потребував їжі усе більше й більше. Мінотерій уже припливав по данину раз на три тижні, потім на два… На той час, коли я приземлився на планеті, мінотерій припливав щоденно, і м'якотілі були близькі до відчаю.

Тисячоліття тісного спілкування мінотерія з м'якотілими не минули марно: хижак у своїй чемності і в джентльменських манерах не поступався перед будь-яким з м'якотілих. Якось я підслухав бесіду гігантських розмірів мінотерія і приреченого м'якотілого. Мінотерій довго перепрошував свою жертву, а м'якотілий умовляв його не хвилюватися; потім мінотерій пропонував відкласти пожирання хоч на кілька хвилин, а м'якотілий щиро захоплювався великодушністю мінотерія і відхиляв його пропозицію. Тим часом велетенський риб'ячий хвіст мінотерія збуджено бив по воді, здіймаючи фонтани бризок, а з великої беззубої пащі лились потоки слини.

Як мені тоді здалося, я дуже сумлінно все зважив і самовпевнено мовив:

— О шановні! Цю проблему можна розв'язати просто. Скажіть мінотерію, коли він припливе по наступну жертву, що просите його більше не з'являтися у вас. Наскільки я зрозумів, на вашій планеті не заведено відмовляти.

— Як?! — здивувалися м'якотілі. — Просто взяти й попросити?!

— Прошу вас, — я лукаво зробив наголос на слові “прошу”. — Зробіть так, як я сказав.

Наступного дня опівдні на березі зібрався натовп, чекаючи на мінотерія. Незабаром океан сколихнувся, хвиля з шурхотом накотилася на пісок, і з води показався величезний тулуб, вкритий лускою. Чудовисько поклало на прибережну гальку хвою потворну крокодилячу голову і почало теревенити про те, як би йому хотілося, щоб його сухопутні друзі були здорові й щасливі. При цьому очі почвари палали голодним вогнем.

Я підштовхнув старійшину під бік, і він, озираючись на мене, ніби шукав підтримки, вийшов наперед.

— О незрівнянний і пречудовий! — мовив він тремтячим голосом. — Якщо ти з такою ж швидкістю пожиратимеш твоїх вірних друзів, то невдовзі нікому буде берегти в своїх серцях добру пам’ять про тебе. Тільки через це ми просимо тебе ніколи не припливати сюди!

По тілу мінотерія пробігла нервова судорога.

— Хто вас, о найдорожчі, напоумив на цей крок? — прогримів його голос.

— Ось цей космогатор — Антоній Ендотеліус-молодший, — покірно відповіли м’якотілі, які не вміли брехати.

Голод, напевне, неабияк загострює кмітливість, тому що після недовгих роздумів мінотерій прийняв несподіване рішення.

— Гаразд! — заревів він. — Не задовольнити вашого прохання я не можу. Але й ви мусите вдовольнити моє. Я не можу жити без їжі, тож віддайте мені на поживу космогатора!

— Мене на поживу? — здивувався я. — Що за дурні жарти?

— Це його прохання! — загула юрба. — Мінотерій попросив!

— Ну, добре, — процідив я крізь зуби. — Нарікай на себе, почваро! Гаразд, мінотерію, — голосно сказав я. — Але я сумніваюсь, чи пройду через твою горлянку. Адже досі ти ковтав істот удвічі менших за мене.

Мінотерій зареготав, розкривши пащу, в якій могли б вільно вміститися кілька ваговозів. Не роздумуючи більше ні секунди, я вскочив у цю печеру, щасливо поминувши рогові пластини при вході в ротову порожнину. Ще одне зусилля, і я посунувся по похилій трубі кудись униз. Мене одразу ж оповила темрява, в якій щось булькало і чвакало. Я збагнув, що потрапив у шлунок. Мій розрахунок полягав у тому, що шлунок мінотерія в процесі еволюції пристосувався до перетравлення м’якотілих з їхньою ніжною тканиною. Я ж зліплений з

іншого тіста, крім того, на мені був, якщо ви пам’ятаєте, легкий захисний скафандр із запасом атомарного кисню на кілька тижнів.

Що я тільки не виробляв, опинившись у шлунку! Я скакав, танцював, товк у стінку кулаками, ніби на боксерському тренуванні. Я чув, як стогнало від болю чудовисько. Вже під кінець першої доби воно заблагало пощади.

— Виходь, — почув я приглушений звук його голосу. — Нічого тобі не буде.

Та я згадав про м’якотілих і вирішив боротися до кінця.

Ще кілька днів тривав мій поєдинок, який геть виснажив мене. Нарешті чудовисько смикнулось востаннє і затихло. Я прислухався: воно не дихало.

Через напіввідкриту пащу я обережно вибрався назовні й розглянувся довкола. Чудовисько лежало на якомусь незнайомому безлюдному острові. Помітивши мене, в повітря знялися зграї птахів. Нараз я побачив, як з-під кущів низького чагарника до чудовиська метнувся маленький звірок, схожий на тхора. Не зважаючи на мене, він вирвав з тіла мінотерія шматок м’яса і став жадібно пожирати його. Я байдуже поглядав на звірка, міркуючи, що ж мені робити далі, і раптом з подивом помітив, що звірок почав швидко змінюватись, перетворюючись на маленьку копію мінотерія — така ж хижа голова, такий же риб’ячий хвіст.

“Ось як тут передається генетична інформація!” — подумав я, обережно підкрадаючись до мінотерія-малюка. Стрибок — і маленький звір забився в моїх залізних руках.

З кори дерев я сплів нашийника і повідець і ні крок не відпускав від себе “новонародженого”. Годував я його яйцями птахів, які гніздились на острові. Мінотерій ріс на диво швидко і вже через тиждень був досить сильний, щоб перевезти мене на острів, який я покинув.

Заплив скінчився щасливо, м’якотілі щиро дякували мені. Л нового мінотерія я забрав на Землю. Там йому дали цитостатики, щоб зупинити ріст, і він лишився невеликим, досить цікавим створінням.

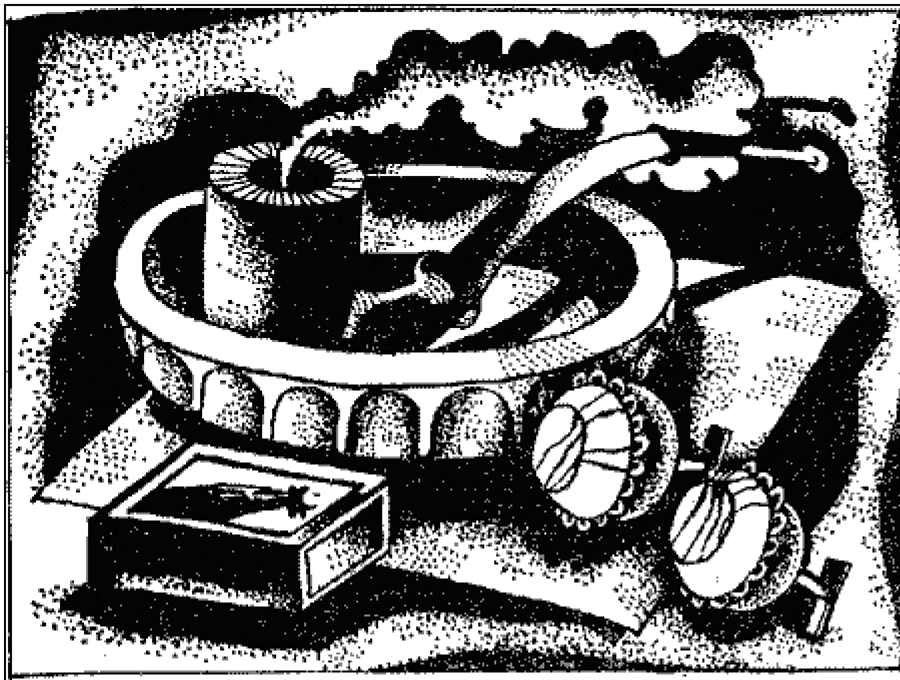
— Згадав! — вигукнув онук. — Коли я був ще зовсім маленьким, ти водив мене в біопарк інопланетних форм у відділ мислячих м’ясоїдних. Мінотерій — він кумедний такий, чемний, з усіма вітається.

— Чемний то він чемний, — похитав головою Ендотеліус. — А от якось мало не проковтнув двоголову рептилію з боліт планети Охани. Добре, що доглядач вчасно нагодився.

— А з м’якотілими що сталось? — поцікавився онук.

— Евакуювати їх було дуже дорого, хоча якби це був єдино можливий варіант, то про витрати й не подумали б. Але ностальгія для таких вразливих істот могла стати згубною. Ми обрали простіший шлях: вистрелили в зірку кількома тисячами тонн інгібітора антинадновітну. Таким чином перетворення в наднову відвернули. А м’якотілі… вони приєдналися до мешканців тих планет, які згадують моє ім’я із захопленням і вдячністю..

СТАРІ ЗАПОНКИ

— Сидорино! — голос Антонія Ендотеліуса був украй роздратований.

Сидорина Іванівна ввійшла до кімнати і обімліла. Розгардіяш у кімнаті був страшний: шухляди комода повисовувані, все в них лежало жужмом; шкатулка, яка завжди стояла на робочому столі космогатора, валялася на дивані.

— Тонику! — тихо ойкнула дружина. — Що ти робиш?

Антоній Ендотеліус блиснув очима і гнівно відповів:

— Запонки шукаю, от що! Нема їх, наче в гравітаційну діру провалились!

Сидорина Іванівна лагідно, як неслухняну дитину, покартала чоловіка:

— Нащо ж було влаштовувати цей розгардіяш? Підійшов би до мене і спитав, де вони.

Антоній Ендотеліус стенув плечима.

— Що я, сам не можу знайти? А справді, де ж вони? Я хочу їх надіти до приїзду Клеобатіса.

— Вони лишились у манжетах твоєї парадної сорочки.

Ендотеліус з полегшенням зітхнув і попрямував до шафи. Онук, що ввійшов слідом за бабусею, здивовано поглядав на старого

космогатора.

— Навіщо було стільки шукати якісь там старі запонки, коли можна замовити хоч сотню нових, і їх одразу ж пришлють пневмопоштою? — спитав він.

— Не якісь там!.. — спалахнув дід. — Ці запонки мають дуже цікаву історію!

— Розкажи, дідусю! — попросив онук, який любив послухати спогади славного космогатора. — А я тим часом у кімнаті приберу.

— Правильно, — заохотив Антоній. — Краще самому прибрати, кіберам я не дуже довіряю. Отож слухай: запонки ці — неземного походження. Ось подивись.

Він вийняв одну запонку і подав онукові. Той обережно погладив її поліровану жовтувату поверхню.

Антоній Ендотеліус усміхнувся.

— Не бійся, Сергію, вони не такі крихкі, як здається. Запонки зроблені з ікла звірозавра, який жив на Тарані. Міцнішого за ці ікла нема в природі нічого. За винятком особливих сплавів, звичайно. Цими запонками я завжди дуже пишався і не приховував того, як я їх добув. За допомогою звичайного великокаліберного карабіна — бластерів тоді ще не було — одним пострілом я поклав хижака, який разів у три був більший за нашого слона. Траплялися, звісно, скептики, які брали під сумнів правдивість моїх розповідей.

І ось, коли минуло десять років з часу закінчення космошколи, ми, колишні випускники, вирішили зібратись і відсвяткувати ювілей. Створили організаційний комітет, який займався підготовкою зустрічі і розсилав запрошення. Дістав запрошення і я. Після стандартного надрукованого тексту йшла коротка приписка: “Сподіваємося, що на зустріч ти прийдеш у своїх славнозвісних запонках”. Ця дописка потішила мене, і я вирішив неодмінно прийти в запонках, щоб присоромити тих, хто сумнівався.

Я обшукав всю квартиру — запонок не було ніде! Перетрусив усі речі, оглянув кожен закуток. Запонки мов у воду впали! Що було робити? Не прийти па зустріч я не міг. А з’явитися на вечір без запонок і вислуховувати глузування та двозначні жарти — цього я б не витримав. Як найправдивіший з людей, я терпіти не можу, коли істинність моїх слів беруть під сумнів. Становище склалося важке, але не безвихідне. Для Антонія Ендотеліуса не буває безвихідних

ситуацій! До зустрічі лишався тиждень. Ще не все було втрачено. Я замкнувся в своїй скромній майстерні і з допомогою двох кіберпомічників та малого комп’ютера за п’ять днів створив… машину часу.

— Я думав, що її винайшов Гамацький! — вигукнув Сергій.

— Гамацький автоматизував систему управління і, зробивши точним наведення, дав змогу користуватися машиною аерологам і палеонтологам, які не мають спеціальної технічної освіти. Принцип дії машини часу ти знаєш: просторово-часові хвилі розкладаються на складові, далі за допомогою спеціального інтегратора сполучаються в певних пропорціях. Тому-то моя машина переміщається не лише в часі, а й у просторі. Користуючись цією машиною, я вирішив повернутися в минуле до моменту полювання на звірозавра і вирізати у нього ще одне ікло, щоб зробити нові запонки.

Я надів скафандр, узяв бластер і, сівши в апарат, увімкнув нагромаджувач енергії на викид. На мить усе довкола розчинилося в блакитному сяйві. Коли воно зблякло, я побачив, що опинився на Тарані. Прибув я вчасно: роззлючений звірозавр наближався до мого попередника, якого для зручності я називатиму Антонієм-старшим. Видовище, яке я спостерігав, було неповторне. Багатотонна туша, більше схожа на гігантський механізм, ніж на тварину, мчала на Антонія-старшого, а той зберігав цілковитий спокій. Чітким рухом він підняв карабін, поволі прицілився і вистрелив. Звірозавр біг далі. І ось тут я подумав, що діється щось не те. Моя пам’ять добре зберегла епізод полювання: після першого ж пострілу хижак важко впав па передні ноги і повалився на бік. А цього разу звірозавр і далі біг на Антонія-старшого. хоч той не переставав методично всаджувати кулю за кулею в страшного звіра. Треба було щось робити. Я підняв бластер і натиснув на спуск, та було вже пізно. Блиснули величезні ікла в яскраво-червоній пащі, і звірозавр проковтнув Антонія-старшого так само легко, як пес ковтає муху.

Проте постріл із бластера, а може, один із пострілів Антонія-старшого виявився смертельним. З глухим ударом, від якого застугоніла земля, звірозавр упав на бік, і, кілька разів конвульсивно вгативши по землі зазубреним хвостом, затих. Я був приголомшений, здивований, вражений, як ніколи в житті! На моїх очах сталося неймовірне: минуле змінилось. Очевидно, ніжну тканину часу

пошкодило грубе втручання моєї машини, причинно-наслідкові зв’язки порушились, і причиною наслідку стала подія, яка мала відбутися в майбутньому — що це таке, я розкажу тобі трохи згодом. Мій розум і уяву тієї миті гнітила безглуздість того, що діялося. Я загинув десять років тому в пащі звірозавра і водночас стояв живий і здоровий перед своєю ж своєрідною могилою. Збожеволіти можна! Та довго роздумувати над цим було ніколи — акумулятори машини часу швидко розряджалися. Бластером я вирізав ікло з пащі чудовиська, сів у машину і прибув своєчасно за чотири дні до зустрічі однокурсників. Пішов до одного старого майстра, і він за моїми ескізами зробив запонки — точну копію тих, що загубилися.

Я був цілком задоволений, коли однокурсники, побачивши мої запонки, ніяковіли і з каяттям казали:

— Ти пробач, Тонику, що ми сумнівались.

— Неймовірно! — вигукнув Сергій. — Як же ти пояснюєш той факт, що Антоній-старший загинув, а ти живий?

Антоній Ендотеліус, усміхаючись, поплескав онука по плечу.

— Усе складне пояснюється дуже просто. Адже я знаю час і місце, де звірозавр проковтнув мого попередника. Маючи машину часу, завжди можна полетіти в минуле і відвернути трагедію. Тобто я живий через те, що існує можливість запобігти смерті мого попередника. Це саме той випадок, коли причина, криючись у майбутньому, може викликати подію-наслідок у минулому. І доки я живий і пам’ятаю просторово-часові координати, все лишатиметься, як і було раніше.

— Ну, а якщо… ну, а коли… — зам’явся онук.

— Якщо я помру? — просто спитав Антоній Ендотеліус. — До того я передам координати тобі, отже, можливість змінити минуле залишиться. Знову повертатись у минуле мені б не хотілося. Хто знає, які зміни в сучасне внесе чергове грубе вторгнення в минуле. Тому-то літають туди тільки у виняткових випадках за спеціальним дозволом Вищої Ради.

— Зустрічай гостей! — раптом голосом Клеобатіса озвався динамік на стіні.

Антоній Ендотеліус підхопивсь і подався до дверей, в які вже входив огрядний, з насмішкуватим поглядом голубих очей, Клеобатіс.

— Низенький уклін господарю і господині. І ти тут? — приємно здивувався він, побачивши Сергія. — Здрастуй, плем’я молоде, незнайоме! А поглянь, Тонику, який я подарунок тобі приніс! Років сорок, напевне, у мене ця дрібничка лежала, не менше. Учора перебирав свої речі і випадково знайшов. Мабуть, колись ти забув їх у мене, ці твої славнозвісні запонки з ікла звірозавра.

І він подав запонки Антонію Ендотеліусу, який не міг приховати здивування.

— От тобі й маєш, — сказала Сидорина Іванівна, посміхаючись. — Треба було летіти на Місяць через Юпітер!.. Винаходити машину часу, мчати за тридев’ять земель, коли можна було, не встаючи з крісла, спитати по відеотелефону: “Клеобатісе, поглянь, чи нема у тебе моїх запонок?” А у всьому винна твоя неуважність!

Антоній Ендотеліус підморгнув онукові і серйозно відповів:

— Нічого мене сварити за неуважність. Якби не вона, не було б машини часу. До того ж, маючи дві пари запонок, одну з них я можу подарувати Сергієві. До речі, ніхто не знав, куди поділася моя шпилька до краватки? Та сама, з кігтя дракоїда. З цією шпилькою пов’язана дуже повчальна історія. А втім, про це трохи згодом, після обіду.

ПІДІРВАНИЙ АСТЕРОЇД

Клеобатіс відмовився від послуг аеротаксі і, підхопивши чемоданчик, подався до хати, дорогу до якої міг знайти з заплющеними очима. Антоній Ендотеліус-молодший так яскраво змальовував свій сільський рай, що Клеобатісу раптом здалося, ніби він колись уже бував тут. Розмірено ступаючи, він піднявся вгору вузькою, мощеною гранітом дорогою і з задоволенням відзначив, що майже не задихався. Він зупинився і глянув назад. Річкова долина заросла ясно-зеленими травами, далеко, біля самого обрію, темний зубчастий край лісу підкреслював блакить неба, такого глибокого, яке буває тільки ясної осені, коли починається бабине літо — чарівна пора, сповнена тихої привабливості і незбагненної печалі. Срібляста павутина, плавно вигнувшись, зачепилася за плече Клеобатіса.

— Як гарно! — зітхнув Клеобатіс і поволі побрів далі.

Перед невеликою кам’яницею з райдужним поліпропановим дахом, який давно вийшов з моди, він зупинився. Клеобатіс пошукав очима об’єктив, щоб повідомити робота-управителя про своє прибуття, та, на свій подив, нічого не побачив. З дірочок у хвіртці звисав товстий капроновий шнур. “Смикни за мотузочок, двері й відчиняться”,— з усмішкою згадав Клеобатіс і потягнув за шнур. Хвіртка, заскрипівши, відчинилась.

Стежкою, обабіч якої цвіли аргонії, Клеобатіс попрямував до хати. Гравій хрускотів у нього під ногами. З-під різьбленого ґанку ліниво гавкнув рудий песик. Тільки при дверях Клеобатіс помітив чорну сіточку мікрофона, але не встиг нічого сказати. На гавкіт з хати вийшов старий космогатор Антоній Ендотеліус-молодпшй. Його обличчя сяяло в усмішці, він хутко зійшов з ґанку і міцно потиснув руку гостеві.

— Який я радий! Дуже вчасно! — вигукнув Антоній Ендотеліус і, одразу ж спохватившись, додав: — А втім, ти завжди вчасно. Але сьогодні у мене подвійне свято: приїхав онук з товаришем. З Церери прилетіли. Важко нам із Сидориною звикати, що його немає. Адже відтоді, як з його батьками сталося нещастя, він весь час жив у нас.

— Тепер він дорослий, — сказав Клеобатіс.

— О! — вигукнув старий. — Він у мене відомий вчений в галузі мутації генів, які визначають синтез гідроксилази.

Клеобатіс з розумінням покивав головою і зайшов до хати.

— Я тебе лишу з хлопцями, а сам піду на кухню: скажу, щоб кіберкухареві задали програму й на тебе.

Клеобатіс доброзичливо привітався з юнаками і відзначив собі, що Сергій — онук Антонія Ендотеліуса — чимось занепокоєний. Юнак кидав швидкі погляди то на товариша, то на Клеобатіса. Раптом він підвівся з дивана і, трохи почервонівши, звернувся до Клеобатіса:

— Дядьку Клео, мені треба поговорити з вами. Наодинці. Вибач, Клавдію, це дуже особисте.

Вони вийшли в іншу кімнату.

— Бачите, дядьку Клео, мені дуже незручно за дідуся Антонія…

Клеобатіс здивовано звів брови.

— Коли я сам, нехай вигадує, я його зрозумію і осуджувати не буду, — вів далі Сергій, — але ним весь час володіє нестримне бажання розповідати і при сторонніх неймовірні історії, які нібито були з ним. А історії такі, що… Мені б не хотілося, щоб мій дід став через це об’єктом насмішок. Ось і зараз він приготувався частувати пас наступною “найправдивішою” з історій.

— Про що ж ітиме в цій історії? — поцікавився Клеобатіс.

Сергій розгнівано махнув рукою.

— Про якийсь підірваний астероїд.

На його подив, Клеобатіс помітно пожвавішав.

— Про підірваний астероїд? Це дуже цікаво! Нехай розкаже.

Сергій здивовано глянув на нього. В цей час з кухні, дрібочучи ногами, повернувся Антоній Ендотеліус. Старанно випрасуваний чорний костюм висів на ньому, як на вішалці.

— Ну що ж, сядьмо, — сказав він, потираючи руки. — Скоро буде готовий сніданок, а тим часом, щоб розважити вас, розкажу вам одну історію, яка сталася зі мною. Найправдивішу з історій.

Сергій благально глянув на Клеобатіса. Той вдав, що не помітив цього.

— Отже, — почав Антоній, обвівши всіх натхненним поглядом, — сталося це ще тоді, коли я працював пілотом на малих розвідниках класу Б. Без зайвої скромності скажу: пілот я був пречудовий…

Сергій ніяково зіщулився. Його товариш грайливо хихикнув.

— Мушу сказати, що той період був для мене страшенно нещасливий. Якось, приміром, після віртуозно зробленої посадки на одному двигуні, я спіткнувся на зовсім рівному місці космодрому і… зламав ногу. Пролежавши місяць у гіпсі, я виписався з лікарні й одразу ж подався до свого друга Клеобатіса. Його вдома не було, зате мене зустріла вівчарка, злюща, як сто чортів. Мабуть, їй не сподобався лікарняний запах, що йшов від мене, і вона так хапнула мене за здорову ногу, що я кульгав зо три тижні.

Все це змусило мене серйозно замислитись. Я вирішив проаналізувати, як впливає на життя людини фактор везіння, тобто сукупність обставин, що сприяють діяльності даного індивідуума і перевищують певну середньостатистичну величину. Я не був щасливчиком, але й невдатником не був теж, отже, сприятливі й несприятливі обставини в моєму житті чергувалися досить рівномірно. Кількість щасливих і нещасливих випадків у житті людини скінченна, як і саме життя. Виходить, чим більше нещасливих випадків станеться з тобою на початку, тим вірогідніше, що надалі частіше траплятимуться випадки щасливі. Я зрозуміло пояснюю?

Слухачі мовчки кивнули.

— Що ж мене змусило замислитись? — тоном неперевеіреною оратора виголосив Антоній. — Саме в цей час мені запропонували надзвичайно цікаву роботу, для якої везіння було б дуже бажаним. Робота полягала ось у чому: до Землі наближався астероїд К-3758.

Через місяць він мав зіткнутися з Землею… Величезне космічне тіло наробило б утратної біди. Кому ж, як не мені, випадало відвернути катастрофу!

Сергій приречено опустив голову. Бабуся Сидорина, підперши пухку щоку кулаком, з явним задоволенням слухала старого космогатора.

— І ось, — усе більше запалюючись, вів далі Антоній Ендотеліус, — я взявся зробити кілька вибухів на астероїді, щоб розколоти його на дрібні шматки, які вже не були б для Землі небезпечними. Сказано — зроблено! Навантаживши ракету вибухівкою, я полетів до астероїда.

Мінімальна сила тяжіння на ньому уповільнила мою роботу. Лише завдяки моєму досвідові і незвичайним здібностям мені пощастило закінчити роботу буквально за кілька хвилин до крайнього терміну й закласти вибухівку в усіх визначених точках. Відлетівши від астероїда на кілька десятків кілометрів, я натиснув кнопку дистанційного підривача. Але вибуху не сталося. Я зрозумів, що смуга невезіння не скінчилась, а тим часом астероїд треба було підірвати, хоч би там що. Я аж здригнувся, уявивши, що станеться, коли ця мертва брила зіткнеться з живою плоттю нашої планети. Зволікати не можна було! Часу лишилося зовсім мало. Я підлетів до астероїда, одним стрибком подолав відстань між ракетою та зарядами і вручну замкнув контакти. Пекельний вибух струснув астероїд, як пір'їнку, мене відкинуло просто у відкритий люк ракети. Я вдарився об пульт управління, і несподівана думка обпекла мене божевільною надією: почалася смуга везіння! При ударі об пульт я якось натиснув кнопку старту, на табло засвітився напис: "До старту готовий", і почався п'ятисекундний відлік часу. Новий поштовх, що струснув астероїд, відкинув мене в пілотське крісло, і тієї ж миті запрацював стартовий двигун.

Широко розплющивши очі, я дивився на екран, стежачи, як спухає на місці астероїда страхітливий пульсуючий клубок матерії; багрово-оранжеві язики полум'я прорвалися крізь чорні хмари.

Задоволено зітхнувши, я відкинувся на спинку крісла. Завдання було виконано.

Антоній Ендотеліус переможно оглянув присутніх. Бабуся Сидорина, усміхнувшись, подивилася на Антонія.

— Він завжди так цікаво розказує цю історію і завжди по-новому.

Сергій почервонів, як рак. Клавдій тер обличчя долонею, намагаючись приховати усмішку. Клеобатіс пильно подивився на давнього друга.

— Ти казав, що в цій пригоді немає ніякої твоєї заслуги?

— Везіння, розумієш. Смуга така пішла. Я ж пояснював.

— Везіння, і все?

— Ти що, не віриш мені? — захвилювався Антоній Ендотеліус. — Смуга невезіння змінилася на смугу удачі. От і все!

— Ти дещо забув, — сказав Клеобатіс, похитуючи головою. — Я ж був тоді корабельним лікарем і сам оперував твоє ліве стегно, розірване осколком астероїда, і накладав гіпс на ліву гомілку; як зараз пам’ятаю цей класичний перелом медіальної щиколотки із зміщенням під кутом.

— Ви ж казали, що вас укусив собака, а ногу зламали, впавши на космодромі, — не втримався Клавдій.

Сергій смикнув його за рукав.

— Старий космогатор трохи погрішив проти істини, — мовив Клеобатіс. — Йому справді доручили підірвати цей. астероїд, але часу було обмаль, і він добре знав, що закласти вибухівку в багатьох місцях уже не встигне. Тому він випустив частину пального з баків на грунт і, давши хвилинну готовність, за допомогою індивідуального ранця-двигуна спробував відлетіти від астероїда якнайдалі. Через хвилину двигуни запрацювали, пальне спалахнуло, і весь заряд у кількох критичних точках і в ракеті вибухнув. От і вся історія.

— Навіщо ж ти все це навигадував? — з докором вигукнув Сергій, звертаючись до діда.

— Гм… справді, — підтримав його товариш. Ендотеліус ніяково посмикував вуса.

— Бачите, друзі мої, правда — це… надто вже серйозна заявка… є… на монументальність своїх заслуг, на бажання їх увічнити, чи що. А подати їх у вигляді жарту — це зовсім інша річ. Якщо подумають, що я прибріхую, не ображусь.

— Ти просто невиправний, — ніжно сказав Клеобатіс, поклавши руку на плече друга.

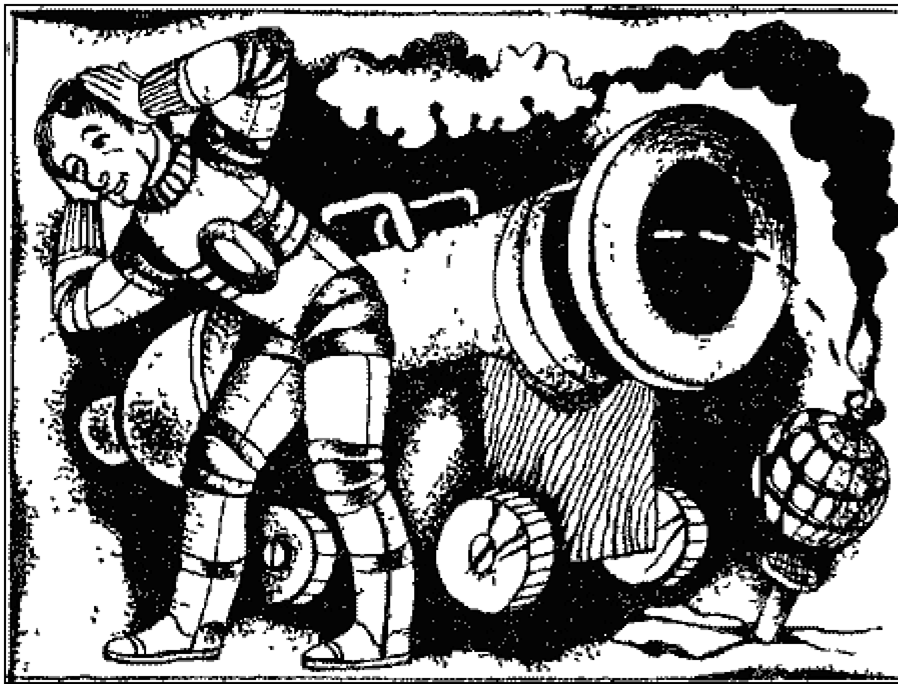
— Трохи пофантазувати — ніколи не завадить, — зауважив Анатолій Ендотеліус і раптом, знову пожвавівши, сказав: — Пригадую,

як одного разу професор Тардус дав мені на випробування перед моїм польотом на планету Земфір таблетки правдивості. Через ці таблетки мене там обрали королем…

Він зустрів застережливий погляд Клеобатіса і, закашлявшись, докінчив:

— А втім, про цей випадок я розкажу вам іншим разом.

РАДИКАЛЬНИЙ МЕТОД

Лапатий, спокійний, святково-білий сніг падав на землю. Антоній Ендотеліус трохи засмучено дивився у вікно.

— Ось і ще одна зима минула, — ледь чутно промовив він.

— Що? — озвався онук.

— Ні, я не до тебе Це я по-старечому сам із собою розмовляю. Пригадалось, як опинився в такій самій, як ти, ситуації

— І звісно ж, вийшов з неї з честю?

— Авжеж, будь певен, і не пив, як ти?

— Я не ню, — ніяково відповів Сергій і, підвівшись із стільця, накульгуючи, теж підійшов до вікна — Жаль просто, що через таку дрібницю доводиться сидіти дома.

— Розкажу я тобі зараз, — мовив Антоній Ендотеліус, вмощуючись у крісло і набиваючи люльку, — як я перехворів на те саме. Коли дізнаєшся, що ти не єдиний, хто опинився в скрутному становищі, стає легше Був я тоді молодий, відважний космогатор Космогація — одна з дисциплін, які ти вивчаєш, а в мене була улюблена робота. Після мого знаменитого прольоту через кільця Сатурна мені запропонували півтора місяця відпустки. Як я не відбивався, а відпочивати мене змусили, пославши на місяць на Гаванські острови, а півмісяця дозволили побути дома. І ось, коли до

польоту лишалося десь днів п’ять, зі мною сталося те саме, що і з тобою зараз. Після марних спроб вилікуватися, я подався в третій космоклуб, який мав не дуже добру славу через часті порушення дієтичних норм.

Увечері я ввійшов у яскраво освітлене приміщення, де за кавою сиділи бувалі космогатори. На моєму обличчі був написаний такий відчай, що розмови в залі одразу ж припинились.

— Що з тобою, Тонику? — в один голос почали розпитувати мене ці славні хлопці. — Може, допомогти чимось’’1

— Хлопці! — з сумом вигукнув я. — Ніхто мені не допоможе! Річ у тому, що мені не дозволять наступного разу летіти. От побачите.

— Мозолі! — вихопилось ніби з одних грудей. — Бідолаха! Не дозволять летіти!

Засмучений, я сів у кутку. До мене зразу ж підбіг кіберофіціант, кумедно дрібочучи павучими ніжками.

Я зробив замовлення. Мої слова почув колега космогатор, що сидів поруч.

— Ти занапастиш своє окислювальне фосфорилування, Ендотеліус! — вигукнув він. — Подумай про жирову інфельтрацію печінки! Тобі треба вживати третю суміш і пити вітамінізований напій. Я зараз же заміню замовлення.

Я зупинив його.

— Мені нічого втрачати. Медицина все одно не може мені допомогти. Рак навчились лікувати, спадкові хвороби переможено, грипу більше немає. А мозолі лікувати не навчились. Мені й припарки робили, і примочки, і змушували ковтати гидкі таблетки. І все даремно!

Мені тактовно дали спокій, і я, сидячи в своєму кутку, прислухався до балачок. Поряд зі мною розмовляли два космогатори з третьої бригади. Вони говорили про “зникнення” матерії від зіткнення з гравітаційним каналом.

— А що як зробити гравітаційну щілину набагато вужчою? — спитав той, що сидів до мене спиною.

— О, тоді можна й атом розщепиш! — впевнено відповів його співрозмовник.

І тут мене ніби струмом ударило! Принцип створення гравітаційного каналу, чи, іншими словами, нуль-просторового

переходу, відомий уже давно. Вся справа в тому, щоб створити просту й надійну систему мікрофокусування гравіполя. Схема такої системи чітко вимальовалась у моїй голові. Я хутко, майже не шкандибаючи, попрямував до виходу.

На чотири дні замкнувся у своїй майстерні. Їв раз на добу, спав по три години. І ось, нарешті, апарат, завбільшки як мильниця, був ютовий. Мені не терпілося показати його в дії космогаторам, і, оскільки я був цілком упевнений в безпомилковості своїх розшуків, то, навіть не випробувавши свій апарат, подався з ним у той самий третій космоклуб.

— Еврика! — закричав я з порога. — Я винайшов апарат, за допомогою якого можна видалити мозолі з точністю до мікрона.

Космогатори зацікавилися.

— Ану, продемонструй!

Про всяк випадок я попросив усіх відійти в другий кінець залу; щоб присутнім було добре видно, я поклав ногу на стіл і, закріпивши апарат на столі, зсунув важілець енерговикиду всього лиш на одну поділку.

Тієї ж миті з апарата вирвався яскравий промінь, з гуркотом завалилася зовнішня стіна, приміщення наповнилося пилюкою. Я швидко повернув важілець у вихідне положення.

— Тонику, що з тобою? Ти не поранений? — почулися схвильовані голоси космогаторів.

— Ні! Все гаразд! — бадьоро відповів я, глянувши на ногу. — Експеримент пройшов вдало — мозоль видалено!

Так уперше було проведено випробування дезінтегратора — могутньої і надійної зброї, якою тепер оснащують космічні кораблі і яку у вигляді стрілецької зброї видають космогаторам перед вильотом на планети, де є особливо агресивна фауна.

ОСТАННІЙ СТРИБОК ФАСЕТОЧНИКА

Сергій ввійшов у кімнату, як чорна хмара.

— Ти розчарований? — наче пі про що не догадуючись, спитав Антоній Ендотеліус. — Не сподобалась симфонія?

Сергій скривився.

— Вона була така довга, що тільки іноді траплялися непогані місця.

— Милославі теж не сподобалась? — ніби між іншим поцікавився дід.

— Я був сам, — похмуро відповів онук.

Кіберприбиральник порався біля Сергієвих ніг, витираючи взуття. Сергій роздратовано гримнув на кібера, і той слухняно завмер.

— Не прийшла? — спитав дід співчутливо.

— Прийшла, — юнак глибоко зітхнув, і по кімнаті війнув вітерець. — Прийшла і сказала, що хоче подивитися по візору повтор інформпоказу загибелі сорок восьмої експедиції.

— А ти?

— Я вирішив, що коли ми вже домовились іти в симфонічний, то підемо тільки туди. Інформпоказ сорок восьмої буде ще не раз.

— А чому б не поступитись Милославі? — лагідно спитав Антоній Ендотеліус.

— Саме сьогодні я вирішив поговорити з нею серйозно і без зайвих свідків.

— Еге, — зітхнув Антоній. — Доведеться тобі звикати до узгодження і керування. Жінка в сім'ї — неформальний лідер.

— У сім'ї? — знияковів Сергій і квапливо перевів розмову на інше. — До речі, що ж передавали про сорок восьму на Реї?

— Експедиція загинула не вся, — Антоній Ендотеліус випростався на весь свій величезний зріст і заходив по кімнаті. Штани лопотіли довкола його худих ніг. — Фіннебук повернувся. Повернулася, не виконавши завдання, людина, мозок якої щодо швидкості дії не поступається перед комп'ютером і безстрашність якої ввійшла в прислів'я. У свої двадцять п'ять років я лиш трохи перевершував нинішнього Фіннебука, а це щось та важить.

— Еге ж, — пробурмотів онук. — Жахлива пригода. Незбагненна таємниця.

Він глянув на Антонія Ендотеліуса очима, які раптом спалахнули, і з ентузіазмом вигукнув:

— Я б хотів опинитися там, на Реї, поруч з Фіннебуком і допомогти йому розгадати цю загадку! Думаю, що в усьому винен Блідий Фасеточник.

— Ти так думаєш? — якось дивно всміхаючись, поцікавився старий космогатор. — Твій здогад досить правдоподібний. Проте хочу запевнити тебе, що тут, у цій кімнаті, ти будеш ближче до розгадки, ніж там, на далекій планеті. Ось поглянь…

Антоній Ендотеліус пішов на кухню і викотив звідти, тримаючи за велосипедне нікельоване кермо, щось приземкувате, вкрите, непрозорою пластиковою плівкою. Жестом фокусника космогатор зірвав покривало з таємничого предмета, і Сергій вражено ахнув.

— Плазмова гармата!

— Так, — суворо підтвердив Ендотеліус. — Плазмова гармата — могутня корабельна зброя, перед дезінтегратором не поступиться.

— Гармата? Тут? Навіщо? — вигукнув вражений онук.

— Зараз ти все. зрозумієш. Зокрема те, чого Комітет настійно рекомендував з п'ятнадцятої до шістнадцятої години не виходити з будинків. Тільки не перебивай мене вигуками, репліками з місця і наївними запитаннями. Всі запитання до доповідача — після виступу. Отже свій виступ перед шановною аудиторією я почну з того, що

нагадаю досить банальну істину: тварина, керована здебільшого інстинктом, майже не передбачає майбутнього. Людина ж прогнозує майбутнє на довгий час. Через те, хоч би які досконалі пристрої для нападу мала тварина, людина її переможе, бо мислення — найсильніша зброя. Тепер коротко про головне. Загинуло п’ять учасників сорок восьмої експедиції. Живий лишився тільки Фіннебук. От він і розказав, що біля трупів, які з розірваними горлами лежали в калюжі крові, вони завжди знаходили сліди Блідого Фасеточника, хоч ніхто не бачив, що нападав саме вій. Ти знаєш, що Блідий Фасеточник — це гігантський хижак, великі фасетчасті нарости на голові якого пристосовані, очевидно, для акумуляції енергії.

Комітет попросив мене розібратися в причинах трагедії, і я полетів на Рею.

— А нам казав, що літав погостювати у Клеобатіса! — ображено кинув онук.

Обличчя Антонія затуманилось.

— Попробуй скажи! Ти не знаєш своєї бабусі! — Старий космогатор боязко глянув на двері, хоча знав, що Сидорина Іванівна повернеться з будинку відпочинку тільки через тиждень. — Є одна людина на Землі, якої я побоююсь, — це твоя бабуся, моя люба дружина. Якби вона довідалась про мої справжні наміри, політ ніколи не відбувся б!

Злітав я на Рею, уважно все обстежив. З’ясувалися дуже цікаві обставини. Перша: справді, біля останнього трупа, точніше біля місця, де раніше лежав труп, я знайшов сліди Блідого Фасеточника. Сам собою напрошується здогад, що людей убивав він. Про це не знав космонавт, який загинув першим, але ж решта могли здогадуватись і бути насторожі. Та, хоч як це дивно, по Фасеточнику не було зроблено жодного пострілу. Друга обставина: рана, яку Фасеточник завдавав людині, була, безумовно, смертельна, проте у всіх випадках після поранення людина рухалася далі — це видно з кривавого сліду, — долаючи ще якихось десять—п’ятнадцять метрів. Просто дивно! Але ще дивовижніше те, що всі приречені на смерть повзли геть від корабля, а отже, від допомоги!..

У Сергія вихопився вигук здивування.

Задоволений ефектом, Антоній Ендотеліус вів далі:

— Я довго сушив собі голову над цим і дійшов цікавого висновку: Фасеточник може переміщатися в часі. Фасетка — це збирач енергії, за допомогою якої він трансформує час. Події можна уявити собі так: Фасеточник, переміщаючись стрибком у минуле, скаче в те місце, де людина була близько п'ятнадцяти секунд тому. Хижак вискакує ніби з повітря, зненацька вражаючи жертву. Людина майже зразу гине від величезної втрати крові і больового шоку, але… час, можна гадати, має певну інертність. Він переміщує в просторі охоплену агонією людину на те місце, де вона була, коли Фасеточник зробив свій стрибок. Дія, яка відбулась, має повторитись хоч би там що, навіть коли діючий об'єкт знищено вторгненням з майбутнього.

Фасеточник — серйозний супротивник, нічого не скажеш. Але й у нього є слабке місце. Сліпий інстинкт штовхає живе створіння на виконання одного й того ж комплексу дій навіть тоді, коли зовнішні умови вимагають радикальної зміни поведінки. Та гнучко пристосовуватись до обставин може тільки розум. Інстинкт штовхає Фасеточника в минуле, щоб зненацька напасти на жертву, знайти у неї слабке місце. А якщо слабкого місця не знайде, він переміщатиметься в минуле далі й далі, щоб добитися своєї мети — загибелі об'єкта нападу.

От я й подумав: а що, як ми підготуємо політ на Рею, щоб знайти Блідого Фасеточника. Вилетіти мають двоє: я і Блеріо. Ще до виходу з квартири ми одягаємо скафандри посиленого захисту, створені спеціально для нас. На космодромі на нас уже чекає готовий до польоту корабель. Вилітаємо о п'ятнадцятій тридцять. На Реї виходимо з корабля і шукаємо зустрічі з Блідим Фасеточником. Побачивши нас і зрадівши легкій здобичі, він стрибне у минуле. Але скафандр посиленого захисту не прокусиш! Доведеться Фасеточнику робити ще один стрибок — і знову той самий наслідок. Так він стрибатиме, доки не потрапить на корабель, а потім і на Землю, на космодром. А далі… Ти здогадуєшся?

— Сюди? — стримуючи хвилювання, спитав Сергій.

— Або сюди, або до Блеріо, — відповідав старий космогатор. — Я ж не знаю, на кого там у майбутньому, на Реї, нападає Блідий Фасеточник.

Антоній Ендотеліус глянув на годинник і повернув гармату жерлом до дверей.

— Фасеточника треба знищити раптово, в одну мить, плазмовим вогнем, а то він встигне ще раз стрибнути в минуле і зжерти нас обох. За нашим графіком через п’ять хвилин я повинен надівати скафандр і йти на космодром. Виходить, хижак має з’явитися з хвилини на хвилину. Бери камеру і знімай. Зйомка має бути надшвидкісна.

Сергій слухняно взяв кінокамеру. Раптом біля дверей заколисалося повітря, почувся громовий рик, і Антоній Ендотеліус побачив величезного звіра, який, широко роззявивши пащу, мчав на нього. Рука Антонія натиснула на гашетку ще до того, як він усвідомив, що діється. З жерла гармати вирвалося сліпучо-яскраве полум’я, в якому щез, немов легкий туман, могутній звір.

У кімнаті одразу ввімкнулися пожежні автомати і залили все потоками розбурханої піни.

— От і кінець, — стомлено мовив Антоній Ендотеліус. — Летіти на Рею з Блеріо вже не треба. Ти встиг зняти Фасеточника?

— Ні-і-і, — клацаючи зубами і тремтячи всім тілом, відповів Сергій. — Не-е-е встиг.

— Нічого, — поблажливо заспокоїв його Антоній Ендотеліус. — Іншим разом устигнеш.

— Хіба буде інший раз? — спитав Сергій, і камера, висковзнувши з його рук, зникла в клубах піни.

— Цінний той експеримент, який можна повторити, — бадьоро заявив Антоній Ендотеліус.

Навіть крізь піну, що вкривала Сергієве обличчя, було видно, як він зблід.

— Коли треба, — тихо вимовив він, — я згоден.

— Молодець! — вигукнув Ендотеліус і ляснув онука по спині широкою, як лопата, долонею. — Я запрошував Фіннебука робити швидкісну зйомку, але він злякався Фасеточника. А ти…

Блідність на Сергієвих щоках поступово змінилася на рум’янець.

ЧИТАЙТЕ КАЗКИ!

Блакитні двері, що вели в кухню, раптово щезли, і на порозі з’явилася Сидорина Іванівна.

— Ось поглянь! — гнівно проголосила вона, вимахуючи якимсь невеликим чорним предметом.

— Що це? — на мить відірвався од візора Антоній Ендотеліус, невдоволенні: тим, що йому перешкодили дивитись програму “Космос — далекий, космос — близький”.

Сидорина Іванівна, взявшись у боки, з викликом кивнула:

— І це називається — є чоловік у хаті! Чому ти досі не поміняєш цього дебільного кіберкухаря? На старості літ він геть з глузду з’їхав і втратив ті крихти вміння, які у нього колись вклали. Оце чорне, бридке й смердюче мало стати біфштексом.

— Справді недобре, — промовив старий космогатор, знову втупившись у візор, щоб не проґавити старт 105-ї міжзоряної.

— Неподобство! — прорвався крізь гуркіт стартових двигунів міжзоряного гіганта голос Сидорини Іванівни. — Зробиш ти щось нарешті чи ні?

Антоній Ендотеліус, приречено зітхнувши, одірвався од візора і запитав з виглядом мученика?

— Що саме?

— Заміниш цей брухт новою машиною! — випалила дружина. — Невже так важко знайти нового досконалого кібера?

Риси обличчя Антонія Ендотеліуса раптом стали неначе вирізьблені з граніту.

— Ні! — сказав він трубним голосом. — Цього не буде ніколи. Чуєш? Ніколи!

Сидорина Іванівна зміряла чоловіка здивованим поглядом.

— Ти ще не знаєш цих сучасних роботів! — не вгавав Антоній. — О, вони… вони… їх треба остерігатися!

— Роботів? Остерігатися? — пирхнула Сидорина Іванівна. — Очманів ти, чи що? Хіба можуть роботи заподіяти шкоду людині? Геть ти вижив з розуму на старості, точнісінько як цей кіберкухар!

Антоній Ендотеліус, побагровівши, замовк. Сергій почув голосну розмову, виглянув із сусідньої кімнати. Побачив насупленого діда, трохи засоромлену впливом своїх слів бабусю і вирішив виправити становище випробуваним способом: попросити діда, щоб розповів “найправдивішу історію”.

— Дідуню, — сказав він улесливо. — Чого ти так не любиш сучасних роботів? Мабуть, з цим пов’язана якась незвичайна історія? Розкажи.

На устах Антонія Ендотеліуса з’явилася квола усмішка.

— Та не така вже вона незвичайна, — пробував відмовлятись він, помітно злагіднівши.

— Розкажи, дідуню, будь ласка! Мені й бабусі дуже цікаво буде послухати, — Сергій подивився на Сидорину Іванівну, ніби шукаючи її підтримки.

— Розкажи вже, розкажи, чого там, — попросила й вона.

— Гаразд, слухайте.

Антоній натиснув на зелену клавішу, і в кімнаті розлилося зеленувате сяйво, що створювало настрій для задушевної бесіди.

— Політ був спокійний, — почав свою розповідь Ендотеліус. — Вся апаратура працювала нормально. І раптом у маловивченому секторі ТД85УА відмовив допоміжний бічний двигун. Нічого серйозного: незначне порушення в еменації робочої рідини. Вирішив сісти на найближчу придатну планету підремонтуватися.

Сів на затишній галяві. Трава ніжно-зелена, довкола галявини ростуть розлогі кедри — така різновидність дерев часто трапляється на

планетах з помірним кліматом.

Добув я інструмент і почав, не поспішаючи, поратися коло двигуна. Зненацька ліс наповнився тупотом безлічі ніг і голосними криками:

— Ось він! Тут! Та не туди, візьми трохи ліворуч!

Я насторожився, хоч і був далекий від переляку. Антоній Ендотеліус не лякається ніколи і ні за яких обставин! Незабаром я помітив, що в лісі між деревами замиготіли якісь блискучні постаті. Роботи! Я знав, що роботи не можуть завдати шкоди людині, але мене насторожила надмірна увага до моєї персони. Вони обступили мене щільною металевою стіною і жваво заторохтіли на космолінгві:

— Людина! Живісінька! Моноцефальчик ти наш тетрапроцесусний!

Увага роботів була якась надмірна. Та я не надавав цьому значення, знаючи, що роботи зовсім безпечні для людини. Я попрямував до люка, щоб узяти пломбу-латку, і раптом… один з роботів заступив мені дорогу. Я спробував обминути його, все ще не розуміючи, що діється, проте він поштиво і водночас наполегливо зупинив мене й м’яко пророкотав:

— Вам не можна в корабель. Ви можете полетіти, а це дуже небезпечно для здоров’я. Дуже! А ми повинні оберігати вас від усіляких небезпек.

Хоч зі мною таке рідко трапляється, але тут я розгубився, не знаючи, як вийти із скрутного становища.

Так я опинився в полоні у роботів. Роботи ці попали на планету дуже давно, під час аварії корабля, на якому летіли моноцефальні гуманоїди. Роботи були запрограмовані на самовідтворення та самонавчання і мали пряме призначення: максимальне піклування про гуманоїдів.

Становище моє було жахливе. Мене тримали в абсолютно стерильній кімнаті, яку під час моєї відсутності опромінювали ультрафіолетом. Годували їжею, суворо дозованою за калоріями і вітамінами. Коли мене виводили на прогулянку, то при найменшому вітерці кілька роботів ставали з навітряного боку, закриваючи від протягів. Мені не давали читати, бо це, мовляв, перевтомлює нервову систему. У мене забрали мою знамениту люльку — нікотин дуже шкідливий для організму. Про політ у космос годі було й думати, і не

тільки тому, що це могло зашкодити організмові, а ще й тому, що роботи боялися втратити того, про кого приємно дбати.

Минув місяць. А мені здалося — сторіччя. Роботи чомусь усе частіше цікавились станом мого здоров’я. Питання ці ставали щораз надокучливіші й закінчувались досить дивною фразою:

— Якщо ви здорові, то чому ж… — тут вони сором’язливо замовкли.

— Що “то чому ж”? — нарешті не витримав я.

— Чому ж ви не ділитесь? — витиснув із себе один робот-нянька.

Ця фраза приголомшила мене, та незабаром я зробив висновок: істоти, що створили роботів, розмножувались поділом! Цю особливість треба було використати, в ній я інтуїтивно відчував шлях до порятунку.

— Ось що, братику, — сказав якось я черговому роботу, — я згоден ділитися.

Від радісного збудження робот весь заіскривсь і побіг міняти запобіжники.

Незабаром мене оточила юрба роботів. Усі вони радісно галасували.

— Тихо! — владно сказав я. — Я буду ділитися! Тільки за однієї умови…

Роботи завмерли.

— Щоб кожна з моїх половин після поділу могла регенерувати і нормально розвиватися, мені потрібна жива вода.

— Ми нічого не знаємо про таку воду, — відповіли роботи. — Тим, хто нас створив, не потрібна була жива вода. Ваше повідомлення суперечить нашим даним, у нас виникає сумнів щодо його істинності.

— Ви сумніваєтесь? — з почуттям враженої гідності вигукнув я. — Ну, гаразд, я доведу вам! Ви ж не будете заперечувати, що до польоту, я не знав про ваше існування і тому наперед підготуватися до зустрічі, тим більше до такої розмови, я не міг.

Роботи були сильні в логіці, тому дружно погодились.

— Коли це так, — натхненно він я далі, — то ви повинні будете повірити тій інформації, яка є в науковій книжці, що зберігається на борту корабля.

Ви знаєте, що пілоти часто беруть у політ улюблені книжки. Того разу я прихопив книжку з казкою про живу і мертву воду.

Роботи уважно простудіювали книжку і повірили мені.

— Документальне джерело, — шанобливо казали вони про книжку.

З того дня роботи невтомно синтезували універсальну живу воду. Експериментувати на мені кібери не зважувались. Вони розпилювали лазером свого співбрата і збризкували добутою рідиною. Так тривало досить довго, і роботів ставало чимраз менше. Нарешті лишився тільки один.

Якось уранці він прибіг до мене із склянкою зеленкуватої рідини і радісно закричав:

— Судячи з аналізів і обчислень, це має бути те, що вам треба!

— Що ж, — сказав я, — зараз перевіримо!..

Вже через півгодини я вилетів з ненависної мені планети, забравши з собою скляночку з зеленкуватою рідиною. Ця рідина має надзвичайні відновлювальні властивості. її називають еліксиром Ендотеліуса. І цілком справедливо. Адже це я напоумив роботів синтезувати препарат.

Одначе після польоту на ту планету я недолюблював надто розумних роботів. Навіть якщо це кіберкухар.

ЛЮБИТЬ — НЕ ЛЮБИТЬ…

Сидорина Іванівна смикнула Антонія Ендотеліуса за рукав.

— Ходімо на кухню, допоможеш програму для кібера скласти. Підслуховувати негарно.

— Та почекай, — відмахнувся Антоній Ендотеліус, уважно до чогось прислухаючись. — Милослава допоможе. Без мене впораєтесь, гостей не так уже й багато.

— Твій дід — той самий Антоній Ендотеліус, космогатор? — долинуло крізь нещільно причинені двері.

— Авжеж, — з гордістю відповів Сергій.

Антоній Ендотеліус не витримав: прибравши поважного вигляду, він недбало ввійшов у сусідню кімнату.

— Розважаєтесь? — привітно всміхаючись, звернувся він до гостей, які розглядали сімейний альбом із старовинними кольоровими фотографіями.

— Так, дуже цікавий альбом, — чемно відповіли гості, дві молоді пари.

— Дідуню, ми дивились вашу весільну фотографію, на ній ти зовсім лисий, — в голосі онука вчувалася прикрість. — Одне слово, у декого виникли сумніви щодо індентичності людини в формі космогатора на фотографії і твоєї особи…

Гості ніяково переглянулися.

— Ні, чому ж? — невпевнено запротестували вони.

Антоній Ендотеліус вислухав слова внука, і на обличчі його застигла усмішка японського дипломата.

— В принципі молоді люди мають слушність, — Антоній намагався говорити невимушено. — Гасло молодих: “Усе піддавай сумніву”.

— Дідуню! — заблагав Сергій. — Не для того я це сказав, щоб тебе образити. Ти — чудовий оповідач! Розкажи, як сталося, що ти полисів, а потім у тебе знову виросла чуприна?

— Що ж, — погодився Антоній Ендотеліус. — Можу розказати, як усе це було. Все, либонь, почалося з того польоту, під час якого у мене вийшли з ладу майже всі навігаційні прилади і половина двигунів. Я не буду повторюватись, докладно розповідаючи про це, політ давно став класичним і ввійшов у всі підручники з астронавігації. Тоді я дослідив структуру шарового нагромадження, щоб з’ясувати причини неймовірно сильних сплесків гамма і рентгенактивності. Тепер ми знаємо, що вони виникають під час удару міжзоряного газу із антиречовини об поверхню нейтронної зорі чи при падінні на “чорну зірку”. Але тоді… Я почав про щось здогадуватись, коли обшивка корабля через анігіляцію розпеклася до критичної температури. Я ліг на зворотний курс, проте анігіляція встигла зробити своє.

Цілий місяць я летів на Землю на одній третині швидкості, майже наосліп і вперше гостро відчув, яка неміцна шкаралупа корабля, який ворожий до нас космос. Не вірте пустому вихвалянню, позі, грі на публіку. В космос ідуть, щоб вирвати у нього нові знання. Якщо це вдається — космогатор щасливий.

Перші три дні я летів, зорієнтувавшись тільки приблизно, на четвертий день лазер-розвідувальні установки засікли мій корабель. Із станції говорила дівчина, вона давала мені правильні координати, ненабридливо заспокоювала, розповідала про останні земні новини. Кожного дня чув я її глибокий, ніжний голос, що став для мене втіленням дбайливої мудрої Землі.

Одразу ж після посадки я помчав на станцію, щоб подякувати цій чудовій дівчинці. Два диспетчери в пультовій, почувши, чого я прийшов, багатозначно перезирнулися і залилися сміхом, який здався

мені цілком ідіотським. Глянувши на моє обличчя, вони зразу замовкли і пояснили, що ніякої дівчини не було. Голос був синтезований комп'ютером, за певною програмою. З жінками-космонавтами, які зазнали аварії, машина говорить приємним чоловічим голосом. На думку космопсихологів, це прискорює стабілізацію емоційних реакцій.

Із станції я пішов пригнічений.

За інструкцією, після польоту з навантаженням першого ступеня мені належала тижнева відпустка в Зоні Відпочинку. Я похмуро ввійшов у пропускник, заповнив анкету і подався на медогляд. Лікар була молода дівчина. Я розгублено привітався, вона відповіла, щось мені сказала, і враз серце моє стислось, у скронях застукотів тугий пульс.

— Чого ж ви завмерли? — усміхнулась вона.

Який збіг обставин! Це був той самий голос. Знайомий голос дівчини із станції.

— Що? — тупо спитав я, ледве ворушачи занімілим язиком. Вигляд у мене був, певне, досить безглуздий, бо дівчина глянула на мене з подивом. Напевне, поводився я не так, як мав поводитись справжній космогатор, якими нас уявляють ось такі молоденькі дівчата.

Тиждень промайнув, як у тумані. Дівчина відхилила мої несміливі спроби познайомитися ближче. Це доводило мене до відчаю. Безсоння, правда, у мене не було, і апетит я не втратив — все-таки зіграло свою роль те, що в космошколі нас готували до стресових ситуацій. Але в мене проявились інші ознаки закоханості: я пробував писати вірші, хоч раніше ніколи цим не займався. Бродив по зоні, натикаючись на дерева й лавки, і намагався скласти бодай рядок. У голову лізло чуже, десь уже чуте: "Любов настане ненароком", "У кохання, як у. пташки крила", і геть уже ні в тин пі в ворота "Коханню вік усяк підвладний".

Одне слово, закоханий я був по самі вуха і все ж не міг добитися згоди на побачення.

У Центрі мені дали нове завдання: летіти на об'єкт ЗО-273. Там, за припущеннями астрономів, мав бути потужний квазар, маса якого в десятки разів перевищувала сонячну. За існуючими правилами в такі відповідальні польоти посилають двох. Причому другий пілот виконує

обов’язки штурмана і повинен мати медичну освіту. Незадовго перед польотом нас познайомили. І як же я здивувався, коли побачив, що моєю помічницею буде дівчина — лікар із Зони! Вона, я думаю, була вражена не менше.

Час у польоті спливав непомітно. Я так посмілішав, що міг досить невимушено вести розмови. З кожним днем дівчина зачаровувала мене все більше. її хвилясте волосся, граціозні рухи, голос, що мав незліченну кількість відтінків, інтонацій, — усе в ній захоплювало мене. Вихід був лише один — порозумітись! Але яка буде відповідь? А якщо невиразне “будемо друзями”? А якщо… Треба зважуватись. Та я, згадуючи невдалий початок нашого знайомства, ціпенів від самої думки про це. Але й нічого не робити я теж не міг. І в мене визрів план.

Наш квазар через кілька годин мав колапсувати, тобто стискатися. При цьому, як стверджує теорія, спостерігач на квазарі побачить майбутнє людини, що перебуває поза квазаром, до того ж усі спостережувані події відбуватимуться в прискореному темпі. Мій план був такий: я лечу до квазара, стежачи через екран зовнішнього зв’язку за всім, що відбувається в кораблі. Тільки-но колапс змінюватиметься антиколапсом, хвиля, викликана розширенням, відкине мене від квазара. От і все, простий і ясний план! Я одразу ж узявся його здійснювати: сів у малу ракету-розвідник і помчав до квазара.

Навколо вирувало сліпуче полум’я, обшивка ракети майже зразу розпеклася до білого, ракету кидало, як пір’їнку, крутило, мов дитячий кораблик у швидкому вирі.

— Пора, пора, — прошепотів я розбитими до крові губами і ввімкнув екран зовнішнього зв’язку.

І що я побачив? Побачив, як вона обнімає якогось темнолицього молодця в літньому комбінезоні…

“Рятувальник, напевно”, — втомлено подумав я і, втративши інтерес до того, що діялося, вимкнув екран.

Я не помітив, як почався антиколапс. Маси речовини, які перекидало через гравітаційні канали, створювали потужні ударні хвилі. Одна з таких хвиль підхопила мою ракету і понесла вгору. Від величезного прискорення я знепритомнів, а коли прийшов до тями — почув клацання: то працювали захвати корабля-матки. Штурман на

критичній висоті промчала над квазаром і встигла підхопити мою ракету, що почала вже падати.

Я вибрався з ракети і, хитаючись, увійшов до рубки, відчуваючи, як сильно пече мені обличчя. Дівчина-штурман кинулась мені назустріч, повисла у мене на шиї і, забувши про свою звичайну іронічну стриманість, промовляла крізь сльози:

— Тонику, любий, рідний! Нащо ти все це зробив?

Я подивився в дзеркало за її спиною і побачив свою темну від опіків фізіономію.

Антоній Ендотеліус, замислившись, замовк. На його обличчі блукала легка усмішка.

— А лисина звідки взялася? — нагадав Сергій.

— А, ти про це, — стенув плечима старий космогатор. — Це ж зрозуміло. При колапсі сильна радіація. Навіть таблетки антирадіанта не допомогли. От і полисів. Та не могла ж молода дружина, до того ж лікар, дозволити чоловікові ходити з коліноподібною головою. Кілька уколів для стимуляції цих…

— Генів-операторів, — підказала Сидорина Іванівна.

— Так, так, допомогли кореням волосся відродитися. Тепер мій чуб знову починає рідшати, але це вже процес природний, — Антоній Ендотеліус подивився на дружину й усміхнувся. — Ну як? Цього разу я нічого не перебільшив і не вигадав?

Сидорина Іванівна кивнула.

— Все так і було, тільки допустив одну неточність. Я не здивувалась, коли зустрілася з тобою перед польотом. Я сама попросила, щоб нас послали разом.

Антоній Ендотеліус усміхнувся ще ширше.

ПОДВИГИ ГЕРАКЛА

Сергій одну за одною висував шухляди, щось шукаючи в них.

— Що ти шукаєш? — поцікавився Антоній Ендотеліус. — Може, я знаю?

— Шукаю твою славнозвісну люльку. Мене запросили в триста другий учбовий комбінат на ранок “Я обираю професію”. Не обійдеться без запитань про тебе; минулого разу просили показати твою легендарну люльку з псевдодуба.

— О, знайти її дуже легко, — сказав Антонім. — Люлька лежить у четвертій шухляді третього ряду в коробці з-під марсіанської в’яленої рибини з написом: “Зразки мінералів”. Сергій висунув потрібну шухляду і, шукаючи коробку, помітив значок з голографічним зображенням Венери Таврійської.

— Дідуню, — зацікавлено мовив він. — Звідки у тебе значок з емблемою з’їзду істориків-елладологів?

— Не змушуй мене бути нескромним, — недбало кинув Антоній Ендотеліус. — Та коли ти наполягаєш, я розкажу. Ти знаєш про незвичайну різнобічність моїх інтересів. Колись мені випало дуже прислужитись історії, і за це один із видатних учених — знавців історії Стародавньої Греції — запросив мене на з’їзд елладологів як почесного гостя.

Забувши про мету своїх пошуків, Сергій випростався і звернув на діда погляд, в якому загорілася цікавість.

— Розкажи! — видихнув він.

— Розказати? — пирхнув старий космогатор. — Розказати я можу, та чи варто видавати мої спогади?

На обличчі онука з'явився вираз подиву.

— Не розумію… Я опублікував книжку твоїх спогадів, і ти, прочитавши її, здається, був задоволений.

— Бачиш, Сергійку, якось мені треба було терміново поговорити з бабусею, і я підключився до відеона першого ярусу ЦУМу. Ти ж знаєш бабусю — вона любить ходити по магазинах. І от я випадково почув розмову двох молодих продавщиць-операторів. Це було обурливо!..

— Про що ж вони говорили? — спантеличено спитав Сергій.

— Вони називали мене Мюнгхаузеном двадцять другого сторіччя, а мої найправдивіші розповіді — "химерними небилицями"!

— А я ж тут при чому? — і далі не розумів Сергій.

— А при тому, — менторським тоном промовив Антоній Ендотеліус, — що, видаючи мої спогади, ти мав би в передмові сказати: всі розповіді Антонія Ендотеліуса — щира правда.

— Гаразд, — з готовністю погодився Сергій. — Наступного разу я виправлю свою помилку. Розповідай!

Антоній Ендотеліус підвівся, підійшов до вікна і натиснув на білу планку — пластик шибки став геть прозорим. З вікна було видно, як на кам'янистий берег накочуються смарагдові вали з пінистими гребенями.

— Люди як хвилі, — неголосно сказав Антоній. — Окрема хвиля накочується на берег і відходить нібито безслідно. Але за нею йде інша, і за мільйони років невпинної роботи хвилі лишають у береговому граніті разючі сліди. Так і люди… Покоління за поколінням вносять вони свою частку праці у вселюдську скарбницю, змінюючи лице планети і змінюючись самі. Так твориться історія. Часом я заздрю історикам, надзвичайно цікава у них професія. Так само, як детективи минулого, вони за окремими "речовими доказами" відтворюють живу історію… Все почалося з візиту до мене професора Ергіна, який у той час вів археологічні розкопки в районі стародавніх

Мікен. Професор прийшов без попередження. Він був дуже схвильований, і на його аскетичному обличчі грав старечий рум'янець.

— Заспокойтеся, шановний професоре, — звернувся я до нього. — Розкажіть докладно, за яких обставин знайдено рукавицю?

— В тому, як її знайшли, не було нічого особливого, — з запалом заговорив він, і раптом, збентежившись, здивовано запитав: — Але звідки ви знаєте про це?

— Якщо вам цікаво, я відповім, — сказав я, намагаючись приховати вдоволену усмішку. — Насамперед деякі висновки можна зробити з самого факту ватного несподіваного візиту до мене, фахівця в розгадуванні незвичайних загадок. Якщо до мене приходить схвильований професор-елладолог, то сталося щось надзвичайне: через якісь дрібниці ви нізащо б не відірвалися від роботи по розкопках стародавніх Мікен. З правої кишені у вас виглядає рукавиця. Такі рукавиці з надміцного будинилу стали випускати лише місяців зо три тому. А вигляд у неї такий, ніби вона сотні років пролежала в землі. Висновок напрошується сам собою: при розкопках Мікен ви знайшли цю рукавицю.

— Так, так, — закивав професор. — Знахідку можна датувати сьомим сторіччям до нашої ери. Але ж це просто неймовірно: сучасну рукавицю знайдено в шарі землі часів золотого віку Перікла…

Через годину гравільот плавно опустився біля місця розкопок. На тлі яскраво-синього південного неба чітко вимальовувались колони диптерів, що не втратили своєї білизни за тридцять сторіч, протягом яких вони були під землею.

Цілий день я бродив по розкопках, здіймаючи клуби легкої, мов пудра, пилюки. Професор дивився на мене, а я, не знаючи, що йому сказати, почував себе дуже незручно.

— Бачите, професоре, — нарешті промовив я. — Треба перевірити, чи не попала в цей шар рукавиця випадково.

Що й казати, моя спроба щось пояснити була досить жалюгідна.

Професор відвів очі вбік.

— Цю гіпотезу ми щойно перевірили. Як ми й думали з самого початку, рукавиця пролежала в землі близько тридцяти сторіч.

Всю ніч я не спав, намагаючись розгадати незвичайну загадку. Вихідних даних було дуже мало. І я зважився вдатися до крайнього способу.

Рано-вранці біля розкопок сів вантажний гравільот. Два роботи вправно винесли з нього механізм, схожий на відкритий автомобіль кінця двадцятого сторіччя.

— Машина часу, — пояснив я здивованим історикам. — Проблема дуже зацікавила мене, і я вирішив перенестися в це ваше сьоме сторіччя і з’ясувати все на місці. Про мову ви не турбуйтесь, оця коробочка на грудях — лінгер, універсальний перекладач.

Я опустився на сидіння і сказав у підсилювач:

— Прошу відійти від місця старту на двадцять метрів. Ближче перебувати небезпечно.

Я надів рукавиці й плавно потягнув за важіль. Все навколо вмить щезло в густому білому тумані, який поглинув зовнішні звуки. Незабаром туман розсіявся, і я з цікавістю став розглядатися. На місці, де були розкопки, височів білосніжний храм із стрункою колонадою.

В затінку портика сиділи чоловіки в туніках і ліниво перемовлялися. Мою появу вони сприйняли як щось зовсім звичне. Привітали мене кивком голови й розмовляли собі далі. Я вибрався з машини і підійшов до них.

— Вітаю вас, громадяни, — промовив я, і лінгер переклав мої слова на давньогрецьку.

— Вітаємо й тебе, незнайомцю, — з гідністю відповіли греки.

— Вибачте, ви не скажете… — звернувся я до них, та раптом почув у себе за спиною писклявий голос:

— Вітаю тебе, о чужоземцю!

Я швидко обернувся і побачив худорлявого грека в білому плащі. На його обличчі застиг вираз жадібності й хитрості.

— Я могутній цар славних Мікен, незрівнянний Еврісфей, син Есфенела. Один із моїх предків — сам Персей!

— Дуже приємно, — ввічливо вклонився я. — А мене звати…

— Не треба, — величним жестом перервав мене чоловічок. — Я бачу твоє ім’я, написане на твоїй колісниці. Зараз прочитаю сам!

Він скоса поглянув на мене, спостерігаючи, який ефект справила його грамотність.

Зверху на передньому агрегаті було написано: “Геракл”, що означало “генератор автономний квантовий лінійний”. Клишоного перевалюючись і високо піднімаючи ноги в запорошених позолочених сандаліях, царьок підійшов до апарата і по складах прочитав:

— Ге-ракл. Ось як тебе звати! — вигукнув він. — Геракл! Зевс Громовержець доводиться тобі батьком. Ти перевершуєш, герою, всіх нас зростом і могутністю тіла?

Розгубившись, я пробурмотів щось невиразне. Царьок сприйняв це по-своєму.

— Хто вправний у бою, тому не треба бути вправним у словах, — поблажливо сказав він. — Ходімо ж, герою, зараз тобі подадуть воду для обмивання рук і ніг, а потім пообідаємо. Я шаную священний закон гостинності.

За обідом цар розважав мене світською розмовою і підливав у кубок нектар, змішаний з водою.

— Чи знаєш ти, о Геракле, — гугнявив він, набивши рот їжею, — що недавно посилав свого слугу Копрея до оракула в Дельфи? Там йому сказали, що скоро до мене прибуде гість, якому судилося за моїм дорученням звершити славні подвиги. Поважаю дельфійського оракула, він рідко помиляється. Чи не про тебе часом було його пророцтво?

— Мені здається, не про мене, — насторожився я. — Я маю трохи інші плани.

— От, от, — з лиховісною усмішкою відповів Еврісфей. — Оракул попереджав, що ти опиратимешся. Тому я вжив заходів.

Я відчув щось недобре.

— Так от, — вів далі царьок, — ми надійно сховали твою колісницю, якою ти, напевне, дуже дорожиш. Поки не виконаєш моїх доручень — не віддам.

Я стиснув кулаки, але одразу ж розслабився. Застосовувати силу при мандрівках у минуле категорично заборонялось навіть у тих випадках, коли тобі загрожує смертельна небезпека. Ця заборона викликана тим, що при активному втручанні в минуло можуть бути порушені причинно-наслідкові зв’язки. Я вирішив вступити в переговори.

— Що ти хочеш, щоб я зробив?

Еврісфей сторопів, бо такої готовності не чекав від мене.

— Слухай же, — поквапливо заговорив він. — Недалеко від міста є ущелина. Кажуть, що це вхід у підземне царство Аїда, куди йдуть душі померлих. Часто вечорами звідти долинає виття страхітливого Цербера — пса з трьома головами, на шиї у нього звиваються змії, а

хвіст кінчається головами дракона. Цей пес охороняє вхід у похмуре царство Аїда. Приведи його до мене — люблю собак!

Він аж зайшовся сміхом, безмірно вдоволений своєю дотепністю.

— Згоден, — стримано відповів я, — але спочатку скажіть мені, чи не бачили ви коли-небудь оцієї речі? Чи, може, чули про неї? — і я показав присутнім рукавицю.

Всі здивовано переглянулися і знизали плечима.

— Ні… не знаємо… Не чули…

Я розпитав про дорогу і вирушив до ущелини. Сонце пекло нестерпно. На безпечній, як вони вважали, відстані — метрів за сто — за мною йшли кілька сміливців, які про всяк випадок прихопили всю свою зброю: мечі, списи, щити. На головах у них були мідні шоломи, розпечені сонцем. Знемагаючи під вагою зброї, воїни скоро відстали.

Ущелина була неглибока: вищерблені шари сірого граніту я використав, як східці, й легко спустився на самісіньке дно. Там, під скелястим уступом, я побачив убогу хатину. Біля дверей лежав худий чорний пес, більше схожий на скелет, ніж на живого собаку, і ледь чутно повискував.

— Бідолаха, — сказав я співчутливо. — Охляв же ти!

Я пошукав по кишенях і, знайшовши плитку шоколаду, дав його собаці. Пес жадібно проковтнув шоколад і закрутив хвостом. Я ввійшов у хатину. В пій нікого не було.

— Нема твого господаря, — сказав я псові. — У ваш вік постійних воєн це й не дивно.

Пес жалібно заскімлив.

— Ех ти, Цербере, — поплескав я його по спині. — Хай буде так, беру тебе з собою. Ходімо.

Однак пес пішов не за мною, а побіг убік. Через кожних кілька метрів він зупинявся і оглядався, ніби запрошуючи йти за ним. Я пішов за собакою і побачив непримітну стежину, якою легко вибратися з ущелини. Я з вдячністю погладив собаку, і раптом мені сяйнула думка: а чому б не використати його для розшуку машини часу? Адже мій захисний одяг і машина пахнуть однаково. Я ткнув під ніс псові рукав і сказав:

— Шукай, Цербере, шукай!

Машину часу знайшли швидко. Далеко її затягнути не змогли, просто добре замаскували гіллям і листям. Я став швидко вивільняти

машину із схованки. Цербер, ніби розуміючи мене, розгрібав листя передніми лапами.

Раптом від міських воріт почулися крики. Зо два десятки озброєних воїнів мчали до мене. Я перевершував їх зростом і силою, але був неозброєний, і це додавало їм сміливості.

Я швидко вскочив у машину. Цербер стрибнув слідом за мною. Найближчий воїн ухопився рукою за борт машини. Я легенько штовхнув його в груди вільною рукою, і він відлетів на кілька метрів убік. Тієї ж секунди я натиснув важіль і не встиг опам'ятатись, як опинився дома.

Зітхнувши з полегкістю, я вийшов з машини, зняв рукавицю з правої руки і завмер від несподіванки. На лівій руці рукавиці не було. Моя рукавиця від легкого захисного одягу залишилася у сьомому сторіччі до нашої ери! Її стягнув той самий спритний воїн, який перший опинився біля машини часу.

Так ми розгадали дві загадки.

— Чому дві? — спитав Сергій. — Перша загадка — рукавиця попала в минуле. А друга?

— Друга?.. — Антоній усміхнувся і випростав плечі. — Стало ясно, де джерело міфів про Геракла.

Сергій теж усміхнувся.

— Усе-таки незрозуміло, як же твоя рукавиця попала в минуле вперше? Де ж початок усієї цієї історії?

Антоній Ендотеліус здвигнув плечима і мовив:

— Колись Козьма Прутков поставив таке саме запитання: “Де початок того кінця, де кінчається початок?” На це питання ще ніхто не відповів.

Сергій опустив руку, і Цербер, ткнувшись у неї носом, гавкнув, ніби підтверджуючи сказане.

ЗАБОРОНЕНИЙ ПЛІД

Антоній Ендотеліус-молодший позіхнув, делікатно прикривши долонею рот, і недбало покладав тумблером зовнішнього огляду. На екрані з’являлась і гасла картина чужого зоряного світу.

— Через тиждень кінчається строк покарання. Знову літатиму у Далекому Космосі. Боже мій, на цих транспортниках така нудьга!

— Угу, — погодився другий пілот, не перестаючи полірувати нігті.

Запала довга мовчанка.

— Через півгодини гальмування, — сказав нарешті пілот, глянувши на хронометр. — Як ви думаєте, нам потрібен буде енергозахист?

— Думаю, що ні, — замислено відповів Ендотеліус. — Хоча ці дияволи стали змінюватися ще швидше під дією космічної радіації. У всякому разі з Бази нас би повідомили про будь-які небезпечні зміни.

— Нічого собі діла творяться, — збляклим голосом зауважив другий пілот. — Якби кому розказати про це років чотири тому, не повірили б, засміяли б!

— Ваша правда, Мозель. — Антоній Ендотеліус покивав головою. — Історія ця надзвичайно дивовижна, і я знаю про неї з першого джерела.

— Дуже цікаво, — сухо промовив Мозель.

— Вам і справді буде цікаво довідатись про деталі, — дивлячись відчуженим поглядом убік, сказав Антоній Ендотеліус. — Мабуть, усе почалось з того, що переселенці на Гері затужили за Землею. Геру пристосували для життя людини, заатмосферили, але… Чи не вистачило якихось мікроелементів, чи то їх було надміру, та жодна земна рослина, крім особливого сорту пшениці, там не прижилась. А треба вам сказати, що переселенці, як виявилось, були страшенно сентиментальними людьми. Вони сумували за земною природою, а найбільше за яблунями. Їм ввижалися яблуневі сади в піні біло-рожевих з ніжними пахощами квітів: вони жували синтетичну їжу, і щелепи їхні зводило від самої згадки про смак справжнього яблука. Так уже влаштована людина: їй край потрібне саме те, чого дістати неможливо. Раз яблуко вже підвело людину. Це був другий випадок.

Місцеві жителі дали завдання своїм генним інженерам: створити сорт яблунь, які могли б рости і рясно родити на Гері. Треба віддати належне інженерам: всього лиш за рік сорт був знайдений. У клітини дерева пересадили гени спадкового апарата азотфіксуючих рослин, і яблуні могли засвоювати азот безпосередньо з повітря. Крім того, яблуням прищепили примітивну нервову систему, і вони могли пересуватися в пошуках кращого місця, витягаючи корені з однієї ділянки грунту і встромляючи їх в іншу. Розмножувались вони не тільки насінням, а й вегетативним способом, як малина.

Перший урожай був святом для всієї планети. Люди ще не усвідомлювали небезпечності становища. У яблунь на Гері не було природних конкурентів: ці яблуні забезпечувались небувалим високоефективним апаратом живлення, пересування і розмноження. За короткий час уся поверхня Гери вкрилась яблуневими садами. На полях, витісняючи пшеницю, в дворах, на вулицях, ламаючи асфальт, енергійно проростали яблуневі паростки. Росли вони швидше за бамбук і були витриваліші, ніж лишайник. Коли яблуні цвіли, дурманний запах не давав дихати, виникала сила-силенна алергійних захворювань дихальних шляхів. Настав час, коли люди були змушені виходити надвір у протигазах. Це переповнило чашу їхнього терпіння. Переселенці були готові на все, аби тільки позбутися цих, колись таких жаданих, яблунь. Вони звернулися до мене із слізним проханням, щоб я допоміг їм — на той час я вже був широковідомий у всій Галактиці та

її околицях як найкращий пілот і найвинахідливіший з людей. Не в моїх звичках не допомогти людям у біді. Після недовгих роздумів я запропонував біологічний метод боротьби. Вони прийняли мою пропозицію з захопленням і вдячністю. Хочу нагадати, що я взяв на себе величезну відповідальність, адже Екзобіологічна Рада заборонила вивозити за межі Землі будь-яку живність без особливого на те дозволу. Та мешканцям Гери було ніколи, вони буквально задихалися. І я пішов заради них на ризик, — Антоній Ендотеліус гордо підвів голову. — На Землі я заповнив усі вантажні відсіки живими гусеницями: де і як я їх дістав — не буду розказувати, це вже інша історія. Але я добув цих гусениць, привіз на Геру і випустив на волю.

Спочатку наслідки перевершили всі сподівання. Гусінь успішно знищувала яблуні й страшенно швидко розмножувалась. Коли яблунь лишилося зовсім, небагато, гусениці заходилися так само несамовито знищувати пшеницю. Мабуть, коли я їх віз у вантажному відсіку, вони попали під дію космічного випромінювання і мутирували. Мешканці Гери запанікували. Дуже скоро вони винайшли препарат, який руйнує ДНК — субстрат спадковості, обробили ним поверхню планети. Наслідки цих дій були невтішні. Гусениці не пропали. Під дією препарату вони ще більше мутирували, зазнали змін і яблуні. У деяких яблунь з’явилась пристосувальна здатність дрібно вібрувати гілками — в такий спосіб вони струшували гусінь на землю. Самі яблуні стали значно вищі — падаючи з більшої висоти, гусениці більше травмувалися. Але ті теж пристосувалися. У них з’явилися перетинчасті крила, на яких гусениці легко планерували з гілки на гілку. Так із змінним успіхом тривала боротьба гусениць з яблунями. Проте гусінь видозмінювалась скоріше, ніж яблуні. Кінець яблунь як виду настав тоді, коли з’явилися перші гусениці, які пересувалися з допомогою реактивної віддачі і могли пожирати деревину. Вільно рухаючись у просторі, вони пронизували дерево на будь-яку глибину з допомогою вібруючого наросту на голові, міцнішого, ніж сталь.

Якщо на початку ці події просто були неприємні місцевим мешканцям, то незабаром вони набули характеру стихійного лиха. Гусениці псували стіни будинків, продірявлювали цінну апаратуру, а якось навіть убили людину. Поранення було схоже на кульове. Маленький вхідний отвір і трохи більший — вихідний. По всій планеті оголосили надзвичайне становище. Рада зобов’язала всіх за межами

приміщень носити скафандри посиленого захисту. Десь через місяць до Ради стали надходити відомості, що гусениць бачили в навколопланетному космосі. Вони атакували, правда, безуспішно, транспорт. Це стало відомо громадськості Землі, мене звинуватили в навмисному злочині і на три роки посадили пілотувати старі тихохідні транспортники, на яких з Гери вивозять людей…

— І мене на три роки запхали в це корито, — раптом зізнався другий пілот і скрушно похитав головою.

— А вас за що? — здивовано вигукнув Антоній Ендотеліус.

— Це я винайшов препарат, через який сталися мутації, — зітхнувши, відповів Мозель. — За обчисленнями, гусінь мала загинути, але, очевидно, я неправильно визначив дозу.

З уст Антонія мало не зірвалося зауваження, та в цей час засвітилися вогники на пульті. Це ввімкнулося захисне поле. Антоній відкинувся на потерту спинку крісла і з огидою подивився на екран зовнішнього огляду, на якому з’явилися, звиваючись, блискучі тіла гусениць.

— Яка бридота! І все-таки я знайшов спосіб знищити цю погань!

Мозель запитально подивився на Антонія Ендотеліуса.

— Бачите, — вдоволено усміхаючись, промовив той, — я врахував, що гусениці із травоїдних перетворилися на всеїдних, хоча спадковий потяг до яблунь і яблук у них лишився. На поверхню планети я опущу великий контейнер з яблучною есенцією. На запах злетяться гусениці. Напившись, воші пахнутимуть яблуками — таким бажаним для всіх гусениць делікатесом. І їх розтерзають свої ж родичі. Але переможці в свою чергу теж стануть пахнути яблуками. Так вони й знищать одні одних.

— Здорово придумано! — захоплено вигукнув другий пілот.

— Здорово то воно здорово, як і все, що я придумую. Та мене все-таки цікавлять кінцеві наслідки, — замислено промовив Антоній Ендотеліус. — Деякі гусениці лишаться. Це будуть найсильніші і найспритніші гусениці-переможці. От з ними як боротися?

На табло спалахнув напис: “Через двадцять секунд гальмування”. Антоній Ендотеліус не кваплячись застебнув ремені і поклав руки на пульт. Раптом його обличчя осяяла усмішка.

— Еврика! — вигукнув він. — Послухайте, Мозель, є елементарно просте розв’язання! Гусениці мають проходити стадію

личинки і лялечки, а без повітря це неможливо. Що, як ми атмосферу Гери… заберемо? Треба піти на це. Гера для життя людини все одно непридатна. Коли планета очиститься, ми знову заатмосферимо її, і живіть на ній собі на втіху, вирощуйте, що заманеться. Якщо захочете, то знову улюблені яблуні, бажано тільки не такі живучі, як зробили їх генні інженери.

— Тільки не яблуні!.. — здригнувшись, відповів Мозель. — Усе що завгодно, тільки не яблуні!

МАТОДИ І СТАРИЙ КОСМОГАТОР

— Який я радий, який я радий! — Антоній Ендотеліус-молодший метушливо садовив гостей у крісла. — Дуже добре, Сергійку, що ти надумав провідати мене та ще й з товаришем.

Онук у відповідь пробурмотів щось невиразне.

— А чого не попередив старого? Сюрприз хотів зробити? Молодець! А рукавички чого не скидаєте? Тепло ж.

— Мода, дідуню, — хрипко відповів Сергіїв приятель.

— Ну, коли мода, — з розумінням розвів руками старий космогатор. — Ви хвилиночку посидьте самі, а я приготую каву по-гуарамськи. Таку, як ти любиш, Сергійку.

Незабаром хазяїн повернувся, тримаючи худими довгими пальцями тацю з трьома чашечками кави.

— Може, хлоп’ята, на терасі поснідаємо? Там морський вітерець повіває і люлечку можна викурити, нікому не заважаючи.

Онук з товаришем перезирнулися.

— Ну що ти, дідуню! Тут так затишно. А дим твоєї люльки нам зовсім не заважатиме, навпаки, нагадуватиме давні часи.

Антоній Ендотеліус, загадково примружившись, подивився на онука.

— Чим би вас трохи розважити? — мовив він замріяно, набиваючи люльку. — Розкажу вам одну історію, яка колись трапилась зі мною.

— Розкажіть, розкажіть! — в один голос підхопили онук та його товариш. — Про матодів.

— Добре, — погодився старий космогатор.

Він зручніше вмостився у кріслі, закурив люльку і, замислено дивлячись на клуби диму, почав розповідати.

— Я не буду вам нагадувати про те, що в свій час мене вважали найкращим Надзвичайним Інспектором. Ім'я моє було відоме по всій Галактиці і навіть за її межами. Я розгадував найзагадковіші події. Це тепер я немічний і старий, багато що став забувати, пам'ять уже не та. А колись… А втім, із скромності я не буду більше акцентувати вашу увагу на своїх безсумнівних, але, на жаль, колишніх заслугах. Отже, тільки факти. Добре пам'ятаю: літній ранок тридцять першого липня, десята година, п'ятдесят дві хвилини, три секунди. Спалахує екран відеона. Я впізнаю обличчя старшого експерта по зовнішніх перевезеннях. Обличчя його бліде, під очима залягли тіні, голос тремтить.

— Потрібна ваша допомога, — каже він, ледве привітавшись.

— Я готовий, — відповідаю. — Допоможу вам знайти ваговоз, який пропав при загадкових обставинах.

Інспектор Елдер не раз пересвідчувався в моїй винятковій проникливості, але й цього разу не міг стриматися від вигуку здивування:

— Як ви здогадалися?

— О, це дуже просто, — недбало кинув я. — По-перше, в моїй енциклопедичній пам'яті зафіксовано, що двадцять дев'ятого липня повертаються далекі ваговози. По-друге, ваш вигляд свідчить про те, що ви не спите зо дві доби, тобто з двадцять дев'ятого липня. По-третє, ваша голова повернута вбік. Це через те, що ви дві доби намагалися зв'язатися з ваговозами, а екрани зв'язку з ваговозами стоять трохи праворуч. Проаналізувавши все це, я дійшов висновку, що один з ваговозів не повернувся. І, нарешті, якщо ви звернулися по допомогу до мене, значить, зникнення ваговоза було загадковим.

— Геніально! — не втримався Елдер. — І водночас як просто!

— Все геніальне — просте, — скромно мовив я. — Тепер розкажіть усе докладніше.

І ось що розповів старший експерт. Не повернувся на базу фотонний нуль-ваговоз 98/117, якого пілотував Василь Сазонов. І раніше його польоти були не зовсім звичайними, але цьому не надавали особливого значення. То він повертався на кілька годин раніше, ніж слід було, то прилітав зовсім не стомлений і засмаглий із найближчого рейсу. Засмаглий! А в секторі АС 325 Б/84, куди він літав, немає жодної пристойної яскравої зірки, яка б випромінювала ультрафіолет. Усі зірки — червоні, з температурою фотосфери набагато нижчою, ніж шість тисяч градусів. Під такими не засмагнеш!

Поговоривши з Елдером, я пішов до інформотеки й переглянув деякі потрібні мені матеріали.

Наступного дня я вирушив на космодром. Мій корабель, оснащений надпотужними двигунами, стояв у найглухішому закутку. Крізь бетонні плити, на яких стояв корабель, вибивалася жорстка трава. Люк ледве відкрився. Зайшов я в рубку — боже ти мій! Що це?.. Страшне запустіння! На всьому лежить шар пилюки завтовшки з палець, скрізь павутиння, літають мухи, завбільшки майже такі, як горобці. Мабуть, мутанти! А павуки! Ви уявляєте, яким мас бути павук, щоб зловити таку мушку? Насилу я дав всьому лад, завантажив ракету і вирушив у сектор АС 325 Б/84. Справді, ваговоз ніби у воду впав. Раптом гравіметр став показувати наявність гравіполя великої напруги. Якась маса сильно притягала ракету. Спочатку я не надав цьому особливого значення, але гравітація швидко наростала. Я з властивим мені спокоєм вирішив увімкнути маневрові двигуни, щоб розвернутися дюзами основного двигуна до джерела гравітації. Але — о жах! — натиснувши на клавіші, я не почув знайомого гуркоту зі свистом. Маневрові двигуни не працювали! Я блискавично ввімкнув дефектор, і на екрані з’явився напис: “Не спрацював контакт 173 ланцюга 25”. Я кинувся до ланцюга 25 і, ламаючи нігті, зірвав кришку. На електродах товстим шаром лежала павутина. Вона, як діелектрик, стала на перешкоді замиканню контактів. Почистивши контакти, я побіг у рубку. Та було вже пізно. З показників гравіметра стало ясно, що годі навіть думати вирватися з могутніх гравітаційних обіймів чорної зірки. Так, це була чорна зірка, неймовірно велика сила

притягання якої згортає час і простір у тугий кокон, звідки не може вирватися навіть світло.

Мій мозок працює так швидко, що не поступається навіть перед електроннообчислювальною машиною, однак того разу я міркував страшенно довго. І все-таки надзвичайно складна проблема була розв'язана. Я пригадав давню-предавню теорію: якщо летіти до центра чорної зірки з достатнім прискоренням, то можна досягти швидкості, яка перевершує світлову. Внаслідок цього об'єкт опиняється в іншій фізичній реальності, де час пливе в зворотному напрямку.

Не роздумуючи більше ні секунди, я ввімкнув двигуни на повну потужність і помчав до центра чорної зірки. На якийсь час я поринув у забуття; коли отямився, то виявилось, що ракета з величезною швидкістю, яка, проте, дедалі зменшувалась, віддаляється від чорної зірки. Довкола був безмежний космос. Рівно сяяли зірки, схожі на сонце. Мій погляд удав на корабельний хронометр — секундна стрілка рухалася в зворотному напрямку.

І тут мені сяйнула думка. Ось вона, розгадка того, чому пілот Василь Сазонов повертався раніше, ніж слід було, засмаглий і невтомлений. Непогано придумав! До ж планета, на якій він відпочивав? Моя незрівнянна інтуїція підказала мені, що це має бути планета земного типу. На таку планету я й полетів. Кілька днів минуло в марних пошуках. Випадково на дереві, що росло неподалік від місця посадки, я побачив напис, вирізаний складаним ножем: "Тут був Вася". Був! А де ж він зараз? Треба негайно обстежити інші планети. Я ввійшов у корабель і вже мав намір стартувати, як майже поряд з гуркотом опустився фотонний нуль-ваговоз. З ваговоза вийшов… Вася. Першим моїм бажанням було вискочити з корабля назустріч пілотові, та, глянувши на нього уважніше, я не зробив цього.

Я зрозумів, що це був не Вася. Це був… матод. Я встиг розгледіти кігті на його руках.

Онукова рука здригнулась, і кава розлилася на скатертину. Космогатор захоплено вів далі:

— Недаремно я пробув цілий день в інформотеці. Мені стало відомо, що на деяких околицях Галактики траплялися сутички з матодами — істотами злими і страшенно мстивими. Природа наділила їх лихим розумом і здатністю змінювати форму свого тіла. За бажанням вони могли прийняти подобу будь-якої тварини і навіть

людини. Так, так, друзі мої, не дивуйтеся, навіть людини! Єдине, що могло їх викрити, — це кігті, які міцністю перевершували сталь.

Я передав матоду по рації, що вийти не зможу, бо підвернув ногу, і запропонував разом летіти на Базу. “Вася”, повагавшись, погодився. Ми полетіли паралельними курсами. Я уважно стежив за діями мого супутника і вчасно помітив, що ваговоз почав розвертатися до мене головними дюзами. “Еге, голубчику, — подумав я, — видно, ти хочеш мене підсмажити!” Мій корабель мав більшу маневреність, і я встиг випередити матода. Я розвернув корабель і вдарив по ваговозу вогнем з обох дюз. Його обшивка танула, наче масло. Вибухом матода викинуло з кабіни, але він ухитрився, як п’явка, вчепитися за обшивку мого корабля. Його кігті лишали глибокі борозни на обшивці. Я пробував захопити матода маніпулятором і кинути його в ізоляційну камеру. Але матод рвонувся і, залишивши в маніпуляторах свій кіготь, став поволі віддалятися від корабля. Так закінчилась моя зустріч з цим перевертнем.

Тепер про справжнього Васю… Цей ледар довідпочивався до того, що опинився в давно минулому часі і змушений був вилетіти в час реальний, щоб дочекатися моменту, коли можна було б повернутися на Базу. Кілька місяців він просидів на одному з супутників Юпітера, граючи з аборигенами в шашки-піддавки та інші інтелектуальні ігри. Отоді матод і вкрав його ваговоза, скориставшись із легковажності пілота.

Матодів кіготь зберігається в мене під склом у сусідній кімнаті. Якщо вам цікаво, можете подивитися. Прошу.

Вклонившись із старомодною грацією, Антоній Ендотеліус пропустив гостей уперед. Гості квапливо ввійшли до кімнати. Старий космогатор швидко натиснув кнопку біля входу, і груба сталева брила впала згори, закривши гостям шлях назад.

На стіні засвітився екран, з якого іронічно всміхався Ендотеліус-молодший, старий космогатор, колишній Надзвичайний Інспектор.

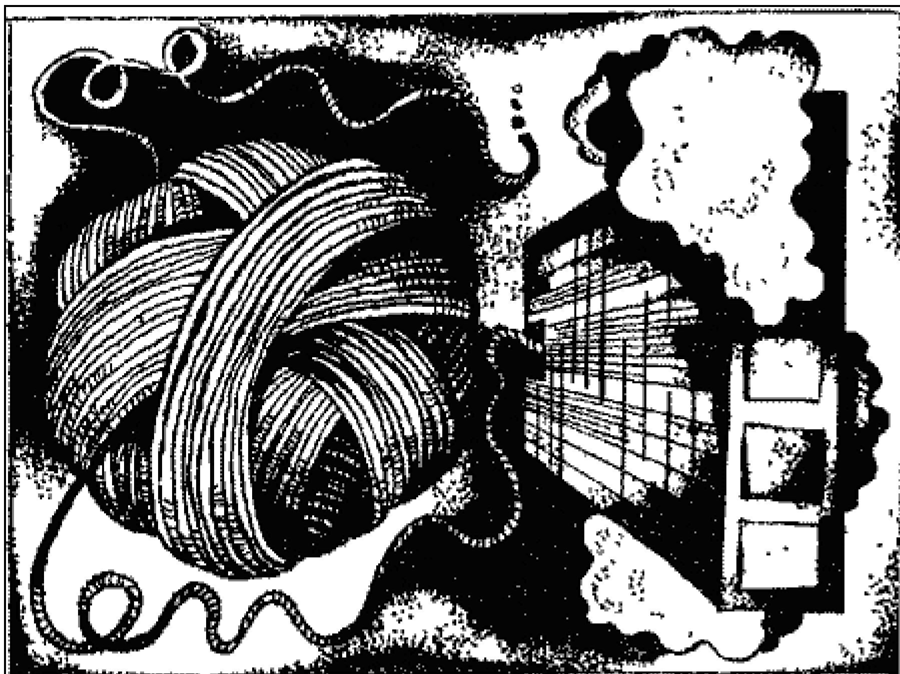
— Ви дуже необережні, панове матоди. — глузливо мовив він. — Знаючи вашу мстивість, я давно чекав на вас. Але кривава помста не вдалася з вашої ж вини. Вас виказали насамперед ваші рукавички, під якими ви сховали свої кігті. Безглуздо! Хто ж у таку погоду носить рукавички? Я добре знаю свого онука: він так сліпо не кориться моді. Тепер про каву. Каву по-гуарамськи не може випити жодна людина,

крім мене. Її п’ють мешканці Гуарама, які мають надміцний семишаровий шлунок. А моя люлька?.. Тютюн, який я курю, зроблено з деревини псевдодуба. Дим з моєї люльки такий ядучий, що від нього якось загинув навіть Космічний Кашалот. А ви почали вихваляти аромат цього диму.

Матоди всім тілом бились в двері зачиненої кімнати, дерли її кігтями і вили так страшно, що навіть за броньованими дверима ставало моторошно.

— Я вас залишаю і сподіваюсь, що ви не ображатиметесь на мене за це, — всміхнувся Антоній Ендотеліус. — Піду повідомлю Раду про свій вилов. Нехай присилають комісію.

ПРО ВСЯК ВИПАДОК

— Ви не питаєте, навіщо я вас викликав? — Щоки начальника управління порожевіли — він був молодий і не вмів приховувати почуттів.

— Думаю, Фрагус, що ви мені про це скажете самі, — байдуже відповів космогатор Антоній Ендотеліус-молодший.

Начальник зніяковів ще більше.

— Ви… ви… — затинаючись, мовив він. — Може, ви… ну… я маю на увазі моє призначення. Але не думайте, що вас недооцінили. Як начальник управління, безперечно, ви були б на голову вищі за мене. Але ж таких виконавців, як ви, таких віртуозів просто немає, і через те…

Ендотеліус заперечливо махнув рукою.

— Стривайте, Фрагус, ви мені просто лестите. Як найскромніша людина в управлінні, не можу вам цього дозволити, хоча, як найправдивіша людина в об’єднанні, мушу сказати, що в ваших словах щось та є.

На обличчі Ендотеліуса з’явився звичайний добродушний вираз, на губах заграла усмішка.

— Ну, гаразд, — сказав Фрагус, — тоді до діла. До нас дійшли чутки, ніби на одній з планет нашого Всесвіту, Каріні, порушується ізомірність простору. Повторюю: це тільки чутки, неофіційні

відомості, але наслідки можуть бути такі серйозні, що необхідна ретельна перевірка. Якщо порушується ізомірність простору, починає підводити і математичний апарат: у множинності, де еквівалентні два будь-які сусіди, не будуть еквівалентні елементи, що стоять по краях. Тобто порушується транзитивність! Сподіваємось, ви розумієте, як це небезпечно?!

Ендотеліус недбало кивнув.

— Не гайте часу. Ви говорите про елементарні речі. Ближче до діла!

— Гаразд! Планета Каріна міститься в секторі ХАУ 310/45. Фізики і математики буквально наводнили її, вивчаючи незвичну аномалію. З житлом там тепер сутужно. Але для вас, я гадаю, це не буде проблемою.

Антоній Ендотеліус поблажливо усміхнувся і ледве втримався, щоб не поплескати Фрагуса по плечу.

— Все буде якнайкраще. Ендотеліус і не в таких бувальцях бував. Не сумнівайтесь. Через кілька днів я привезу вам абсолютно вичерпну й точну відповідь. До побачення.

Антоній Ендотеліус підбадьорливо кивнув Фрагусу і попрямував до виходу.

— Послухайте, Ендотеліус, — крикнув йому начальник навздогін. — Візьміть до уваги колоритну особливість тієї планети: шістдесят п’ять і три десятих процента її населення — математики.

— Візьму, — Антоній махнув рукою і важко ступив у проріз дверей, що несподівано виникли там, де ще мить тому була суцільна стіна.

Магнітоплан, клацнувши захватом, зупинився біля реалізаторія. Ендотеліус відчинив дверцята першої вільної кабіни і рішуче ступив усередину, при цьому боляче вдарившись головою об низько розміщений енергоблок.

— Неподобство! — процідив він крізь зуби. — Для кого вони роблять такі душогубки?! Невже не можна було зробити їх сантиметрів на п’ятдесят вищими?

Не перестаючи лаятись, він набрав на пульті потрібний код, засвітилася зелена лампочка, і змодульований потік хвиль, що ніс у собі інформацію про структурні особливості тіла славного

космогатора, вирвавшись із мегаантени, помчав через надпростір до далекої планети.

Реалізувався він без пригод і, передбачливо зігнувшись у три погибелі та все ще обмацуючи ґулю на голові, вийшов з кабіни. З висоти оглядової площадки Антоній подивився на місто і розчаровано чмихнув: угору тяглися стоповерхові споруди, стільки ж поверхів, мабуть, ішло в глибину. У всіх напрямках через місто пролягали багатоярусні швидкісні траси на міцних полібетонних опорах. Будинки-пелюстки і будинки-квіти приємно урізноманітнювали цю стандартну картину.

Отже, насамперед треба було влаштуватися в готелі і завтра зранку почати роботу. Він піднявся на естакаду і викликав кабіну, яка за лічені хвилини переправила його до потрібного місця. Космогатор вийшов па площу, — і те, що він побачив, змусило його замислитись: перед готелем була “величезна черга, яка тяглася на кілька кварталів.

У черзі сиділи й стояли зовсім різні люди, але поводились вони однаково: якийсь час відчужено дивилися в порожній простір перед собою, потім раптом жвавішали, метушливо діставали з кишені кіберпам’ять і, квапливо ковтаючи слова, починали щось нашіптувати в неї. Від найближчих кандидатів у постояльці до космогатора долинали окремі слова: “Математичне сподівання… Необхідно навісити квантор… За допомогою методу універсальної конкретизації…” Слова зливались у невиразний гомін, який можна було почути хіба що на переповнених вокзалах.

Антоній зупинив якогось перехожого і звернувся до нього:

— Скажіть, будь ласка, що це за люди там у черзі?

— А, це? — кивнув перехожий. — Це приїжджі математики. Ма-те-ма-ти-ки з великої літери! Он той, худорлявий…

— Добре, добре! — поспішив перервати його Ендотеліус, відчувши, що розмова може ввійти в непотрібне русло. — А чого вони тут? Чого їх так багато?

Перехожий глянув на Ендотеліуса так, наче той спитав його про щось непристойне.

— Приїхали, то й приїхали. Виходить, треба було.

І пішов далі.

“На тій планеті шістдесят п’ять і три десятих процента населення — математики”, — пригадались йому слова Фрагуса.

— Ну що ж, приєднаємось до служителів інтеграла, — пробурмотів він, стаючи в кінець черги.

Простоявши майже п'ять годин, Антоній піймав себе на тому, що бездумно дивиться в простір перед собою, так само, як ті математики з черги, а голос, що не перестає бурмотіти: "Ну, Фрагус, зробив послугу", — належить йому самому. Ще через п'ять годин він опинився біля стойки адміністратора — немічного чоловічка з бляклим поглядом.

— Вільні місця є? — безнадійно спитав Ендотеліус.

— Немає, звичайно, — монотонно відповів адміністратор.

— Отже, не поселите, — сумно мовив Ендотеліус.

— Я ж цього не сказав, — так само монотонно озвався адміністратор.

— Не розумію.

— Не розумію, чому ви не розумієте, — адміністратор звів на Ендотеліуса червоні від утоми очі. — Хіба ви не математик? Наш готель імені Давіда Гільберта — тільки для математиків.

— Ні, ні! Математик, — покривив душею Ендотеліус.

— Тоді ви повинні розуміти, що через величезний наплив гостей ми змушені застосовувати метод Гільберта.

— Метод Гільберта? — силувано всміхнувся космогатор. — Я, бачите, працюю в іншій галузі математики і цей метод щось не пригадую.

Адміністратор важко зітхнув і став пояснювати:

— Згідно з цим методом ми можемо прийняти навіть таку групу, кількість учасників якої нескінченна. Коли до нас звертається новий відвідувач, ми робимо перестановку: переселяємо пожильців з першого номера в другий, з другого в четвертий, з третього в шостий… У кожного нашого клієнта в ордері на поселення попередній номер замінюється номером удвічі більшим. Виходить, заселяються лише парні номери, а перший, третій і всі інші непарні лишаються вільними. В них ми й поселяємо щойно прибулих шановних математиків.

— Отже, поселите й мене? — пожвавішав Ендотеліус, який вихопив з пояснень адміністратора раціональне зерно.

— Так, ось вам ордер на перший номер. Розпишіться отут, — і адміністратор насилу підсунув до відвідувача неосяжних розмірів

книгу.

Ендотеліус розписався і, полегшено зітхнувши, ввійшов у свій номер. Номер був, як номер. Біля стіни — панель силових меблів. Телевізор звичайний, об’ємний, не полісенсорний. Антоній Ендотеліус розслаблено відкинувся у вмить сформоване крісло і ввімкнув телевізор. Починалась естрадна програма. Конферансьє, сяючи усмішкою, вийшов до мікрофона.

— От ми й знову зустрілися, друзі мої…

Барвистий піджак, відлитий за останньою модою — із штучними біцепсами, — був розстебнутий, і сорочка з перламутровими ґудзиками щільно обтягала повненьке черевце.

— А тепер, друзі мої, хочу розказати вам пікантний анекдот, який я почув недавно від доктора математичних наук… є… та ви його добре знаєте, це відомий вчений. Одна пряма говорить перпендикулярній до неї другій прямій: “Ми з тобою могли б бути непоганим прикладом еквівалентності, адже з симетричністю в нас усе гаразд. А щодо рефлексивності й транзитивності — то це не так уже й важливо. Свої, прямі, не паралельні, якось розберемось!”

У залі пролунали ріденькі оплески.

— А зараз виступає ваш улюблений естрадний ансамбль старовинних інструментів “Інтеграл”. На логарифмічних лінійках вони виконають для вас варіації на тему бінома Ньютона. Просимо!

Очі в Ендотеліуса злипалися. Він вимкнув телевізор і задрімав. Його розбудив гудок фону.

— Я слухаю, — роздратовано сказав Ендотеліус і почув сонний голос адміністратора:

— У зв’язку з поселенням нового пожильця вам належить переселитись в другий номер. Тимчасово, звісно.

— Належить! — сердито пробурмотів Ендотеліус, важко підводячись. — Безсмертний викопний канцелярський щур! Належить! Із вищезазначеного випливає нижченаведене… Прийміть і таке інше…

Другий номер був точною копією першого. Сон зник, і Ендотеліус увімкнув телевізор. Той самий конферансьє, метушливо потираючи руки і підморгуючи, говорив глядачам:

— А ось що розповів мені сам особисто академік… А втім, ви його чудово знаєте. Надзвичайний розум планети!.. Якось за чашкою чаю ми вели з ним мову про різноманітність простору і, відповідно,

про транзитивність у математиці. І він сказав мені: “Уявіть собі, любий друже, що ізомірність простору довкола нашої планети зникла і що, природно, порушується транзитивність”. Я спитав, як це можна собі уявити, — тут конферансьє змовницьки підморгнув глядачам, — і він відповів: “У цьому світі може тоді статись ось що: ви заплющили очі, щоб поцілувати молоду дружину, а коли розплющили їх, то виявили, що вона стара”. Ха-ха-ха! Правда ж, смішно?!

Глядачі не сміялися. Дехто став щось нашіптувати в кіберпам’ять.

Антоній позіхнув і тільки-но почав вкладатися спати, як знову загув фон.

— Тепер вам належить переселитися в четвертий номер в зв’язку з приходом нового клієнта, — забубонів адміністратор.

— Належить?! — вибухнув Ендотеліус. — Неодмінно! Але дозвольте нагадати вам, що ви обіцяли преселити мене тимчасово. Це ваші слова!

— Я дотримаю слова, — незворушно відповів адміністратор. — Тимчасово ви будете і в цьому номері.

Ендотеліус неприязно подивився на невиразне обличчя адміністратора і покірно встав.

О шостій годині ранку блідий Ендотеліус-молодший, похитуючись, вийшов із нещасливого готелю. Того ранку дужий космогатор уперше відчув, що таке головний біль. До дев’ятої години він навмання тинявся по місту, без інтересу оглядаючи якісь там визначні місця.

О дев’ятій підійшов до вуличного фону і зв’язався з Об’єднаним фізичним центром.

— Що? Таких даних у вас немає? Ізомірність простору дотримується? Чудово!

Ендотеліус трохи подумав і набрав номер телецентру.

— Скажіть, будь ласка, коли був записаний концерт, що його передавали вчора по п’ятнадцятій програмі?

— О! — усміхнулася гарненька дівчина. — Вам сподобалася ця програма? Зараз гляну. Ага, так і є. Два місяці тому.

Ендотеліус, ледве стримавши мимовільну усмішку, коротко подякував дівчині і попрямував у реалізаторій.

Незабаром він стояв у кабінеті начальника.

— Ви не могли зробити кращого вибору, пославши саме мене на цю прокляту планету. Цей їхній ідіотський готель міг витримати тільки я з моїм залізним здоров’ям і сталевими нервами. Коротко про мої пошуки. Ніяких порушень ізомірності простору в Об’єднаному фізичному центрі не виявлено, хоча було застосовано найдосконаліші методики. Звичайно, і з транзитивністю все гаразд. А чутки, які обійшли всю Галактику, виникли із несмішного анекдоту про порушення ізомірності одного досить посереднього конферансьє.

І Ендотеліус розповів про концерт, який передавали по п’ятнадцятій програмі.

Фрагус довго стримувався, але в кінці розповіді не витримав і розреготався. Сміявся довго, витираючи рясні сльози і постогнуючи.

— Ой не можу! От дурні, так дурні! То, кажете, черга математиків у готель тяглася на кілька кварталів?

— Я не став їх переконувати в чомусь, — сказав Ендотеліус, і собі посміхаючись. — Це такий народ: не перевірять — не повірять.

Фрагус сміявся все тихше, і нарешті обличчя його стало серйозне. Він перевів дух, покашляв і замислено спитав:

— А ви впевнені в тому, що сучасні методики Об’єднаного центру настільки досконалі?.. Я чув, розробляють якусь супернову методику…

— Яку методику? — тривожно спитав Ендотеліус, починаючи про щось здогадуватись.

— Ну, методику цих фізиків з Об’єднаного центру на Каріні. Я думаю, що, може, варто ще раз туди злітати і особисто поцікавитись у них, чи не порушується все-таки ізомірність. Як кажуть, диму без вогню не буває. Поїдете через місяць-другий. Я вас не підганяю. Домовились?

Антоній Ендотеліус-молодший похмуро мовчав.

40 к.

ПРИГОДИ ФАНТАСТИКА

ПФ

Володимир Аполлінарійович Заєць — медик за фахом. Пише у жанрі наукової фантастики. Перша його книжка «Машина забуття» побачила світ у видавництві «Молодь».

«Темпонавти» — нова збірка оповідань молодого прозаїка, для творчості якого притаманний оригінальний погляд на науку, життя, людину.